

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

STOCKHOLMS KYRKOR

UTGIVNA MED BIDRAG AV

SAMF. S:T ERIK /

BAND II. HÄFT. 2

RIDDARHOLMSKYRKAN II.

FAST INREDNING, INVENTARIER O.

GRAVMINNEN

Fast inredning, inventarier. Sid 254-373.

RIDDARHOLMSKYRKAN

II

FAST INREDNING, INVENTARIER

OCH

GRAVMINNEN

AV

MARTIN OLSSON

FÖRFATTARENS FÖRORD TILL ANDRA DELEN

De undersökningar, som ligga till grund för denna andra del av Ridrarholmskyrkans beskrivning, utfördes i samband med kyrkans restaurering 1914—22. Tyngdpunkten i denna del ligger i beskrivningen av kyrkans gravminnen. De undersökningar, som måste utföras för att gravarna och golvet skulle kunna återställas i det skick pieteten fordrade, blottade ett kultur- och konsthistoriskt material, som hittills varit endast föga beaktat i vårt land. Gravminnena ha därför fått en mera detaljerad beskrivning än som varit regeli verket *SVERIGES KYRKOR*. Vid denna beskrivning har tillämpats en annan princip än i övriga delar av verket. Gravstenarna ha icke behandlats i ett sammanhang och epitafierna i ett annat, utan samtliga föremål, som höra samman med en viss person, såsom gravsten, kista, epitafium, m. m. ha sammanförts. Den personhistoriska och icke den konsthistoriska principen har alltså varit ledande vid dispositionen. För vidare upplysningar angående beskrivningen av gravminnena hänvisas till de inledningar, som återfinnas på s. 374 och 631—634. Till beskrivningarna ha i vissa fall fogats släkttavlor. Namnen på personer, som för sammanhangets skull angivits men som icke äro begravda i kyrkan eller vilkas kistor icke kunnat identifieras, ha i dessa släkttavlor satts inom parentes. Data på föremålen överensstämma i många fall icke med uppgifterna i *Elgenstierna*: Den introducerade svenska adelns ättartavlor. *Elgenstiernas* uppgifter äro då i regel angivna i not. Vid beskrivningen av vapnen har sedvanligt heraldiskt betraktelsesätt tillämpats. Då ett vapen överensstämmer med ättens vapen sådant detta återfinnes i C. A. Klingspor: *Sveriges ridderskaps och adels vapenbok* (Stockholm 1890), angives detta i beskrivningen genom att ättens introduktionsnummer satts inom parentes efter namnet. Kistorna, särskilt från 1600-talet, äro försedda med talrika bibelspråk. Den litterära prakten har icke stått den materiella efter, och man får icke ett riktigt begrepp om monumentaliteten hos denna begravningskonst, om man icke tar hänsyn även till dess litterära sida. Av utrymmesskäl har det icke varit möjligt att in extenso återgiva alla dessa bibelspråk. I stället har på sedvanligt sätt hänvisats till vederbörande bibelställe. Över härvid använda beteckningar jämte övriga förkortningar finnes förteckning på s. VIII f. Ett antal rättelser och tillägg äro införda sist i boken.

En översiktlig framställning av begravningskonsten i vårt land har av utrymmesskäl icke kunnat medtagas i detta arbete. Dock finnes som bilaga (s. 804) ett typologiskt schema, utvisande kisttypernas förändringar. I övrigt hänvisas till författarens studier i begravningskonst i arbetet »Ridrarholmskyrkan, konsthistoriska studier», Stockholm 1918.

Såväl vid undersökningen som vid bearbetningen av materialet har författaren haft förmånen att erhålla råd och upplysningar av ett flertal personer. I heraldiska frågor ha upplysningar lämnats av förre riksheraldikern greve Adam Lewenhaupt, riksheraldikern frih. Harald Fleetwood och kapten H. J. S. Kleberg. Vid läsningen av de delvis mycket svårtydda medeltida gravstenarna har jag erhållit hjälp av fil. dr Toni Schmid och fil. lic. Sölve Gardell. Dr Schmid har även verkställt översättningen av en stor del av de latinska inskrifterna och granskat de övriga. Fil. lic. Bengt Hildebrand har genomgått korrekturet ur personhistorisk synpunkt och därvid givit författaren många värdefulla upplysningar. Teol. kand. fil. lic. Henrik Alm har hjälpt mig med identifieringen av en del svårtydda bibelspråk. Bland övriga personer, av vilka jag erhållit råd och upplysningar, ber jag särskilt få nämna förste hovmarskalken frih. Reinhold Rudbeck, överintendenten frih. Rudolf Cederström, antikvarien frih. Carl R. af Ugglas, intendenten Sigurd Wallin, överintendenten Gunnar Mascoll Silfverstolpe samt amanuensen Torsten Lenk. Fil. kandidaterna Marshall Lagerquist och Nils Lagerholm ha varit författarens medarbetare vid materialets bearbetning samt vid korrekturläsningen. Fil. kand. Lagerquist har självständigt utarbetat det till arbetet hörande registret. Till samtliga ovan nämnda personer och till alla andra, som lämnat mig upplysningar, ber jag härmed att få framföra mitt tack. Stockholm i sept. 1936.

Martin Olsson

Av de fotografiska bilderna i denna del äro fig. 219—222, 224—228, 230—233, 235—247, 251 utförda av Statens historiska museum, fig. 267—274 av fotografen O. EKBERG, fig. 307, 311—315 av arkitekten T. SELLMAN, fig. 331—333, 335—338, 340—349 av intendenten SIGURD WALLIN, fig. 214, 248—250, 252—266, 275—277, 279, 282—283, 288—289, 291, 354, 366—368, 381—382, 387, 394, 398, 408, 436, 479—480, 482, 498, 502, 517, 522, 523—524, 526, 533—534, 536, 542, 545—548, 551—552, 557, 559—560, 566, 570, 573—579, 586 av fotografen N. ÅZELIUS, Övriga fotografier, med undantag för en del äldre bilder, äro av författaren.

TILLÄGG TILL KÄLLFÖRTECKNINGEN

TRYCKTA KÄLLOR: ELGENSTIERNA, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor I—VIII. Stockholm 1925—34 (cit. ELGENSTIERNA); — JOSEPHSON, R., Tessin I—II. Stockholm 1931; — LÖFGREN, A., Det svenska tenngjutarehantverkets historia I. Stockholms 1925; — AF UGGLAS, C. R., Kyrkligt guld- och silversmide. Stockholm 1933; — UPMARK, G., Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850. Stockholm 1925 (cit. UPMARK eller Upk).

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR:

I A. T. A. och B. St.: Förteckning över fynd, gjorda vid gravundersökningen i kyrkan.

I B. St.: 1 bl. längdsektion av kyrkan mot söder, visande läktaranordning i södra sidoskeppet, samt tvärssektion av mittskeppets västligaste valvbåge, visande orgelfasaden, osign., odat., troligen av Karl Hårleman, 1730 talet.

I K. B.: Antikvitetskollegii saml. av teckningar (signum: F. 1. 4 b).

FAST INREDNING

Altaret, murat av tegel, är uppfört intill kyrkans östvägg. L. 270, B. 151, H. 157 cm. Fig. 45, 61 och 208. Inuti detsamma finnes ett rektangulärt rum, till vilket man kan komma genom en öppning i dess sydvägg. Altaret täckes av en medeltida altarskiva av kalksten, 285×153 cm., vars kant på undersidan är försedd med en kraftig hålkäl. På skivans översida fem inhuggna invigningskors, av vilka ett nu döljes av altaruppsatsen. I altarskivans västra kant finnes ett infällt, rektangulärt hål, $10,5 \times 7,5 \times 5$ cm., troligen en relikgömma, som kunnat stängas med ett nu förkommet lock, fäst med sprintar, för vilka finnas runda, borrade hål. Relikgömman är invändigt målad med grön kalkfärg. Altarskivan har säkerligen tillhört kyrkans medeltida högaltare och är troligen lika gammal som kyrkan, d. v. s. från slutet av 1200-talet. Omedelbart under altarskivan finnes på framsidan ett kvadratisk hål, $10,5 \times 13 \times 17$ cm., vars användning är obekant. Därunder är fäst ett i trä skuret, förgyllt serafimerkors. Det har tillkommit vid kyrkans restaurering 1811—17 och prytt ett då utfört enkelt antemensale av trä, som bortogs vid senaste restaureringen. Framför altaret en plattform, till vilken föra fyra trappsteg av kalksten.

Det medeltida högaltaret, som stått fritt i högkoret något väster om det nuvarande, har varit invigt åt Jungfru Maria.¹ Av detsamma finnas rester bevarade under den ovan omtalade plattformen, vars golv delvis är av ek och kan bortlyftas, så att tillträde erhålles till de under trappan och plattformen bevarade delarna av medeltidsaltaret och korets ursprungliga golv. Altarmurens längd överensstämmer med den beskrivna altarskivans. Enligt uppgift av ROTHLIEB (s. 27 och 35), vilken som källa åberopar kyrkans nu förkomna räkenskaper, byggdes ett nytt högaltare på Johan III:s initiativ 1575, tydligen som ersättning för det medeltida, som måste rivas, därför att det låg för nära och skymdes av de vid samma tid framför altaret uppförda gravmonumenten över Magnus Ladulås och Karl Knutsson (jfr s. 375). Av allt att döma är det nuvarande altaret detsamma som uppfördes på Johan III:s tid. Altarets planform före den nuvarande altaruppsatsens tillkomst 1678—81 framgår av en bänkplan (fig. 217), utförd mellan åren 1661 och 1679.² Trappan framför altaret var av trä;

¹ S. D. 2582.

² Denna bänkplan, som är försedd med en påklistrad lapp med en planritning av castrum doloris vid Ulrika Eleonora d. ä:s begravning 1693, måste vara utförd tidigast 1661, då predikstolen flyttades från sydvästligaste pelaren i koret till den å planen angivna platsen (jfr s. 270), senast 1679, då den nuvarande altaruppsatsen tillkom (jfr s. 256 ff.).

på översta trappsteget stod en fyrkantig altarring (jfr s. 262). Den nuvarande kalkstenstrappan härrör från den senaste restaureringen.

ALTARUPP-
SATS OCH
ALTARTAVLA

Altaruppsats av trä, utförd 1678—1681 efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä., troligen på grundval av en skiss av Nikodemus Tessin d. y.¹ Fig. 209—212. Oval grundplan; mittpartiet upptages av altartavlan, föreställande Kristus på korset samt den sörjande Maria, Johannes och Magdalena. Tavlan, av okänd mästare, omgives av en bred skulpterad och förgylld ram. Fondväggen avslutas åt sidorna av tvenne i vinkel ställda, kopplade, kannelerade pilastrar med kompositakapital, framför vilka på vardera sidan står en slät kolonn, likaledes med kompositakapital. Kolonner och pilastrar uppbära ett entablement, på vilket vilar en bruten segmentgavel. På ömse sidor om fondväggen och förbundna med denna genom förkroppade entablement står ännu en kolonn, utformad som de ovan beskrivna. De uppbära knäböjande, helt förgyllda änglar. Entablement och segmentgavel bestå av arkitrav, fris, dekorerad med omväxlande akantuspendentiv och S-formiga voluter, gjutna i bly och förgyllda, samt kornisch med tandsnitt och däremellan förgyllda, rosetter. Kolonnernas socklar vila på höga plintar, placerade på sandstenspostament. Altaruppsatsen är målad i marmorimitation: entablement och segmentgavel grå, kolonner och pilastrar grönådriga med förgyllda kapital och kanelurer, socklar och plintar rödådriga, de senare med grönådriga ramar och grå över- och understycken. Över mittpartiet en förgylld strålgloria med fem bevingade änglahuvuden i relief. I mitten ett runt fönster med glasmålning: Guds öga, den helige Andes duva och Tre-
enighetens triangel.

Altaruppsatsen var från början rikare utformad. Dess ursprungliga utseende framgår dels av den utförliga beskrivning av densamma, som återfinnes i de med snickaren Hans Herman Steyerwalt och bildhuggaren Peter Schultz upprättade kontrakten om altaruppsatsens tillverkande, dels av tre teckningar i N. M., den ena en av N. Tessin d. ä. utförd planritning (fig. 209) av den ifrågavarande altaruppsatsen, den andra en troligen av samma hand utförd förslagsritning till altaruppsats (fig. 211) och den tredje en blyertsritning (fig. 212), visande korets utseende vid prins Karl Gustavs begravning 1783. I kontraktet med Hans Herman Steyerwalt (O. 1), som upprättades den 8 oktober 1678 och som bör jämföras med ovannämnda bilder, bestämmes, att snickaren skall »förferdiga Een Altare taffla Uthi Ridderholms kyrckian af sitt eget träwärke, Nembl: af gått, tårt och reent Eckewärke effter dän Dessen som Architecten H: Tessin, där öfwer giordt hafwer, och wydare Underwyssning där öfwer giörandes warder, Nembl: den Understa Deelen blifwer medh dess pedestaler så högt som sielfwa Altaret är, hwilket Altare mädh däss Steen och omgång sampt Trappor blifwa behålldne, på pedestalerne kommer en plint som stiger öfwer Altarebordet, Uthi Een Oval form som Grundhrytningen medh mera Uthwyser, hwar Uppå kommer Fyra Cannalerade Colomner mädh dess pilaster och Baser att stå mädh dess

¹ Jfr Josephson, R., Tessin II. Stockholm 1931. S. 151 f.

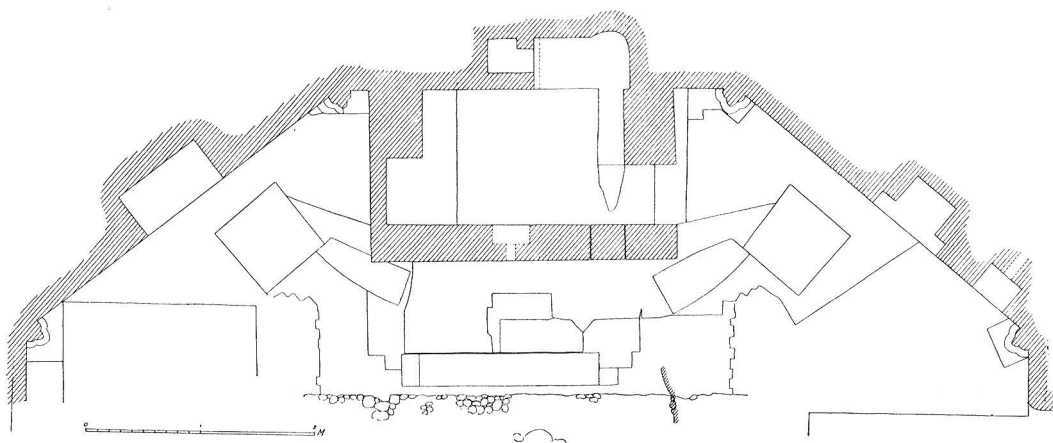

Fig. 208. Plan av högkorets östligaste del med det nuvarande altaret och resterna av det framförvarande, medeltida altaret. A. T. A. (s. 255).

Plan des östlichsten Teils des Hochchors mit dem jetzigen Altar und den Resten des früheren, mittelalterlichen Altars.

Plan of the easternmost Part of the chancel with the existing altar and the remains of the former, medieval one.

Capiteler, som af Bilthuggaren sedhan blifwa Uthskurne, så och Rahmen kringh Altaretaflan, som och sedhan aff Bilthuggaren skiers medh löfwärck. Ornamentet Nembl: Architraven, Frisen och Cornisen löpa öfwer Colomnerne, pilastren så och Altaretaflan effter Ovalen rundt om kringh, så Uthansom innan före, Dess Cornis blifwer medh Modiglioni och Rooser wähl indellt effter sin order, sampt Een Crona som och löper efter ovalen, omkringh, hwilken och af Bilthuggaren så wähl Uth som innan blifwer Uthskurin, effter den anledhningh som Architecten derom gifwendes warder.¹ Frontespicen löper öfwer Cronan och ovals wyss, medh sine modiglioni och Rooser, hwar Upå mit Uthi kommer ett korss mädh sin footh in Under, sampt twänne pedestaler på bägges sydher mädh dess Zyrater Uppå, af Bilthuggaren Uthskurne, emellan desse kommer een Upsatz medh een rundh båga öfwer sampt knoppar på bägges sydher och Rökelsekahr mit Uthi öfwerst Uppå, allt af Bilthuggarenn Utskurit effter Architectens Underwysningh, sampt och dee lister där nödige finnas wara Uthskurne.» Arbetet skulle enligt kontraktet vara färdigt till midsommartid 1679 mot en ersättning av 1700 dlr kmt, »och om dett finnes wara giordt till deras goda nöge effter Architectens Designation, uthan merkeligit feehl, och af godh reen Eek, belofwas honom Mest: Hans Herman, Ett hundrade dahl: kopparmyndt till een äreskiänck.»

I kontraktet med bildhuggaren Peter Schultz (O. 1), upprättat samma dag som föregående, fastställes, att denne skall tillverka »Fyra Capiteler, på runda Colomner, Fyra halfwe Capiteler till pilastren, Een Ram omkring Skilleryet, Item den Stora

¹ Den omtalade kronan kan urskiljas på fig. 211 och 212. Den har haft oval form, varit öppen i bottnen och försedd med den helige Andes duva med strålgloria, utförd av bildhuggaren Burchard Precht, och i dennes kvittens kallad »een Stråhlände Ande». Jfr. s. 260.

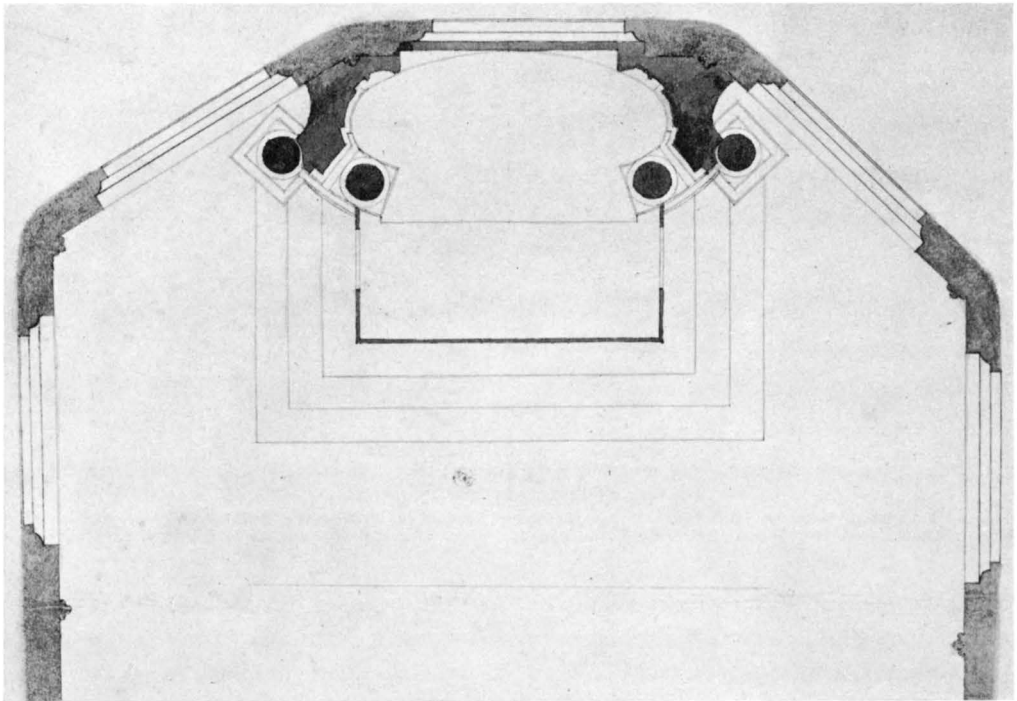

Fig. 209. Plan av högkorets östligaste del med altare, altaruppsats och altarring. Ritning av Nikodemus Tessin d. ä. N. M. (s. 256).

Grundriss des östlichsten Teils des Hochchors mit Altar, Altaraufsatz und Altargitter. Zeichnung von Nikodemus Tessin d. Ä. Plan of the easternmost part of the chancel, with altar, reredos and altar-rail. Drawing by Nikodemus Tessin, the elder.

Cronan in och Uthan Skuren, Fyra stycken Englar lefwenes storlek, Åtta stycken knoppar eller waser, Een krågsten, Een Båga åfwan öfwer medh Zyrater, så och en dehl små Rooser, och krågstenar i Ornamentet, samt och någre Lådher derutj skurne, Och altsammans wähl och på bästa sättet Utharbetat, som mögeligit är, och effter den anledhningh som Architecten där öfwer gifwandes warder, Ofwanbemelte Fyra Englar blifwa således stälte att dee betee sigh medh een Devotion och serdeles Ödhmiukheet, Capitelerne blifwa efter aftahl på bästa sättet giorde, och i godh och beehörligh proportion håldne.» För detta arbete, även det kontrakterat till midsommaren 1679, skulle han erhålla samma betalning som Hans Herman Steyerwalt.

Arbetet blev fördröjt långt utöver den bestämda tiden och gav upphov till meningskiljaktigheter mellan kyrkoföreståndarna och Peter Schultz.¹ På anklagelserna för

¹ Handlingarna i frågan återfinnas i O. 1: 466—469 samt i kyrkorådets protokoll (K. III. 3) den $\frac{1}{12}$ 1681, $\frac{28}{1}$ 1682 och oktober (utan datum) 1685.

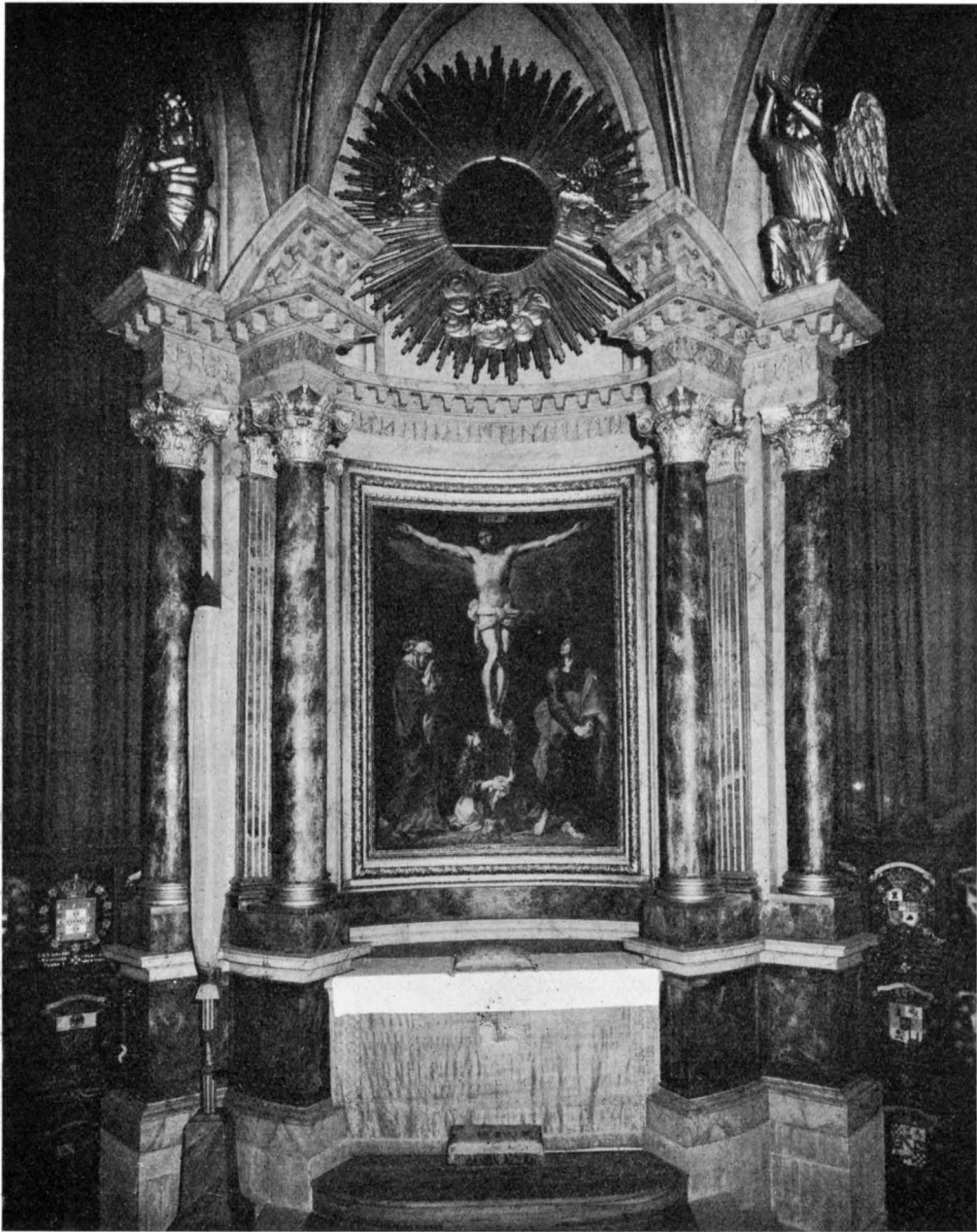

Fig. 210. Altaruppsatsen, utförd 1678—81 av Hans Herman Steyerwalt och Peter Schultz efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä. (s. 256).

Altaraufsatz, ausgeführt 1678—81 von Hans Herman Steyerwalt und Peter Schultz nach Entwurf von N. Tessin d. Ä.

Beredos, executed, 1678—81, by Hans Herman Steyerwalt and Peter Schultz after a design by N. Tessin, the elder.

dröjsmålet och skulpturarbetets otillfredsställande kvalitet svarar denne, att han ständigt fått vänta på ritningarna till arbetet och aldrig erhållit de i kontraktet utlovade anvisningarna för detsamma. År 1681 synes altaruppsatsen likväl äntligen hava varit färdig, men nu beklagar sig bildhuggaren över, att han fått för litet betalt för sitt arbete, som vida överstigit det i kontraktet bestämda, och anhåller om ytterligare 1 200 dlr kmt. Kyrkoföreståndarna å sin sida anhålla hos överståthållaren, »att bilthuggeryt på Altaretaflan, som nu giorder är, måtte effter Contractets lydelse af på dhen konsten förfarne Män besiktigas och dher öfr dherass skrifftel. attestation medhdelas» samt att David Klöcker Ehrenstrahl anmodas utfärda en sådan attest. Ännu 1685 är striden om arbetet ej bilagd. I kyrkorådets protokoll för oktober detta år påpekas, att änglarna på altaruppsatsen äro så illa gjorda, att de »skämma uth hela Taflan», och man anser, att Peter Schultz är skyldig antingen att göra nya och bättre änglar, om han det kan, eller också att utan rättgång återlämna arvodet för de kasserade änglarna. Att döma av de två ännu bevarade skulpturerna synes påpekandet icke ha varit oberättigat men dock icke medfört någon påföljd.

I kyrkans räkenskaper för åren 1681 till 1683 återfinnas kvittenser på ersättning för olika arbeten på altaruppsatsen. Den 21 jan. 1681 har »Architecten Welb: hr Nicodemus Thessin bekommit een Zedell till Wexell Bancquen till een Discretion för Altare Taflans afrytande på 83 : 10 : 16». Bland övriga märkas följande: »Marmoreren Peter Sabell i Afrächning på dhet Contract som oprättat ähr om Altare taflans marmorering 50: — : —», »Förgyllaren Monsr Jeremias Rieger för arbete han öfwer des Contracts Jnneholdh om Altaretafflans förgyllande, giordt 40: — : —» samt »Bildhuggaren Mester Burchart Precht, för een Stråhlande Ande han till Altaretaflan uthuggit, sampt för Jern som den opfästes medh, bekommit 26 : 21 : 8.» Vid den 1811 påbörjade restaureringen av kyrkan förändrades altaruppsatsen högst väsentligt. Enligt ROTHIEB (s. 36) blev den »i möjligaste måtto förenklad. I stället för de dubbla entablementer och frontoner med Englabilder, som förut öfver hvarannan voro trappvis uppställda, har öfver Altarets mittel en gloire blifvit anbragt, genom hvars centre ett lysande sken från det bakom varande fönstret framkommer och i de förgyllda strålarna visa sig åtskilliga Englahufvuden.» Vidare målades vid detta tillfälle hela uppsatsen vit och entablementets fris pryddes med de ovan beskrivna förgyllda blyornamenten. Efter branden 1835 målade man ånyo om altarprydnaden, denna gång i rödbrunt. Vid den senaste restaureringen framtogs den ursprungliga målningen, som konserverades och delvis kompletterades. Samtidigt insattes i strålglorian över altaruppsatsen en glasmålning, utförd av Yngve Lundström.

Kyrkan fick redan av sin fundator, konung Magnus Ladulås, en rik altarprydnad. Jfr s. 292 f. Sedan altaret byggts om 1575 skänkte Johan III (enl. ROTHIEB s. 27 och 35) en ny altartavla till detsamma. Den föreställde nattvarden och »omkring lästes åtskilliga Skriftens språk och nederst följande: Patribus et veteri quondam promissus Adamo, / Nascitur ex pura Virgini Christus homo; / Agri et impura peccati

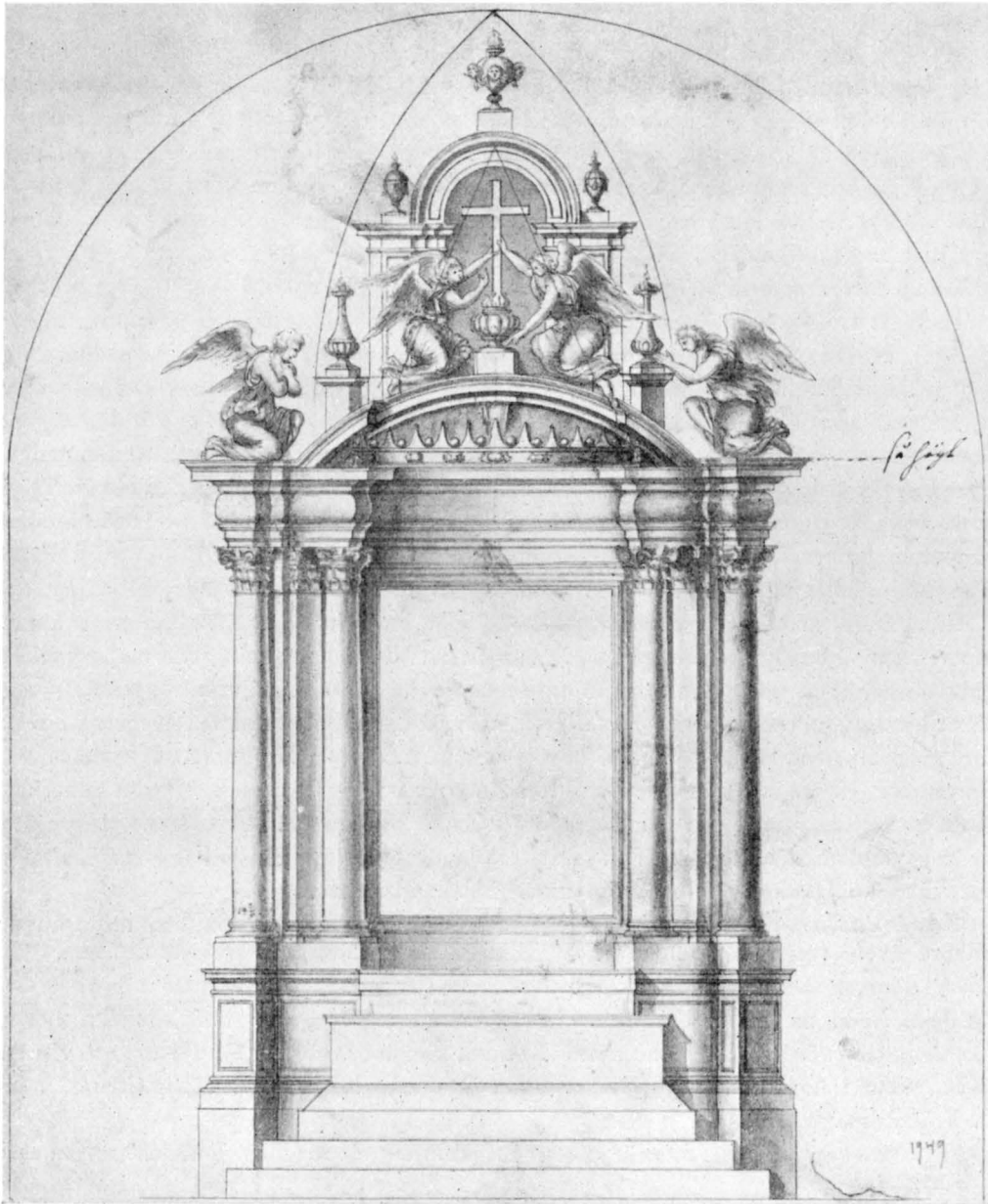

Fig. 211. Ritning till altaruppsatsen av Nikodemus Tessin d. ä., möjligen efter skiss av Nikodemus Tessin d. y. N. M. (s. 256).

Entwurf zum Altaraufsatz von Nikodemus Tessin d. Ä., Design for reredos by Nikodemus Tessin, the elder; possibly after a sketch by Nikodemus Tessin d. J.

mole laborans / Credat et hæc adeat fercula, sanus erit.»¹ Denna altartavla ersattes 1679 eller 1680 med den nuvarande altaruppsatsen.

ALTARRING *Altarring* av trä, utförd av ornamentbildhuggaren Ernst Filip Thoman efter ritning av arkitekten Fredrik Blom i samband med den 1811 påbörjade restaureringen. En del av densamma tjänstgör numera såsom barriär på ett podium, uppbyggt på orgelläktarens bakre del. Barriären, som liksom den forna altarringen är rak och i ändarna avslutad med vinkelrätt ställda konsolvoluter, prydes av symmetriska balustrar med förgyllda bladornament och spiralvridna mittknoppar. Altarringen är målad i grå marmorimitation. L. 375, H. 75 cm.

Denna altarring ersatte en äldre sådan, som enligt ROTHLEIB (s. 36) »var slät och stående på tredje trappsteget upp till Altaret». Dess placering och planform framgår tydligt av den i samband med altaruppsatsen omnämnda planritningen (fig. 209). Huruvida denna äldre altarring är samtidigt med eller äldre än den Tessinska altaruppsatsen kan ej med säkerhet avgöras. Av bänkplanen (fig. 217) att döma synes dock altaret redan före 1680 hava haft en liknande anordning, och eftersom det i kyrkans räkenskaper ingenstädes omtalas utgifter för en ny altarring, torde N. Tessin d. ä. hava begagnat sig av den gamla vid altarets omgestaltning 1678—1681. I räkenskaperna för åren 1647—1649 återfinnes en kvittens på en utgift för »Ein Panell Von Eben holtz vnne dass Altar». Möjligen avses därmed den äldre altarringen.

SIDOALTAREN Utom högaltaret har kyrkan under medeltiden haft ett flertal sidoaltaren och kapell, om vilka man emellertid har ganska få uppgifter. Vid undersökningarna under kyrkans golv i samband med senaste restaureringarna ha vissa grundmurar påträffats, som säkerligen utgjort fundament för altaren, och på flera ställen finnas i väggarna nischer för väggsåp, som även torde ha hört samman med sådana altaren. I kyrkans golv finnas för övrigt flera gravstenar, försedda med invigningskors. De ha säkerligen varit medeltida altarskivor för några av kyrkans sidoaltaren. Jfr exempelvis gravsten nr 2 (s. 646) och nr 27 (s. 688). I det följande redogöres för de kor och sidoaltaren, om vilka upplysningar finnas i de medeltida handlingarna.

Vårfru altaret. I Magnus Ladulås' testamente² av år 1285 omtalas utom huvudaltaret även tvenne sidoaltaren, av vilka Jungfru Mariæ altare var det ena. Till detta donerar konungen en rik kyrklig skrud (jfr s. 292). POSSIETH uppger (s. 34), tydligen stödd på gammal tradition, att detta altare »förmenes haft sitt rum ther nu förtiden Glorwördigast i åminnelse Konung Gustaf Adolphs Graf står», d. v. s. på södra sidan i högkoret. Av allt att döma är denna lokaluppgift riktig (jfr nedan om S. Franciskus' altare).

S. *Franciskus' altare* är även ihågkommet i Magnus Ladulås' testamente.

¹ Översättning: Såsom fordom förfäderna och den gamle Adam utlovats födes Kristus såsom människa av den rena Jungfrun; må människan, som tynges av arbetets och syndens ok, tro och nalkas denna måltid, så skall hon varda frisk.

² D. S. 802.

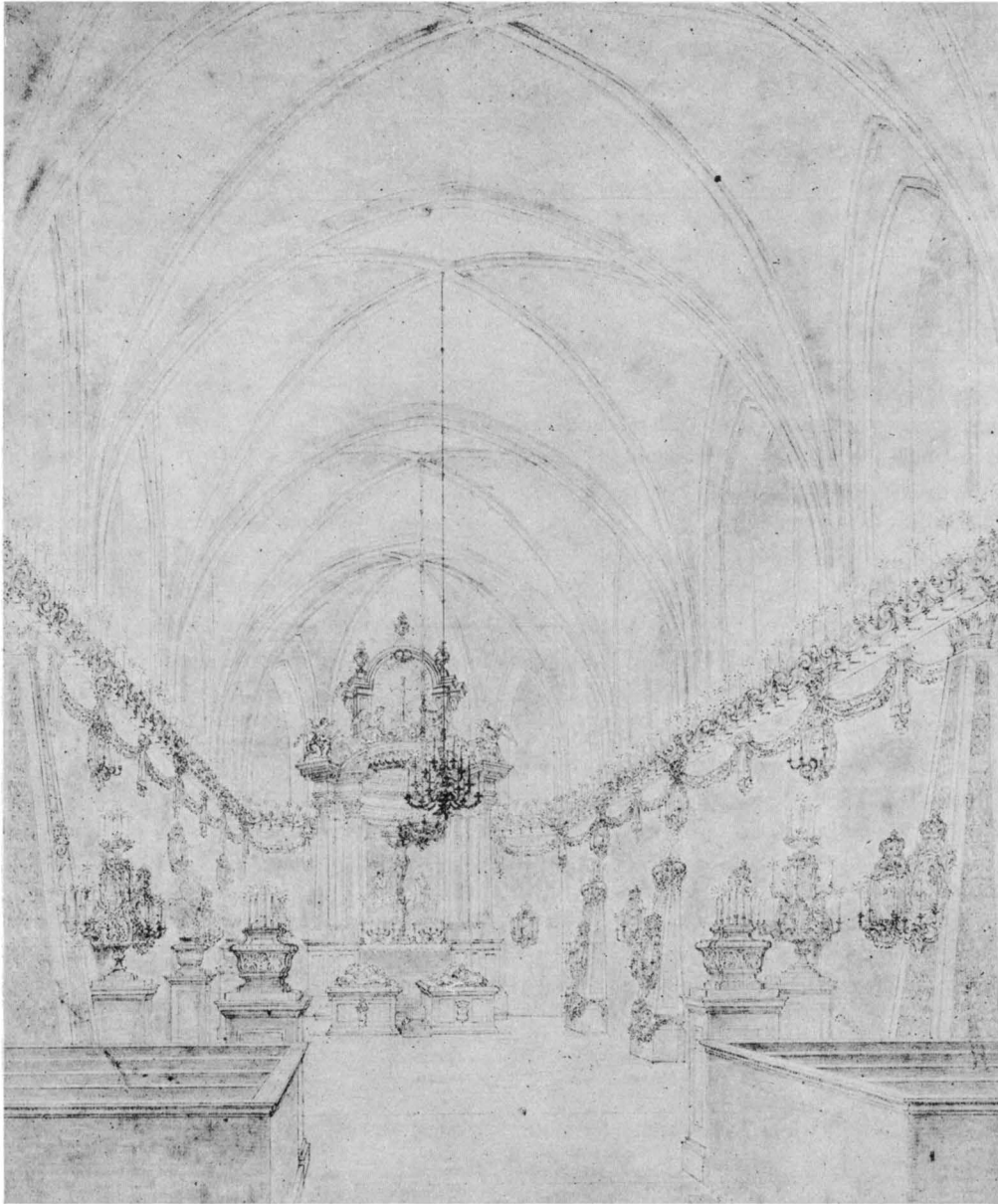

Fig. 212. Interiör av högkoret vid prins Karl Gustavs begravning 1783. Teckningen visar altaraufsatzens ursprungliga utseende. N. M. (s. 256).

Inneres des Hochchors bei der Bestattung des Prinzen Karl Gustav (1783). Die Zeichnung zeigt das ursprüngliche Aussehen des Altaraufsatzes.

Interior of chancel at the funeral of Prince Karl Gustav, 1783. The drawing shows the original appearance of the reredos.

Konungen donerar till detsamma utom dyrbara textilföremål (jfr s. 292), även den av sina egna altarprydnader, som användes vid de mindre högtiderna. Enligt traditionen skall detta altare ha varit beläget invid kyrkans norra vägg mitt emot Vår fru altaret. POSSEITH (s. 34) uppger, att S. Franciskus' altare »säjes hafwa haft sitt ställe ther nu then Caroliniska Konunga Grafwen bygges». Om traditionen är riktig, skulle kyrkans båda äldsta sidoaltaren, som varit invigda eller åtminstone planerade redan 1285, då Magnus Ladulås upprättat sitt testamente, ha varit symmetriskt placerade vid norra och södra väggarna något väster om högaltaret, en arkitektoniskt tilltalande placering, som, efter vad vi veta från ett flertal kyrkor, varit vanlig under medeltiden.

Ett par medeltida urkunder bestyrka, att ett altare verkligen funnits på den av POSSIETH angivna platsen. Den 15 okt. 1439 skänkte Mats Ödgisleson och hans hustru Ingeborg Gregersdotter av Blå-ätten¹ till klostret sin gård Övra Lidarnö,² på nuvarande Kungsholmen, vilken gård hustru Ingeborg ärvt efter sin moder fru Katarina Erengisledotter (av Hammerståätten) till Tyresö, för två mässor, som skulle läsas varje vecka så länge klostret stod »for alla cristna siæla oc særdelis for vara siæl oc vara modher³ siæl som næmpdh ær oc vara ælskeligha barna siæl jonfru katarina göstafsdotter oc hustru mæritta gregerssa dotter siæla». Av mässorna skulle den ena hållas på måndagarna och den andra på lördagarna, och vid den senare skulle läsas fyra kollektor, varav en till den helige Franciskus. Dessutom skulle hållas ett årsmot »næsta manodaghin æptir sancti jacobs dagh öffuer varom graff swa længe clostrith star met krono ok kronolius». Mässorna skulle »sæghias oppa thet altarith som staar i högga koren om nordhan for helgha konungh magnussa graff».

Mats Ödgisleson dog på Åbo slott 1442 och begravdes i gråbrödraklostret i Stockholm.⁴ Hans änka, vilken, liksom deras son, riddaren och Sveriges rikets råd Greger Matsson, hörde till klostrets främsta gynnare under 1400-talet, har då till konventet

¹ Nedanstående släkttavla visar den inbördes släktskapen mellan de i det följande omnämnda donatorerna av denna familj.

Ödgisle Sunesson till Lagnö. Var död 1384,
g. före 1374 m. Ramborg Staffansdotter, som
levde ännu 1412.

Greger Bengtsson av Blå-ätten.
g. m. Katarina Erengisledotter av Hammersta-
ätten, »fru Katarina i Tyresö».

Mats Ödgisleson, lagm. i Södermanland och
ståthållare på Åbo slott, d. 1442.

Ingeborg Gregersdotter, levde 1455 men trol.
d. samma år.

Greger Matsson, riddare och riksråd, d. 1494.
g. m. 1:o Anna Johansdotter (Gädda)
2:o Ramborg Gustavsdotter (sparre)

² R. A. Pergamentsbrev 1439 ¹⁵/₁₀.

³ Katarina Erengisledotter.

⁴ S. R. S. I, s. 82.

skänkt även sin gård Nedre Lidarnö (niedra liidarnö), vilket bekräftas av broder Hans, gråbrödernas i Sverige, Danmark och Norge minister, samt broder Botvid, gardian i Stockholm och alla konventsbröderna genom ett öppet brev¹ den 5 jan. 1443. I detta brev förbinder sig konventet att hålla alla de i det förut refererade gåvobrevet av den 15 okt. 1439 gjorda bestämmelserna angående mässor och årsmot. Mässorna skola enligt detta brev »hallas widh thet lilla altarit j höga koren nordan for helgha konung magnussa graff». Några ytterligare åtaganden i fråga om mässor utöver vad testamentet föreskrivit göres icke i brevet, men som motprestation till den nya gåvan förklarar sig konventet »haua vnt och förlänt fore sagdhe ärlige welbyrdoge gode quinno hvsfrv ingeborge fornemda mattisse eptherliffuande. . . . een gardh met tomt och huse liggiande noordan opa waarom holma² geen moot sancta clara closter j henne liiffstima vtan hindro och quaal. . . . och hennes barne epther hennes dödh». Fru Ingeborg skaffade sig alltså en bostad för sin ålderdom på klostrets mark omedelbart invid detsamma.

Mats Ödgislessons och hans hustrus gåvor omtalas även i klostrets diarium,³ som meddelar följande: År 1443(!) den 2 augusti dog den ädle herr Mats Ödgislesson, vår ordens store välgörare, god i åminnelse, på Åbo slott, där han varit hövitsman. Han ligger begravnen här i kyrkan med sina barn. Han skänkte till vårt konvent Lidarnö med allt, som därtill hör, och instiftade vid pater ministrerns altare⁴ två ständiga mässor, nämligen för måndagen och lördagen med högtidliga exekvier⁵ dagen efter aposteln Jakobs dag⁶ för sig och sin älskade maka och alla deras kära.

Denna anteckning överensstämmer till fullo med de båda ovan refererade handlingarna. Vid S. Franciskus' altare, som låg norr om Magnus Ladulås' grav, lästes alltså mässorna av klostrets gardian.

Mellan sistnämnda grav och kyrkans norra vägg är graven nr 1 a belägen. Den täckes av en medeltida gravsten över den förut nämnde Greger Matsson (jfr s. 643). Stenen låg på 1600-talet på samma plats och ansågs utmärka dennes grav. Troligen har den alltsedan medeltiden legat på samma ställe, där Greger Matssons föräldrar utvalt sin lägerstad intill det altare, till vilket de gjort så stora donationer.

Helga korsaltaret finnes omnämnt i klostrets diarium⁷ i samband med en 1424 av riddaren Klaus Fleming till klostret gjord donation. Han skänkte till detsamma 100 mark svenskt mynt för en evärdelig mässa, som skulle hållas vid det heliga

¹ R. A. Pappersbrev 1443 ⁵/₁.

² Gråmunkeholm.

³ S. R. S. I, s. 82.

⁴ » — — altare Patris Ministri — — — Enligt benäget meddelande av fil. dr Toni Schmid var detta altare det, vid vilket klostrets gardian läste mässan. Jfr Stockholms stads tänkebok ²³/₈ 1479.

⁵ I detta fall = requiem; enligt meddelande av dr Schmid.

⁶ — — — S. Jacobi mai — — — = ²⁵/₇, alltså ²⁶/₇.

⁷ S. R. S. I, s. 78.

Fig. 213. Rester av grunden till ett sidoaltare i norra sidoskeppets nordvästra hörn framför Torstensonska gravkoret. Altaret har troligen tillhört antingen Sjalakoret eller S. Erasmi kor.
 Reste des Fundaments eines Seitenaltars in der nordwestlichen Ecke des nördlichen Seitenschiffs vor dem Torstensonschen Grabgewölbe. Der Altar gehörte wahrscheinlich zum Seelenchor oder zum St.-Erasmus Chor.
 Remains of the foundation of a side-altar in the north-west corner of the north aisle, in front of the Torstenson mortuary chapel. The altar has belonged either to the All Souls' chapel, or to that of St. Erasmus.

korsets altare för hans anhörigas själar och särskilt för hans hustru, fru Cecilia, hans fader, Petrus Fleming, och moder, Kristina, samt hans bröder, herr Magnus Fleming och Johannes Fleming.

Någon uppgift om läget finnes icke, men troligen har helga korsaltaret, som var kyrkans lekmanaltare, på vanligt sätt stått i mittskeppets östligaste del omedelbart utanför korskranket, som skilde koret från mittskeppet.

Sjalakoret. I Mats Ödgislessons och Ingeborg Gregersdotters ovan (s. 264) omtalade gåvobrev,¹ i vilket de donerade sin gård Övra Lidarnö till klostret, uppges att donationen omfattar gården i dess helhet »ingo vndan takno vtan thet som vorin älskelighin modher fru katarina [Erengisledotter] vnthe oc gaff siæle koren om til eth tegilhus». I konventets likaledes ovan behandlade bekräftelsebrev² uppges också, att från donationen är »undan tagit thet rwm et som siæla koorsens tigilhws opa s[t]aar

¹ R. A. Pergamentsbrev 1439 ¹⁵/₁₀. — ² R. A. Pappersbrev 1443 ⁵/₁.

och then tegen som . . . . Mattis [Ödgislesson] och hans husfrw gaffuo til sama siæla koor wtmerket met raa ok röö».

Den 9 okt. 1453¹ donerade Ingeborg Gregersdotter tillsammans med sin son, den förut nämnde Greger Matsson ytterligare »ith godhz, ortug mindre än VII öris land iordh liggiandis i öffre lidherne næst stokholm», vilket gods Ingeborg Gregersadotter ävenledes ärvt efter fru Katarina i Tyresö, för »ena æwigha mæsso som sunngas skal om manadaghin j siælakoren om æptarst j the kirkio aff allom hælghom ænglom i hwarie wiku swa længhe som clostrith staar ffor wara siæl oc wara fforældhra siæl oc alla crisna siæla skuld».

Enligt vad som framgår av detta brev var själakoret beläget »æptarst j the kirkio», d. v. s. längst ned i kyrkan. I norra sidoskeppets nordvästra hörn vid Torstensonska gravkoret har påträffats grunden till ett altare (fig. 213), troligen Själakorets.² I norra väggen invid altargrunden finnes en mindre nisch, som säkerligen varit ett väggskåp för föremål som brukats vid detta altare (jfr s. 74).

S. Katarinas altare. Den 16 juli 1448 donerade Hela Bærensdotter, änka efter borgmästaren i Stockholm Olaus Norumberg till gråbrödraklostret »eet sælaboda rwm liggjande a sudramalm. . . . för mins husbonda herra Olauus norumberg fornemda oc hans kære hwsfrua Taala oc telseka siæla skyld. Swa oc for mit oc min förra bonda peter van brinken gud allas thera siæla nade oc allas waara waardnade til æwerdeliga ægo met swadana foroordom oc wilkor. At fornemde grabrodra j stockolm seulu plictoge wara ena æwerdelica messo at læsa hwan fredagh aff them helga fæm vndom wider sancte katarine altare j thera kirkio for forscripna siæla oc allom cristnom siælum til Roo oc nade.»³

Den 28 sept. 1475 donerade riddaren och lagmannen i Upland Gustaf Karlsson (jfr s. 634) till klostret två gårdar på Lidarnö för tre mässor, som skulle läsas i varje vecka så länge klostret stod. Mässorna skulle läsas bl. a. för hans fader⁴ och moder⁵ och för hans avlidna hustrur⁶ och skulle hållas vid S. Katarinas altare nordost i kyrkan.⁷ I norra sidoskeppets östra vägg finnas tvenne mindre, rakspetsiga nischer för väggskåp (jfr s. 73). De sitta ungefär symmetriskt på vardera sidan om väggens mittlinje och ha troligen tillhört ett altare, som stått mellan dem mitt på norra sidoskeppets östvägg. Troligen har detta varit S. Katarinas altare.

S. Annas kor. Den 26 maj 1420 skänkte Katarina Erengisledotter till gråbrödraklostret i Stockholm »till ævinnelika ægho . . . . eeth mareklandh jordh liggjande i

¹ R. A. Pergamentsbrev 1453 ⁹/₁₀.

² I kyrkans västligaste del skall även S. Erasmi kor ha varit beläget (jfr s. 268), och det är därför icke helt uteslutet, att grundresterna i stället kunna ha tillhört altaret i detta kor.

³ R. A. Pergamentsbrev 1448 ¹⁶/₇.

⁴ Riddaren Karl Ormsson (Gumsehuvud). — ⁵ Märta Gregersdotter (Blå).

⁶ Märta Karlsdotter och Birgitta Stensdotter (Bielke).

⁷ Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam. Stockholm 1710. S. 46. Brevet är tryckt i O. J. Gjöding: Kongsholms minne. Stockholm 1754. S. 18 ff.

Wallom i Wanthöör¹ soken.... för ena messo i hwario wiku i sancta Anna koor, swa lenge som clostrit staar.»² Om altarets läge finnes inga uppgifter.

Köpmankoret, Jössa Sköttas kor och *Knut Trulles kor*. Dessa tre kor, som varit belägna i närheten av varandra i samma del av kyrkan, omtalas alla i ett gåvobrev av borgaren Knut Trulle, daterat 2 nov. 1451, vilket tillhört Stockholms politiekollegiums samling av medeltidsbrev, som nu samtliga äro förkomna (jfr s. 105 not 2). Då brevet, som avskrivits av POSSIETH, är av stor betydelse icke endast i detta sammanhang utan även för bedömande av södra sidoskeppets och angränsande byggnadspartiets ålder återgives det i sin helhet som bilaga (s. 803).

I detta brev gör borgaren i Stockholm Knut Trulle veterligt, att han och hans hustru Cecilia Jönsdotter »byggnat ith althare oc Koor i förnempda Grabrodhra closther oppa nÿia hwalwena, imellan Köpmanna Korin och Jössa Skötta Koor, til äwärdoghan tiidh ath hallas III mässor i hwario wiku», för vilka mässor han till klostret skänkt ett stenhus. Av ordalydelsen finner man, att Köpmankoret och Jössa Skötta kor måste ha funnits redan före brevet tillkomst 1451, att Knut Trulles kor och altare uppfördes mellan de båda förutnämnda, samt att det var beläget »oppa», d. v. s. invid, de nya valven. Som tidigare s. 104 f. och 123 uppvisats, finnas inga andra valv i kyrkan, som vid denna tid kunde betecknas som nya än södra sidoskeppets och möjligen Erstaviksgravens (den nuvarande sakristibyggnaden) valv. De tre koren måste därför ha legat i eller invid södra sidoskeppet.

Invid den forna sydväggen i mittskeppets andra travée under gravstenarna 104 och 144 (plansch XII) finnas grundrester, som säkerligen härröra från ett altare. Det kan möjligen ha varit det av Knut Trulle byggda. Det tillhörande koret, som endast behöver ha varit en med skrank avstängd del av rummet, har i så fall gränsat till Erstaviksgraven. Som s. 92 ff. uppvisats, har Erstaviksgraven uppförts någon tid före södra sidoskeppet, säkerligen såsom ett med kyrkan sammanbyggt medeltida kapell. Av de tre i detta sammanhang behandlade altarstiftelserna har Köpmankoret troligen varit det rikaste och förnämsta, och det ligger därför nära till hands att antaga, att Erstaviksgraven är samma byggnad som det medeltida Köpmankoret. Knut Trulles och Jössa Sköttas kor böra ha legat väster härom i nämnd ordning, det förra möjligen på den nyss angivna platsen, och det senare längre väster ut i södra sidoskeppets eller vid mittskeppets södra vägg.

S. Erasmi kor. År 1505 donerade rådmannen Ingevald Torstensson »til Sacristian i Gråbrödra Closter, til bijstånd och uppehälle med wijn och öfläte³ ett stenhus westan til näst wid Gråbrödra grend».⁴ Vid donationen var fäst det villkoret, att »jagh

¹ Numera Brännkyrka.

² D. S. nr 2778.

³ Oblat; »thz wigda öflätit (hostia consecrata)». Söderwall, K. F., Ordb. ö. svenska medeltids-språket.

⁴ JORDEBOK I, s. 455, nr 126. Originalbrevet är förkommet.

och myn dande quinne, wy begärom Gud til lof, mig och mines hustru siel till een andeligen roo och sidhen beggis ware Föräldre sielar till lise, ene ewinneleghe messe hallendis om Swnnedagen i Sancti Erasmi Kor i Graabrödre Closter, wnder wars Herre Graf, back i Kirckene.»¹ Koret har alltså varit beläget i kyrkans västligaste del, var kan icke närmare bestämmas. Möjligen kan det ha legat på den plats, som (s. 267) antagits ha varit Själakorets. Om »Vår Herres grav» se s. 341.

S. Maria Magdalenas kapell omnämnes på ett par ställen i klostrets diarium. Så omtalas, att en broder Henrik, kallad Hærkin, hade härberge vid vattnet under lekbrödernas rum och S. Maria Magdalenas kapell.² Och på ett annat ställe³ meddelas, att konung Karl Knutssons kansler, doktor Nikolaus Ryting, blivit begravnen »in ambitu circa Capellam Marie Magdalene», d. v. s. i korsgången i närheten av Maria Magdalenas kapell. Av dessa lokaluppgifter att döma kan kapellet knappast ha legat i eller invid själva kyrkan utan snarare i någon av klosterlängorna, sannolikast i västra längans södra del.

Korskrank har fordom varit uppsatt i kyrkan på gränsen mellan högkoret och mittskeppet. ROTHLEB säger (s. 36), att »Choret var skiljt från Kyrkan af ett prydligt skrank af träd, med åtskilliga zirater, som vid sista reparationen [1811] borttogs, att Choret nu är alldeles fritt och öppet» och upplyser vidare (s. 6), att det var »svarfvadt, grönmåladt och med gull utsiradt». Ett korskrank torde ha anskaffats 1647 och då ersatt ett äldre skrank. Kyrkans räkenskaper för detta år upptager nämligen i april en utgiftspost för transport av »panelwercken och kransarne ifrån Snickaren till kyrckian, som op sattes emillan Choret och kyrckian» och i maj utbetalades en summa till »Johan Knutsson och Anders Timbermen som haffwa nedertagit Skrancket emillan Koret och Kyrckian och lagt dýnstockar Under det Nye». I 1662 års räkenskaper omtalas, att bildhuggaren Jost [Schultz] »hafwer bekomit för både dörenna till Hög Coren uthi Ryddareholms Kyrckian i arbetz löhn 64: 25: 14 ²/₅», varmed sannolikt avses korskrankets dörrar. På norra sidan i högkorets västligaste travée påträffades vid den senaste restaureringen hål i murverket, vilka troligen utgjort fäste antingen för korskranket eller en triumfbågsbjälke (trabes).

KORSKRANK

Predikstolen borttogs vid den 1811 påbörjade restaureringen, och var den sedan, jämte övriga då slojade inredningsföremål hamnat, är okänt. Den var utförd 1642 av bildhuggaren Jost Schultz, som i sitt kvitto av den 11 november detta år bekänner sig »haffwa bekomit aff Klöster Kyrckian Effter Skrefne poster Utÿ Afbetalningh för een predick Stool med Täcket, som iagh till Kloster Kyrckian giordt haffwer aff mitt egitt Trä D. 604: 16: —». (RÄKENSK.). År 1730 blev den ommålad och »mäst öfverallt förgylld». (ROTHLEB, s. 37, efter RÜDLING). Ursprungligen hade

PREDIK-
STOLAR

¹ POSSIETH, som sett originalbrevet, meddelar (s. 42) detta citat. I JORDEBOK I lämnas endast ett referat.

² S. R. S. I, s. 71.

³ S. R. S. I, s. 75.

den haft sin plats invid sydvästra murpelaren i högkoret, men som prästen därifrån icke kunde höras, flyttades den år 1661 till nordöstligaste pelaren i mittskeppet (jfr fig. 217), där vid senaste restaureringen tydliga spår efter densamma kunde iakttagas. Arbetet med flyttningen ombesörjdes av den ovannämnde Jost Schultz, som då även utförde »den Rundha gången¹ och trappan, såsom och lukan under bem^{te} Predikestohl». (RÄKENSK.).

Då denna predikstol 1642 uppsattes, bortogs en äldre sådan, vilket framgår därav, att Jost Schultz i sin arbetslön även inräknade »gamble predikestolens nederröfande». (RÄKENSK.). Den hade skänkts 1571 till kyrkan av Johan III. (ROTHLIEB s. 36).

ORGELLÄKT-
ARE OCH
ORGEL

Orgelläktare och *orgelfasad* av trä, den senare utförd 1817—19 av ornamentbildhuggaren Ernst Filip Thoman efter ritning av arkitekten Fredrik Blom. Fig. 214. Orgelläktaren upptager tornets hela bottenvåning (jfr s. 132 ff.). Orgelfasaden, som fyller större delen av arkadbågen mellan tornet och kyrkan, uppbäres av sex släta doriska kolonner, en på vardera sidan i öppningen mellan vestibulen och trappan ned till kyrkan, de fyra återstående, ställda parvis och kopplade, i samma trappa, vilande på sandstenspostament i höjd med tredje och fjärde trappstegen. Orgelläktarens fasad mot kyrkan består av två orgelhus, upptill förenade genom en bred kassetterad och med förgyllda rosetter prydd arkadbåge, nedtill genom läktarens bröstvärn. I huset intill sydväggen äro orgelpipor och bälg inbyggda. Framför orgelhusens fasader stå i halvcirkel sju orgelpipor, vilande på konsoler, som utspringa från bröstvärrnet. Orgelhusens väggar äro dekorerade med rutverk med rosetter; i hörnen vinkelställda joniska pilastrar, ornerade med empireornament, uppbärande ett entablement, likt altaruppsatsens, men uppåt avslutat med en karnis. På fasaderna bilda entablementen halvrunda utsprång, svarande mot bröstvärrnets konsoler och tjänande som övre fäste åt orgelpiporna. På ömse sidor om dessa samt i fält mellan pilastrarna bevingade änglahuvuden och musikaliska emblem. Bröstvärrnet är genom fyra pilastrar indelat i tre fält, svarande mot arkadbågen och de två orgelhusens fasader. Mittfältet prydes av två lejon, hållande det krönte svensk-norska unionsvapnet med det holstein-gottorpska som hjärtvapen, allt i relief. Sidofälten äro ornerade vardera med två spiralformade akantusbladrankor. Bröstvärrnets pilastrar äro dekorerade, de båda yttre med lyror, de övriga två med trumpeter och lagerkransar. Alla dekorativa element liksom kolonn- och pilasterkapitäl och entablementens karnis äro förgyllda; i övrigt är orgelläktaren målad i grågrön marmorimitation.

I B. St. finnes en av Fredrik Blom signerad ritning (fig. 215) till »Orgelwärrkets förändring uti Kong. Ljuddarholmskyrkan», som, ehuru den i några avseenden skiljer sig från den nuvarande orgelfasadens utseende, dock legat till grund för dess utformning. På ritningen tänkes bl. a. fasaden uppburen av två kolonner och två halvkolonner med empirekapitäl, och bröstvärrnets mittparti är utformat som en rad

¹ På planen fig. 217 ses tydligt, hurusom predikstolstrappan svänger omkring pelaren.

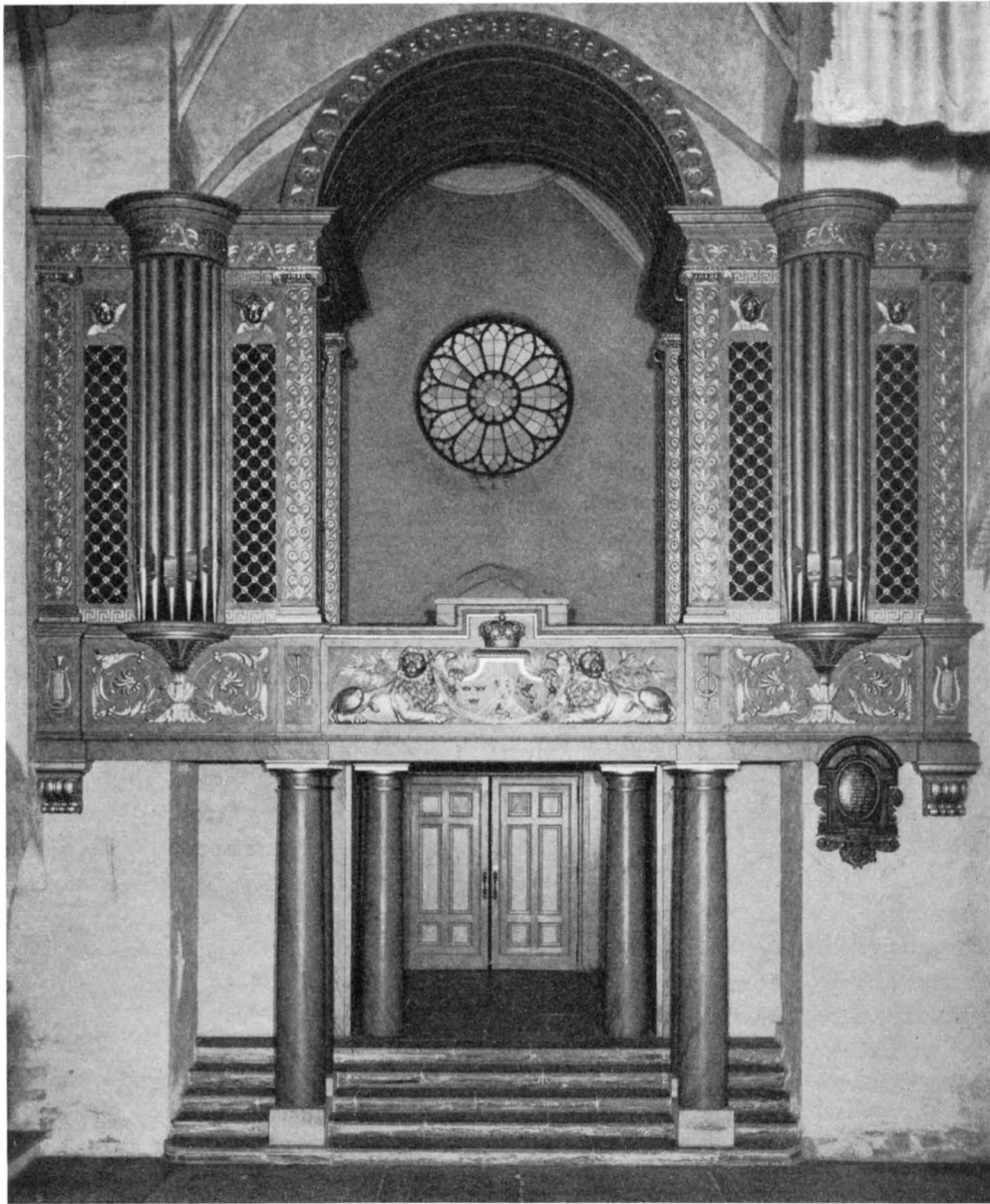

Fig. 214. Orgelläktaren, utförd 1817—19 av Ernst Filip Thoman efter ritning av Fredrik Blom.
 Orgelepore, ausgeführt 1817—19 von Ernst Filip Thoman nach Entwurf von Fredrik Blom.   Organ-loft, built 1817—19, by Ernst Filip Thoman, after
 a drawing by Fredrik Blom.

symmetriska balustrar. Denna ritning godkändes den 22 juli 1817, och samma dag skrevs kontrakt med ornamentbildhuggaren Thoman om orgelfasadens utförande mot en ersättning av 1 250 Rdlr (RÄKENSK. 1819). Ritningarna förändrades emellertid under arbetets gång och orgelfasaden erhöll i stort sett sitt nuvarande utseende. Kolonnerna vitmålades och gallerverket i guld på grön botten på orgelhusens väggar utfördes av målaren E. Linnell (RÄKENSK. 1819). Vid branden 1835 förstördes kyrkans orgel och då en ny skulle byggas 1839—1840 undergick även orgelläktaren en del reparationer och ommålades i vitt. Vid något senare tillfälle ommålades den ånyo, denna gång i rödbrunt i överensstämmelse med altarpopsatsen. Sitt nuvarande utseende erhöll orgelläktaren vid den senaste restaureringen, då den sänktes och dess kolonner förkortades och försågos med sandstenspostament.

Orgelverk, byggt 1920 av E. A. Setterquist & Son, Örebro. Orgeln innehåller endast sex stämmor, fördelad på en manual och särskild pedal.

ÄLDRE
ORGELVERK
OCH
LÄKTARE

Äldre orgelverk och orgelläktare. Äldsta tillförlitliga uppgift om orgelverk i kyrkan är följande ur POSSEITH (s. 92) hämtade meddelande, att enligt 1574 års räkenskaper »ett gammalt Orgelwärcck blifwit uplagadt och med en ny messings Pegel förbättradt». Denna reparation skedde tydligen i samband med övriga av Johan III igångsatta restaureringsarbeten. 1647 anskaffas ett »Posetyf», vilket enligt detta års räkenskaper tillverkades av organisten Ernest Salchow. Mäster Egort snickare och mäster Clas smed utföra olika arbeten till detsamma, och 1650 tillverkar mäster Kort snickare »et Skranck werche omkring Posetiffuet». (RÄKENSK.).

Kyrkan var emellertid i stort behov av ett nytt orgelverk och trots ekonomiska svårigheter skrives 1653 kontrakt med orgelbyggaren Frantz Boll om att tillverka ett sådant. I 1653—1655 års räkenskaper samt i en redogörelse för orgelbygget i 1675 års INV. berättas om arbetet, för vilket Boll i olika poster erhåller sammanlagt 4073 : 3 : 19 $\frac{1}{5}$ dlr kmt samt en gravplats i kyrkan (jfr grav nr 35 A, s. 698). Förutom Frantz Boll arbeta smederna Clas Mattzson och Erich Andersson på orgelverket, medan timmermännen Johan Michellsson och Mattz Olufsson tillverka »een windertrappa» till detsamma och av Frantz Dimoÿ uppköpes »3 Skotb: Ebbenholtz», troligen till klaviaturens tangenter. (RÄKENSK. 1653—1654). Av uppgiften om »een windertrappa» att döma synes det vid detta tillfälle hava byggts en orgelläktare; vindeltrappan var placerad i tornets nordvästra hörn (se fig. 217). Samtidigt med att kyrkan erhåller detta nya orgelverk, bortskänkes »den 10 Decemb: A^o 1654 till S: Chatarinæ Kyrkia på Sudermallm 1 Posetyf halfparten». Den andra hälften säljes för 160: — : — dlr kmt (RÄKENSK.). Orgelverket fungerade emellertid ej tillfredsställande utan måste ständigt repareras, bl. a. 1663 av Frantz Boll själv och 1670 av instrumentmakaren Erik Larsson. (RÄKENSK.). 1684 anmodas enligt POSSIETH (s. 92 f.) kapellmästaren Düben och orgelbyggaren Johan Nette¹ att besiktiga orgelverket i och

¹ POSSIETH kallar honom Witte, vilket i en marginalanm. ändrats till Nette. Kallas stundom i räkenskaperna »M_r Jean Nete».

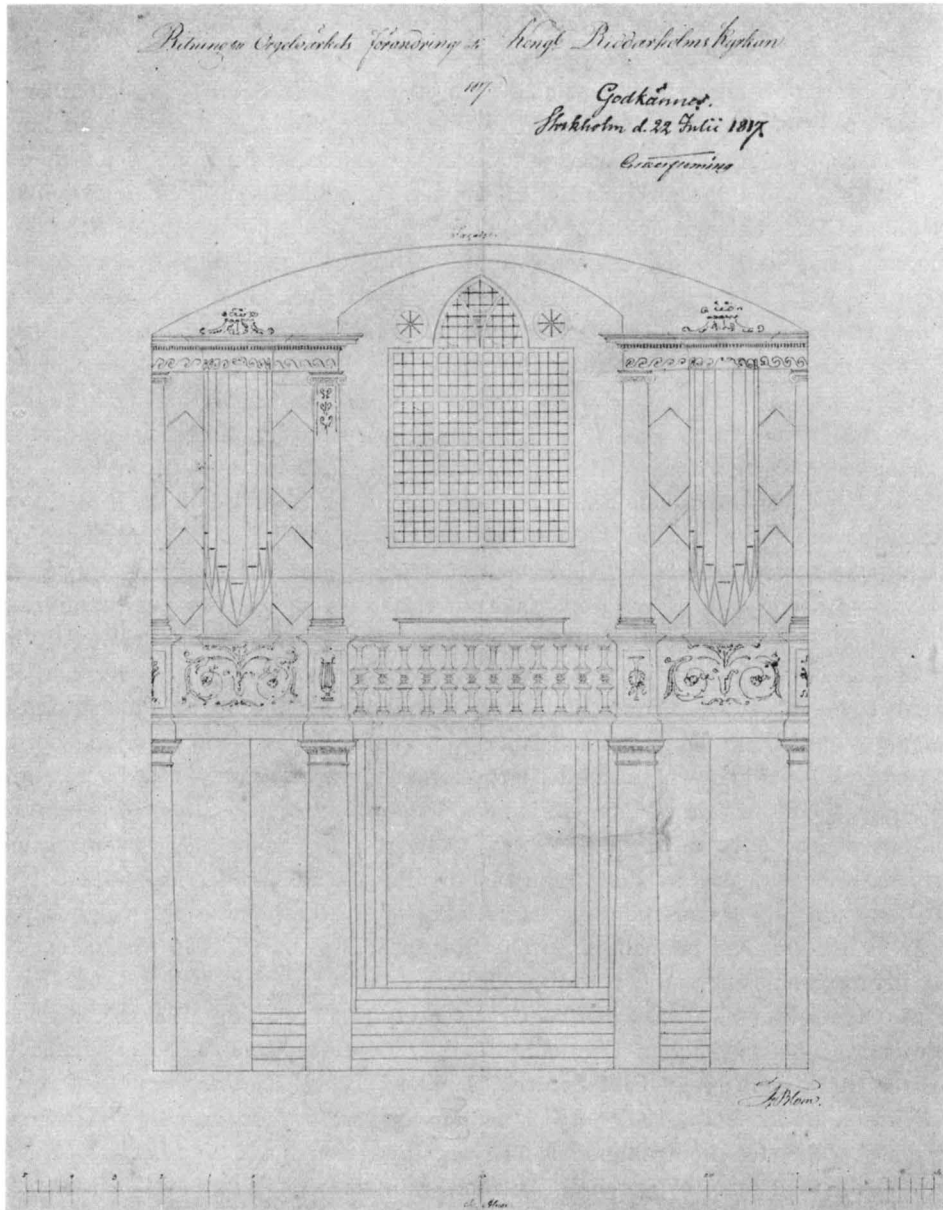

Fig. 215. Ritning till orgellådan av Fredrik Blom 1817. B. St. (s. 270).
 Entwurf zur Orgellempore von Fredrik Blom (1817). Drawing of organ-loft, by Fredrik Blom, 1817.

för en grundlig reparation, vilken även året därpå utföres af Nette, samtidigt som »Snickaren mäster Hindrich Mejer skulle förfärdiga altanen framför orgelverket för 140 Dlr km:t.» (RÄKENSK. 1685).

Elva år senare beslutar man anskaffa ett nytt orgelverk och den 28 september 1696 skrives kontrakt mellan kyrkoföreståndarna och orgelbyggaren Hans Henrik Cahman därom (POSSEITH, s. 94 ff). Det nya orgelverket skulle vara färdigt till 1699, men genom Karl XI:s död 1697 och Cahmans död 1699 fördröjdes arbetet. Brodern Johan Herman och sonen Johan Niklas Cahman övertaga kontraktet och fullborda orgelverket den 2 juni 1700. (RÄKENSK. 1696—1700). Det gamla skänktes 1697 till Kungsholms kyrka. Samtidigt bygges ny orgelläktare och »orgelwärczkstructure» av byggmästaren Hans Konrad Buchcher och snickaren Konrad Fölsche. (RÄKENSK. 1698—1700). Närmare uppgifter om dessas utseende saknas, men av en handling i O. I. (s. 365) framgår, att dessa arbeten endast gällde stommen, ty i handlingen ifråga, som är från tiden omkring 1720, klagas över, att orgelverket ännu icke är »med målning och behörige Zirater uthprydt». Kyrkan saknade emellertid medel till orgelläktarens fullbordande ända till år 1734, då enligt F. ö. G. (s. 15) hovfröken Emerentia von Düben donerade 2 100 dlr kmt till orgelläktarens prydnad (jfr grav nr 4, s. 652). Arbetet uppdrages åt bildhuggaren Gottlob Rosenberg och snickaren Erik German; målareäldermannen Anders Gättman målar och förgyller den nya orgelläktaren. (RÄKENSK. 1734—1735). Dess utseende framgår av en ritning i B. St. (fig. 216), troligen utförd efter skiss av Hårleman. Ritningen visar, att orgelläktaren varit placerad i arkadöppningen mellan tornet och kyrkan, ehuru den suttit högre upp än den nuvarande. Orgelverket bestod av tvenne orgelhus, sammanbundna genom läktarens bröstvärn, det senare prytt med två lejon, som hålla en krönt vapensköld, och därunder ett kronprytt vapentäcke. Ytterligare finnes i N. M. (nr 4427) en ritning av Hårlemans hand med förslag till en orgelfasad och påskriften »orgue à L: de Riddarh.», som troligen aldrig godkänts, varför arkitekten sedermera begagnade sig av detsamma vid orgelbygge i Klara kyrka.¹

På den nya orgelläktaren fanns det troligen en bänkinredning för sångkör, vilket framgår av en kvittens på betalning för »Siungare Bänken» i 1735 års räkenskaper. 1760 tillverkar snickaren Johan Holm »1 Skrank a 14 1/2 quarters längd, och 7 quart. bred på Orgeläktaren». (RÄKENSK.). Orgelverket från år 1700 undergick då och då reparationer, 1714 av Johan Cahman, 1741 av Olof Hedlund, 1753 av Jonas Gren och Peter Strähle, 1791 av Olof Schwan, 1799 av Fried. Rudberg och 1802 ånyo av Olof Schwan. (RÄKENSK.). 1817—1819 nedtogs orgelverket för grundlig reparation och ombyggnad. Arbetet kontrakterades med orgelbyggaren Zakarias Liljefors och, efter dennes död, med orgelbyggaren P. Strand (ROHTLIEB s. 38), som också utförde detsamma (RÄKENSK. 1820). Efter branden 1835 byggde samme Strand ett nytt orgelverk 1839—40, vilket sedan tjänstgjorde till det nuvarandes tillkomst vid den senaste restaureringen.

¹ Jfr STAVENOW, ÅKE, Carl Hårleman. Upsala 1927. S. 277.

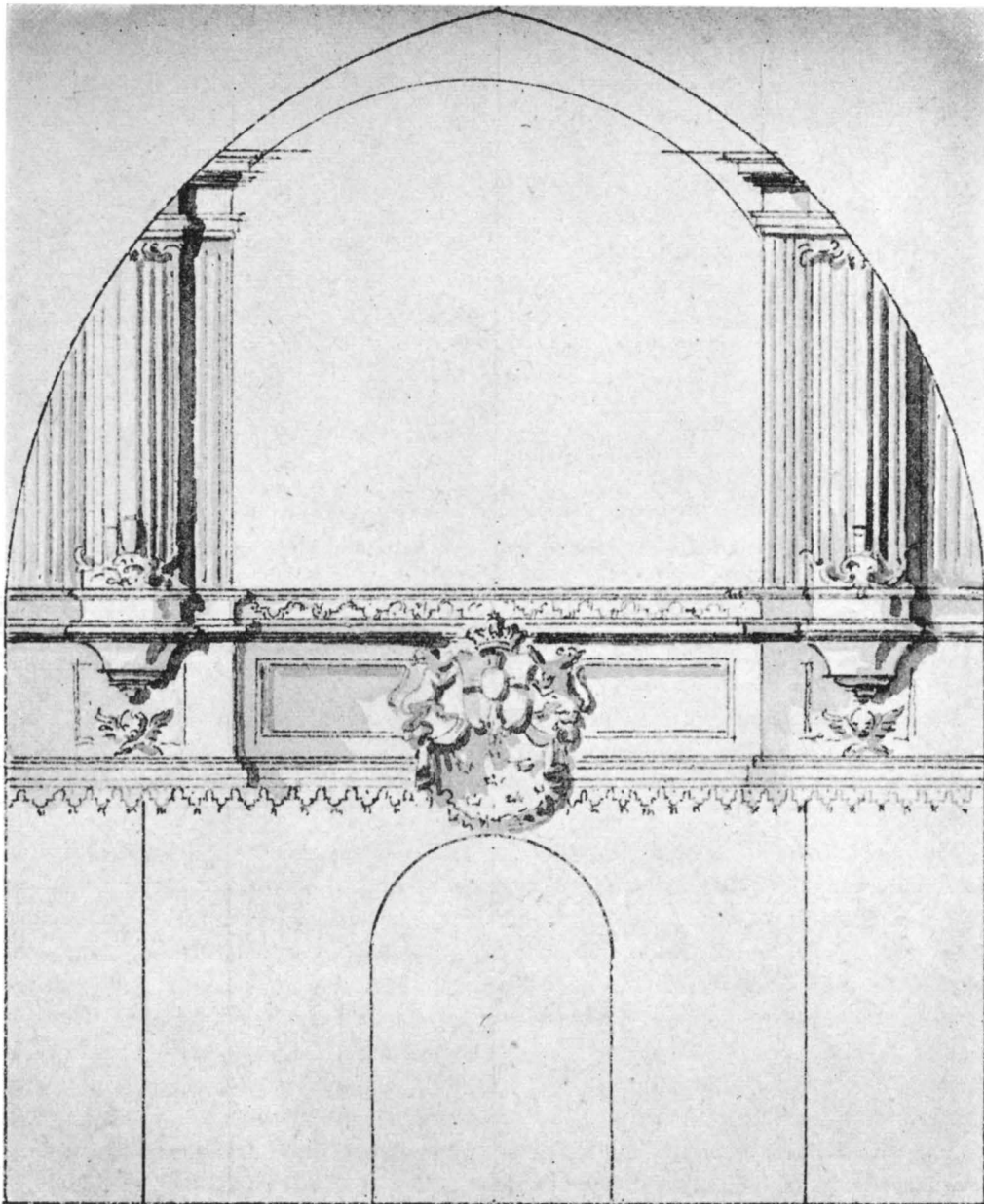

Fig. 216. Ritning, troligen av Karl Hårleman, visande utseendet av kyrkans äldre orgelläktare, utförd 1734—35 på bekostnad av hovfröken Emerentia von Düben. B. St.

Die ältere Orgelempore der Kirche, ausgeführt 1734—35 auf Kosten des Hofräuleins Emerentia von Düben. Zeichnung, wahrscheinlich von Karl Hårleman.

Drawing, probably by Karl Hårleman, of the second of the former organ-lofts of the church, erected, 1734—35 at the cost of Emerentia von Düben, Lady-in-waiting.

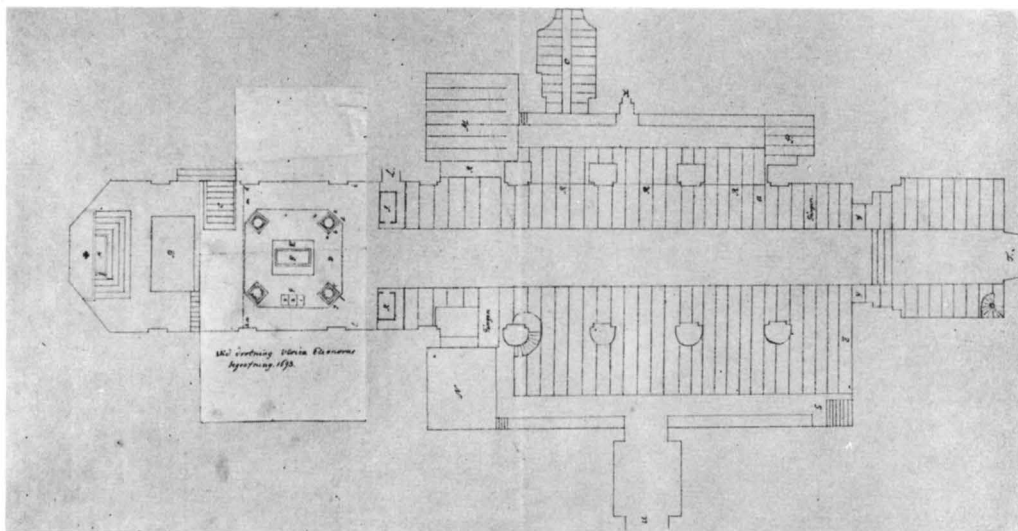

Fig. 217. Bänkplan från 1661—79, försedd med en över västra delen av högkoret klistrad lapp med ritning av castrum doloris vid Ulrika Eleonora d. ä:s begravning 1693. B. St. (s. 279).

Gestühlplan von 1661—79. Über den westlichen Teil des Hochchors ist ein Zettel geklebt, auf dem das castrum doloris beim Begräbnis Ulrika Eleonoras d. Ä. (1693) eingezeichnet ist.

Plan of pews, 1661—79; to the drawing there is attached a piece of paper, pasted over the plan of the west part of the chancel, with a drawing of the castrum doloris at the obsequies of Ulrika Eleonora, the elder, 1693.

PLAFOND-
MÅLNING

Plafondmålning på trä, utförd 1922 av konstnären Yngve Lundström. Målningen, som föreställer tre serafer bland moln och är målad i milda blå och grå färgtoner, dekorerar det runda locket till klockhålet i tornrummets valv över orgelläktaren.

KUNGSSTOLAR

Kungsstolar ha fordom funnits i kyrkan. De omnämnas i kyrkorådets protokoll ännu år 1755 och ha troligen kvarstått i kyrkan till 1811, då de i samband med den detta år påbörjade restaureringen borttogos. På planen fig. 217, utförd någon gång mellan 1661—79 (jfr s. 255, not 2), synas tvenne slutna bänkar, kungsstolar, betecknade med bokstäverna J och K, framme i högkoret i jämnhöjd med ingången till den dåvarande sakristian (där nu nedgången till Bernadottska gravvalvet är belägen). F. ö. G. omnämner några gånger kungsstolarna vid angivandet av gravstenars lägen (jfr gravarna n:ris 12, 14, 19 och 20). Stenen nr 12 säges ligga mellan kungsstolarna (jfr plansch XII), vilket ger vid handen, att desamma omkring 1675, då gravstensboken upprättades, haft sin plats längre fram i högkoret än vad den ovannämnda planen utvisar. Även uppgiften, att stenarna n:ris 19 och 20, vilka ligga västligare i förhållande till nr 12, befinna sig under Hans Majestäts stol, ger ett annat, östligare läge. Det är därför troligt, att de båda kungsstolarna flyttats tillbaka någon gång under 1670-talets senare hälft till den plats, som är angiven på planen. Denna placering var möjligen endast tillfällig och föranledd av kravet på ökat

utrymme i koret under begravningshögtidligheten. — I överensstämmelse med kyrkans indelning i en manfolks- och en kvinnfolkssida, bör konugens stol ha stått på högra (södra) och drottningens stol på vänstra (norra) sidan om mittgången. POSSIETH (s. 101) meddelar, att 1641 års räkenskaper »tahla om twenne stohlar för theras Mayestäter, hwilka med bilder uthsirade warit. Men åhr 1684 blefwo af Hans kongl. May^{tt} the stohlar som tilförene uthi Slots kyrckian stodo, til Riddarholmen skiänckte, med nådig befallning at the måtte något mindre göras, hwilket ock åhr 1695 wärckställes; Tå ock Bilthuggaren Mäst^r Burchard Prect them med förgylt löfwärck för 370 dr kppmt uthsirade. Til thessa kungsstohlar förährade jemwål Hans kongl. May^{tt} then röda sammets beklädningen, med dher til hörande dynor [jfr s. 307]; hwilka än i dag wid alla stora högtids dagar framlagde warda.» Uppgiften om kungstolar i 1641 års räkenskaper har ej kunnat återfinnas. Däremot förekommer i 1647 års räkenskaper ett kvitto av bildhuggaren Jost Schultz, i vilket denna säger sig ha gjort »binnen Jn dass Hauptkuhr Vor Jhre Majestet zwe Stolle midt bilder geschniten». 1675 göras åter två kungstolar till kyrkan och den 9 mars detta år upplysa kyrkoföreståndarna, att de »accorderat medh Bilthuggaren Mäster Petter Skultz, om det biltuggare Arbete som behöfwes till tuenne Kungz Stolar i Ridderholms Kyrckian, efter den dessein som Slåttz Architecten H^r Tessin deröfwer fattat hafwer, hwar effter och Kongl. Stolarne i Slåttz Kyrckian gjorde ähre; och hafwer han lofwat att willie strax begynna och medh all möieligh flýt drýfwa och fortsättia arbetet — — — — så att arbetet blifwer aldeles bättre ähn dett i Slåtz Kyrckian gjort åhr, och som förswarligt kan wara för höga Öfwerheeten, och Hwar Ehrligh man, och proportionaliter i Storlek med sielfwa stohlarne, der öfwer han och lofwar Correspondera med Håff Snidkaren M:r Lukas Meiland, som förfärdigar Snidkare Arbetet.» (RÄKENSK.). Att arbetet blivit i föreskriven ordning utfört, utvisa räkenskaperna; den 17 mars 1675 mottager Peter Schultz en tredjedel av den kontrakterade summan av 700 dlr kmt, den 22 samma månad 178 dlr kmt och den 3 juli följande år uppbär Lukas Meylandt som slutlikwid 200 dlr kmt. Den 5 jan. 1697 skänktes dessa kungstolar till Kungsholms församling (INV. 1675, mariginalanteckn.).¹ Anledningen härtill var, att Karl XI till Riddarholmskyrkan överlämnat slottskyrkans kungstolar.² Dessa, vilka blivit utförda 1675 eller tidigare efter Tessin d. ä:s ritningar (jfr ovan), blevo före överlämnandet till Riddarholmskyrkan i vissa avseende förändrade. Arbetet härmed utfördes

¹ Jfr OLSSON, M., Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka. SVERIGES KYRKOR, Stockholm, bd. III, h. 1. Stockholm 1915. S. 62 f.

² POSSIETH uppger, att konungen skänkte dem 1684, vilket emellertid med all sannolikhet är felaktigt. Den gamla slottskyrkans ombyggnad och nyinredning påbörjades nämligen 1689 och nya kungstolar anskaffades först 1693, utförda av Hans Herman Steyerwalt efter ritningar av Tessin d. y. (BÖTTIGER, J., En krönika om den Tessinska slottskyrkan 1693—1697. Stockholm 1918. S. 6, 28). Under sådana omständigheter torde det vara uteslutet, att konungen redan 1684 kunnat besluta om bortskänkande av de gamla. Snarare torde det ha skett under något av de första åren på 1690-talet.

av Hans Herman Steyerwalt och Burchard Precht. 1692 omtalar mästern Hans Herman i sin räkning, att han har »die Königliche gestühle Jn der Ritter holms Kirchen ver Endert Kleiner und auch höher gemacht auch vor Jeder Stuhl 2 Trebben gemacht und durch und durch alles ver besser auch Jn allen pietestalen neye leisten gemacht auch neye bäncke verferdiget vor die beyden oben bemelten Stühle ver acortiret Zwey hundred und zwanzig thaler Kopper Müntz». (RÄKENSK.). Prechts arbete gällde huvudsakligen den ornamentala utsmyckningen. Hans räkning, daterad den 20 maj 1695, lyder: »Auffordre fon Wolgebornen hern schloss fogt wi auch semptlichen hern kirchen rechte der Ritterholmischen kirchen. Verfertiget undt ganss über arbeitet dih bilt-hauwer arbeit zu zwei könichliche stihle zum aller genausten aufgesetzt 250 d ob bemelte arbeit gegruendet undt gescheftet wih auch eine fullung ferguldet und bron-siret 120 d.» (O. 1). 1696 överflyttades kungsstolarna till Riddarholmskyrkan, ty i december månad detta år utbetalades drickspengar till tolv »Gardesbussar, som burit Kongl. Majesteternes Stolar, hwilcka tillförende stått i Slottz Kyrckian, men nu till denna Kyrckan förährte äro». (RÄKENSK.). Stolarnas utseende i stort framgår av en bild av kyrkan vid Karl XI:s begravning den 24 november 1697, avbildad i *STUDIER*, s. 101.

Vid den stora slottsbranden 1697 räddades ur slottskyrkan bl. a. den ena av Tessin d. y:s båda kungsstolar (synliga på V. Swiddes gravyr för Sveciaverket av slottskyrkans kor) och överfördes till Arsenalen såsom inventarium i Livrustkammaren (Livrustkammarinv. 1708, fol. 926, nr 261 och 1730, fol. 618, nr 50). 1736 pretenderade Riddarholmskyrkans föreståndare på densamma, åberopande, att »Höga Öfwerheten för par åhr sedan har gifwit Nådigt bijfall, det alla gamla Slåtts-Kyrckio-bänkarne, Riddarholms Kyrckan tillkomna skulle, at där inbygda blifwa som skett är.» (Livrustkammarinv. 1748, fol. 681). Kungsstolen blev också omedelbart överförd till kyrkan. Troligen har den därefter använts som honnörsbänk; i kyrkans handlingar omtalas redan på 1600-talet »Riks Råds Bänken» och »Riks Råds Fru-bänken» (jfr grav nr 31, s. 694).

Vid kyrkorådets sammanträde den 1 mars 1749 anförde kyrkoherden »at uti förlidit År här i kyrkian en så kallad Riddare Sollennitté blivit hollen,¹ och trodde han at efwen i År den samma torde blifwa hollen.» — »Han hade med stort missnöye måst se, huru ledes Konunga Bänckarne då blifwit bortflyttade hwilcka sedermera icke åter blifwit insatte. Han hade med mycken olust måst orlofwa, at man welat nedbryta de begge Marmor Epitapher som stå på högra sidan i Choret.² Han äfwentyrade, at det ännu kunne försökas, och han hemställte således om icke man borde hos Herr Baronen och Öfwerståthollaren [Rutger Fuchs] anmäla detta, och genom honom söka förekommat. Herr Slottsfogden åtog sig at det giöra och efwen at skaffa Konunga

¹ Högtidligheterna i samband med instiftandet av Serafimerorden 1748.

² Härmed avses de Oxenstiernska och Gyllenstiernska epitafierna, som numera äro uppsatta på östväggen i norra sidoskeppet (jfr s. 648 och 660).

Stolarne tillbaka.» (K. III. 1). 1753 hade de emellertid ännu ej kommit tillbaka på sin plats i kyrkan utan förvarades i Husgerådskammaren, varför kyrkorådet i juli detta år såg sig föranlätet att anmoda slottsfogden Holmer »at bewaka denna Kyrckans angelägenhet hos Herr ÖfwerHofintendenten Gref Cronstedt, så at bemälte Kungs Stolar kunde til Kyrekan återföras» på det att ej »bemälte Kungsstolar kunde ifrån kyrekan tagas och til äfwentyrs användas til inredningen wid Nya Slotts Kyrekan». (K. III. 1). I april 1755 äro äntligen kungsstolarna »på sit ställe komne i Riddarholms Kyrekan». (K. III. 1).

Bänkar. Kyrkan saknar numera bänkar. De borttogos jämte sidoläktaren vid den 1811 påbörjade restaureringen av kyrkan.

BÄNKAR

Några medeltida uppgifter om bänkar i klosterkyrkan äro icke kända. Den första bänkinredningen, som kan påvisas, utfördes under Johan III:s tid. Rothlieb uppger (s. 27), åberopande numera försvunna räkenskaper, att kyrkan år 1571 försågs med bänkar jämte åtskilliga andra lösa inventarier (jfr s. 139). Åren 1624—26 omtalas följande arbeten rörande bänkarna: en ej namngiven snickare erhåller 1624 betalning för »de nederste Manne Benckiarne» och för »de andra Manne Benckiarne» samt följande år för »Quinnebenckiarne widh Nordsydan och för Mannebenckiarne widh Funten». (RÄKENSK.). Staffan snickare får 1626 betalt för bl. a. »een Dör för Herr Benckiarna medh Panel, för een Döör för Borgmäster Bencken medh Panel och för Kiötmånglar Bencken een Döör medh Panel». (RÄKENSK.). POSSIETH omtalar (s. 104), att »åhr 1641 finnes wäl 40 tolffter bredden til bänckar upkiöpte, dock förmärkes ingen bänckio-byggnad för än åhr 1647, tå kyrekiowärdarna tillika med kyrkioherden ingå skriffteligit contract med Bilthuggaren Mäst^r Jost [Schultz], hwilken ock til åhr 1650 bänckiarna wäl och färdige ifrå sig lefwererade. Sedermera är ingen besynnerlig Stohlrums bygning förehafder.» Dessa uppgifters riktighet bestyrkes av kyrkans räkenskaper för åren 1647—49. Jost Schultz' räkning utvisar, att han bl. a. utförde »21 Manness Stolle 945 [dlr kmt] auff der andren Seidt 21 Fruwen stolle 840 [dlr kmt]». Han omnämner, att »jn anfang habe Jch alles holtz zu den duhren Und Posten gedan nebest den Snitz[ereien]». Av en räkning från 1735, vilket år nya bänkar utfördes (jfr nedan), framgår, att de av Jost Schultz snidade bänkdörrarna voro av valnöt. Bänkarna i övrigt synas ha varit målade i brun valnötsfärg. 1702 omtalas, att målaren Erik Bonde strukit reparerade bänkar i Vasaborgska gravkoret med brun oljefärg och 1720, att några bänkar blivit målade i samma färg. (RÄKENSK.). Sistnämnda år talas i räkenskaperna om bänkar, som försetts med grönmålade gallerverk av trä. Bänkindelningen under 1600-talets senare hälft framgår av planen, fig. 217. Denna, vars tillkomst kan fixeras till tiden 1661—1679 (jfr sid. 255, not 2), är försedd med en över västra delen av högkoret klistrad lapp med en plan av cast-rum doloris vid Ulrika Eleonora d. ä:s begravning 1693. Bänkindelningen på ritningen torde därför ej vara tillfälligtvis uppgjord i samband med begravningen utan är med all sannolikhet av permanent karaktär. På båda sidor om en bred mittgång gruppera sig bänkarna i parallella rader, alltifrån västra ingången i tornet fram till

kungsstolarna i högkoret. De sträcka sig utan avbrott in i sidoskeppen, lämnande en gång av halva mittgångens bredd fri närmast väggen. Smalare tvärgångar äro utmärkta öster om det östligaste och väster om det västligaste pelarparet i mittskeppet. Av F. ö. G. framgår, att en tvärgång funnits även i höjd med vapenhuset och »lilla södra dörren» väster om Vasaborgska gravkoret, ehuru den ej är särskilt angiven på planen. Bänkar finnas vidare i Erstaviksgraven,¹ d. v. s. den nuvarande sakristian, i Vasaborgska gravkoret och Strijkska graven. Lewenhauptska, Wachtmeisterska och Torstensonska gravkoren saknas på planen, ehuru de funnits vid tiden för dess tillkomst, och denna omständighet talar för, att bänkar ej funnits där vid det tillfället. Senare har emellertid åtminstone det Lewenhauptska gravkoret försetts med bänkar (jfr nedan).

År 1735 utfördes ny bänkinredning i kyrkan av snickaren Erik German, vilkens räkning av den 25 okt. lyder: »Giordt och förfärdigat 90. Stycken Stohlar el: bänkar med alt der till hörande inrede, bestående dels af gl^a för-färdigade wahl nötz trädz-dörrar dehls och af furu giordt nya dörrar, samt de gl^a mycket skadade dörrarna reparerat, utföres till det aldra nogaste à 33. D^r st: 2970: — kmt.» Han gör dessutom »3. Stycken genombrutne Gallerier, som kommer uti korss gången på hörnbänkar^{ne} samt bak wid wästra dörren, effter ingifwin ritning». (RÄKENSK.). Vid högmässan i Riddarholmskyrkan den 5 juni 1737 meddelades, att bänknumren hade blivit förändrade, eftersom »nu uti denna kyrkian nya bänkar giorde blifwit». (O. 1). I räkenskaperna för år 1744 omtalas, att målaren Anders Gottman »anstruckit alla Njia Bänckarna Licka med de gamla som wahlnött och inlact som masur». Någon fullt tillförlitlig bänkplan från 1700-talets mitt eller senare del finnes ej, men däremot en kortfattad redogörelse för bänkfördelningen, av allt att döma författad efter de nya bänkarnas uppsättande (P. 4). Av densamma framgår, att det sammanlagt, utom läktareplatserna, funnos 99 bänkar, därav 38 manfolks- och 61 kvinnfolksbänkar. På högra sidan om mittgången funnos 21 bänkar och vid »lilla södra gången», d. v. s. gången i södra sidoskeppet, 17 bänkar, samtliga avsedda för männen. 22 kvinnfolksbänkar stodo till vänster om mittgången och 19 vid »lilla norra gången». Dessutom funnos 5 kvinnfolksbänkar i norra sidoskeppet öster om predikstolen och 7 i Erstaviksgraven, av vilka den sjunde var reserverad för kyrkoherdens fru, samt slutligen 8 i Vasaborgska gravkoret. I Lewenhauptska gravkoret var ingen fördelning av manfolks- och kvinnfolksbänkar genomförd, utan »herrar och fruentimber sitta hwarom annan». Det västra rummet i detta gravkor har haft en i slutet av 1600-

¹ F. ö. G. (s. 8) förmäler om en tvist på 1680-talet mellan ägarna till Erstaviksgraven och kyrkoföreståndarna angående bänkarna på graven. »På de Stolar som på denne Grafwen bygde äre, wilja fuller Arfwingarne præterdera någon rättighet och ibland fræstادت at wilja hafwa dem bordt; men så har man likwål wist, at de inte hafwa fog därtill, ei heller någon rät at disponera om bänkarne därpå, utan det kommer Kyrkan til och de som satte äre henne at omwärda. Skiälen därtill äro upsatte A^o 1685. d. 2. Decemb^r; och uti en särdeles bok och beskrifning infattade.»

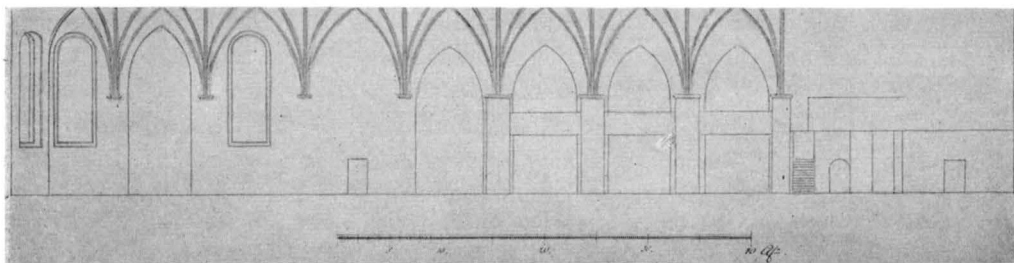

Fig. 218. Längdsektion från 1700-talets förra hälft, visande läktaranordningen i kyrkans södra sidoskepp. B. St. (s. 282).

Längsschnitt aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, aus der die Emporenanordnung im südlichen Seitenschiff der Kirche hervorgeht.

Longitudinal section, from the first half of the 18:th century, showing the gallery in the south aisle of the church.

talet eller början av följande århundrade upptagen ingång direkt från vapenhuset för att underlätta tillträdet till bänkarna (jfr s. 102 och 196). 1763 eller strax dessförinnan göras nya bänkar till detta gravkor; i kyrkorådets protokoll för den 21 juni 1763 är inryckt en paragraf av följande lydelse: »Widare gjordes förfrågan, om icke de på Lejonhufvudska grafwen nyss uprättade Bänckar skulle målas med samma färg som de öfriga Bänckar i kyrkan? Kyrko Rådet fruckade för all kostnad för kyrkan denna tiden, då hon ännu stod i skuld, och hänsköt saken til [ställföreträdande kyrkoherden Petrus Wasenius], at tils vidare accordera derom med målare ålderman Gottman». Redan i september samma år anmäldes i kyrkorådet, att arbetet ifråga var utfört. Anders Gottmans specifikation på arbetet lyder: »Den nya läktaren på grafwen strukit med dess tilbehör först den öfwersta bäncken öfwerst up til fenstret med dess paneling ock dörr på bägge sidor, samt walnöt ock masur inlagt med dess numrer ock fönster bogarne i fenstret alt tilsammans 30:—. Nock 5 Bänkarne öfwer på läktaren, målade på samma sätt med dess tilbehör 75:—. Sielfwa Panelingen framman til för läktaren blind dörrar målade på samma sätt lemnat tilsammans 24:—. Sielfwa dören til läktaren med dess karm och trappan ock stolpar strukit med en lius pärlefärg 12:—.» (RÄKENSK. 1764).

Prästbänk omtalas ett par gånger under 1600-talet i kyrkans räkenskaper. 1647 säger sig bildhuggaren Jost Schultz ha gjort »jn dass hauptkuhr ein Prester stoll Von Meinen holz» och 1661 ånyo »en Benck uthi Kyrkian för Prästerna at stå uthj». Räkenskaperna för år 1676 förmåla, att snickaren Dirik Martfelt fått betalt för det han »giort i Kyrckian en Bänk åth Presterna». Troligen är det denna sistnämnda bänk som avses, då det i F. ö. G. (s. 47) talas om, att gravstenen över grav nr 74 (jfr s. 735) ligger under prästbänken »mit för Pelaren på lilla södre twär gången», d. v. s. framför nuvarande sakristians norra vägg.

Läktare har funnits i södra sidoskeppet, men däremot ej i det norra, enär val- vens ringa höjd över golvet här ej tillåtit uppbyggandet av en sådan. På de många bilder, vilka återge kungliga begravingar, förekomma visserligen läktaranordningar

PRÄSTBÄNK

SIDOLÄKTARE

även på norra sidan, men de måste vara av tillfällig art och åstadkomna genom utbyggnad från mittskeppets vägg. När det i kyrkans handlingar någon gång talas om norra läktaren, avses därmed det Lewenhauptska gravkorets båda kapell, som voro försedda med bänkar (jfr s. 280); även bänkanordningen i Vasaborgska gravkoret på södra sidan benämnes stundom läktare. En längdsektion av kyrkan (fig. 218), från förra hälften av 1700-talet¹ visar läktaranordningen i södra sidoskeppet. Läktarbröstningar finnas i de tre västligaste arkadbågarna men ej i öppningen mot Erstaviksgraven. Att så verkligen varit förhållandet framgår däraf, att inga märken efter bröstning äro synliga på de mot Erstaviksgravens arkadbåge vettande sidorna av de halvrunda väggpelarna, medan däremot dylika märken äro tydligt framträdande på de övriga väggpelarna (jfr plansch V). I INV. 1675 finnes antecknat: »Anno 1661 och 1662: befinnes Manfolckz lechtaren uthj Riddarholms Kiyrkian wara upbygdh och förfärdigat och hafwer kåstat, medh handtwerkare och annat Arbetz folckz Betalling, sampt Materialers Inkiöp efter Specification, som uthj nedan skrefne [1661 och 1662] Åhrs Kijrekioböcker opfördt finnes.» Läktarbröstningarna m. m. utfördes av bildhuggaren Jost Schultz. (RÄKENSK. 1661—62). 1682 vitlimmades läktaren och snickaren Sten Andersson utförde för densamma »2^{ne} benckar medh galler wercken den ena bencken ähr medh twenne galler både framman före och iemwel achter på ryggen den andra bencken alenast ett galler framman före.» (RÄKENSK.). Räkenskaperna för år 1706 förmåla, att »byggemästaren Kälterbom hafwer på Lächtaren mitt emot Predikstolen med sitt Fålck, och af egna Materialer giort 6 st. nya Bänckar och een trappa på bem^e Lächtare med uth höfwlade Lister och Dörar, samt en afplanckning imellan Manfålckz och Qwinfålckz Lächtaren» och att målaren Jonas Apelskoug anstrukit dessa sex bänkar med brun oljefärg, »såsom och Panehningen imellan Man- och Qwinfålckz Lächtaren mitt emot Predykestohlen med hwit Ollie färga». År 1731 omtala kyrkoföreståndarna, att kammarherren frih. Johan Gabriel Sack låtit på egen bekostnad förgylla och måla »den Södra Läcktaren gent öfwer Predikstolen», varför de såsom erkänsla förläna honom och hans familj rätten att inneha främsta bänken på densamma. (O.1).

¹ Längdsektionen förekommer på samma blad som den tidigare, fig. 216, avbildade orgelläktaren från åren 1734—35.

LÖSA INVENTARIER

Riddarholmskyrkan har haft en synnerligen rik kyrklig skrud, och endast få kyrkor i landet torde under 1600- och 1700-talen ha varit rikare utrustade i detta avseende. Av de talrika textilföremålen finnes numera endast ett fåtal bevarade, men de utförliga arkivaliska uppgifterna om kyrkans skrud göra det möjligt att erhålla en god föreställning om textilbeståndet under olika tider. För medeltiden och 1500-talet äro uppgifterna mycket sparsamma, men för 1600 och 1700-talen äro de desto rikare.

Kyrkans äldsta bevarade inventarieförteckning finnes i 1635 års räkenskaper; den nästa upprättades 1675, och från tiden 1700 till 1758 finnas icke mindre än sju inventarieförteckningar bevarade.

I den följande framställningen beskrivas först de ännu bevarade föremålen, och i samband härmed redogöres fullständigt för deras historia. Efter en undersökning av bevarade uppgifter rörande textilier från medeltiden och 1500-talet lämnas en huvudsakligen på inventarieförteckningarna byggd redogörelse för textilbeståndets karaktär och omfattning under 1600- och 1700-talen. För överskådlighetens skull ha de olika föremålen, såväl de bevarade som de försvunna, försetts med löpande nummer.

Ännu bevarade, i kyrkans ägo befintliga textilföremål äro följande, vilka, såvida intet annat anges, numera förvaras i Stat. Hist. Mus., vars inventarienummer finnas angivna i beskrivningarna.

1. *Antependium* av svart sammet med brun, det hela överfodrat med svart krepelin. Fig. 219. Antependiet är hopsytt av åtta våder. 17,5 cm. från överkanten är det 12 cm. breda brunet påsytt, och detta avslutas nedåt med en 13 cm. bred frans av guld- och svarta silkestrådar. På brunet följande inskrift i applikationsarbetet: GVSTAVVS ADOLPHVS R · S · 1633. På antependiet är broderat i guld och blått silke i hög relief två svenska riksvapen, hållna av vardera två lejon. Längs nedre kanten en 9 cm. bred frans av svart silke. Baksidan är fodrad med rött ylle. L. 340, H. (utan frans) 101 cm. Förvaras i Livrustkammaren, inv. nr 32/88.

Antependiet omnämnes först i 1675 års inv. där det beskrives sålunda: »Ett [altarekläde] aff Swart Sammet medh Gustaff Adolphi Namn, på Kappan ofwan till, gull och Swarta Silkes frantzar, nedan till Swarta Frantzar med Twenne Kongl: wapen Skiänckt effter Konungh Gustaff Adolphz begrafningh under fodrat medh rödt Sarss A^o 1633.»¹ I inv. 1758 meddelas om detsamma, att det »börjar väl nu blifva nog fallande, dock brukas det alla Fastlags och Advents Tider».

¹ Antependiet tillverkades troligen av Isak Fogeth för sorgehögtidligheterna i Wolgast och skänktes senare till Riddarholmskyrkan. Jfr STAVENOW-SCHÜCK: Katalog över Gustav II Adolfs utställningen 1932, nr 63, s. 35.

2. *Antependium* av rött siden med blommönster i guldbrokad. Fig. 220. Försett med ett falskt brun, åstadkommet genom att en 12,5 cm. bred remsa av tyget avklippts och upptill iskarvats med en 1,5 cm. bred våd av rött siden, vid vilken är fästad en 8 cm. bred röd silkesfrans. Längs brunets undre kant en 1,5 cm. bred guldspets. Hela antependiet delas vertikalt av liknande guldspetsar i sju fält, det mittersta med INRI, de två närgränsande med var sitt vapen i applikationsarbete, t. h. Banér, t. v. von Pfuel, broderade i hög relief av ljusblått, svart, rött och brunt silke. Runt kanterna remsor av gult siden; foder av blått linne. Brunets foder, av gult linne, skjuter 1,5 cm. ovanför kanten och är försett med hakar och knapphål för fästning. L. 352, H. 99 cm. Förvaras av Kungl. Husgerådskammaren i konung Gustav V arbetsrum (inv. nr 4).

I 1675 års INV. omtalas: »Ett [altarekläde] aff rödt blomerat Gyllenduck med Frantz på Kappan, ofwan till, och ett Kårs aff Gullgalorne medh H^r Johan Baners wapen under A^o 1636.» Denna beskrivning överensstämmer ej fullt med antependiets, nuvarande utseende, vilket förklaras därav, att det enligt INV. 1758 då »blef Lagat och förbättradt med den dertil hörande Mässhaken [nr 71], så at detta Täckte nu kunde brukas». Sannolikt borttogs korset av guldgaloner vid detta tillfälle. Samma källa meddelar vidare, att det användes »alla Apostledagar och alla 3^{die} Dagar i högtiderna; och har nu ingen til sig svarande Mässhake».

3. *Antependium* av nu nästan bortnött svart atlassiden, helt överbroderat med täta gulddornament, och med brun av tjock gul rips, likaledes guldbroderat. Fig. 221. Antependiet är hopsytt av sex våder och brunet likaledes av sex stycken. Längs antependiets och brunets undre kanter en 9 cm. bred guldfrans, fästad med en 1 cm. bred guldspets. Mitt på brunet i applikationsarbete initialerna I H S, utförda i guldr reliefbroderi med kantilj. På själva antependiet de sammanställda bokstäverna H E R S (Hedvig Eleonora Regina Sueciæ), däröver en kunglig krona och därunder två korslagda palmkvistar, hopfästade med en bandrosett, allt i ovannämnda teknik. Längs nederkanten står ANNO 1705 med stora bokstäver och siffror av guldlan i hög relief. Såväl kortsidorna som brunets övre långsida och dess kortändar äro kantade med guldspetsar. Foder av två lager grovt linne och därutanpå gul sidenmoaré. Brunet fodrat med skärt linne. L. 360, antependiets H. (utan frans) 87, brunets H. (utan frans) 20 cm. Inv. nr 5049.

1737 års INV. meddelar följande om antependiet: »Ett Altare Kläde Perlestickare Arbete, rikt af Gull och swart båttn, underfodrat med Gult Tubin och en Gull Franss nedan till samt en Kappa ofwantill med Gull Franssar och samma slags tÿg, som Mässhaken [nr 4] är utaf, med I : H : S : på borderat af Gull och under en Krantz med en Crona öfwer, och Riksänkiedrottningens inbundne namn H : E : R : S. mit uti, Åhr 1705., alt af Gull borderat, hwartill och är ett millantåg af Slessing [nr 154].» INV. 1758 meddelar, att antependiet då »befans i synnerhet på hörnen och midt uti af tyngden och tiden förfallit, så at många hål deruti voro, och dertill med sjelfva

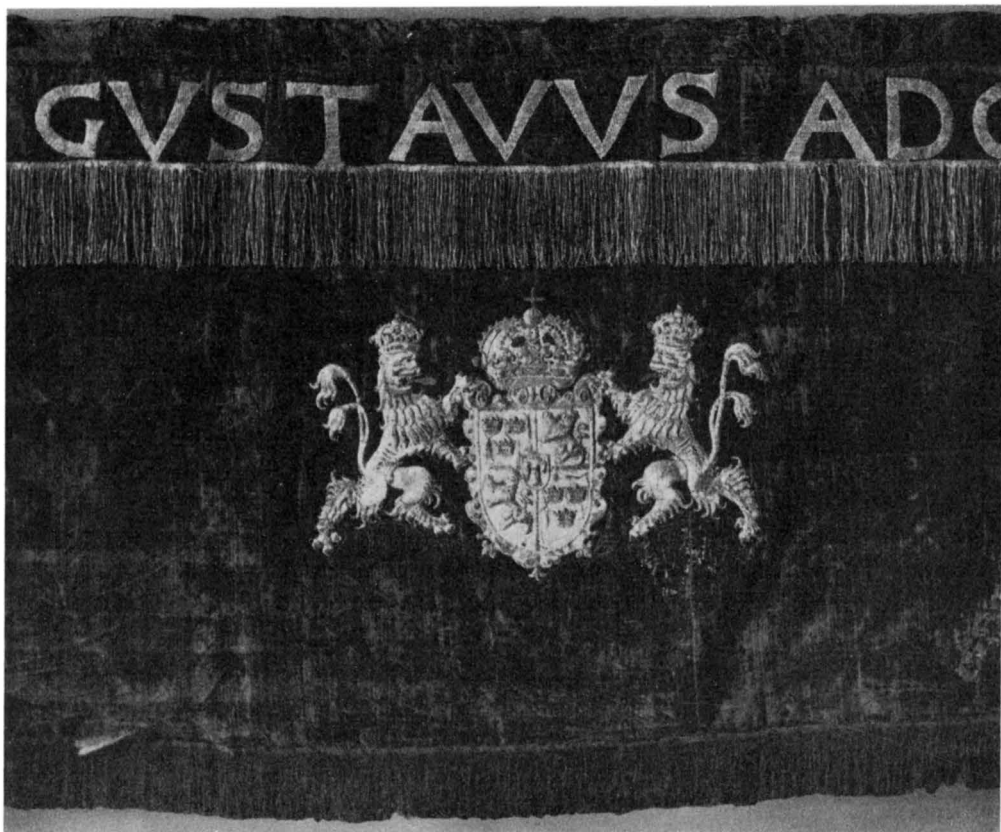
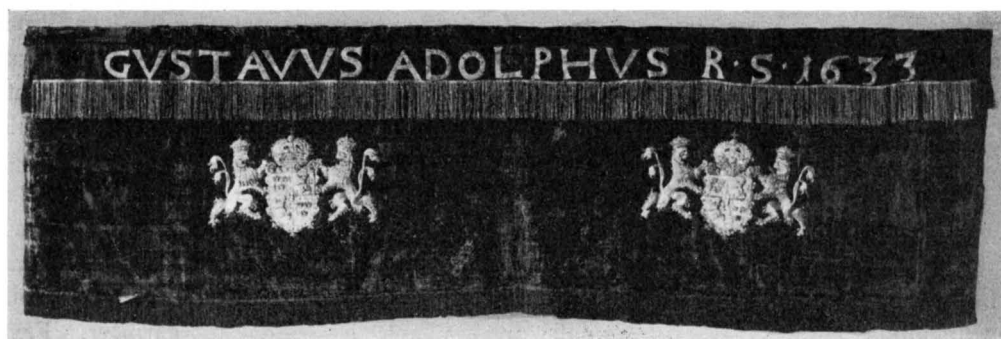

Fig. 219. Antependium samt detalj därav. Svart sammet med applikationsbroderi i guld. Troligen utfört 1633 av Isak Fogeth för sorgeshögtidligheterna i Wolgast och senare skänkt till kyrkan. Livrustkam. (s. 283).

Antependium und Detail desselben. Schwarzer Sammet mit Applikationsstickerei in Gold. Wahrscheinlich 1633 von Isak Fogeth für die Trauerfeierlichkeiten in Wolgast ausgeführt und später der Kirche geschenkt.

Antependium and detail of d:o. Black velvet with application-embroidery in gold. Probably executed in 1633 by Isak Fogeth for the mourning-solemnities for Gustavus II Adolphus in Wolgast and, later on, presented to Riddarholm Church.

tyget söndergångit, samt en hop guldsniljor borta, ty blef detta täcket af en Broderare Jungfru omlagat och förbättrat hvartil nu både för broderie lönen, guldragare arbetet och fodret utgafs af de ofvananföorde medel [jfr s. 313] 400 D K^{rnt} . Detta brukas allena 2de Dagen i stora Högtider.» Det guldbroderade tyget är av samma slag som Karl X Gustavs kröningsdräkt, som förvaras i Livrustkammaren.

4. *Mässhake* av tjock gul rips, helt överbroderat med ornament i guld. Fig. 222. Såväl fram- som bakstycket bestå av två hopsyddas våder. Runt kanterna en guldspets. Mitt på framsidan initialerna H E R S mellan en krona och palmkvistar, och mitt på nedre hälften av bakstycket ANNO 1705, allt utfört i samma teknik som på det ovannämnda antependiet, tillsammans med vilket den bildar ett garnityr. Framstyckets H. 99, B. 74 cm. Bakstyckets H. 118, B. 83 cm. Inv. nr 5049.

Följande uppgifter lämnas i 1737 års INV.: »En Mässhake med Perlestickare Arbete, rik af Gull med brun botten, underfodrat med Gull moir och Christi Crucifix borderat af Silfwer på Ryggen, och döds skulla ned under, samt en Sol med Hennes Kongl. Maj^{ts} Riks Änkiedrottningens Hedvig Eleonoras inbundne namn fram på Bröstat, och af Silfwer borderat, gifven den 1. April A^o 1705., hwartill och är ett millan tåg af grof Slissing [nr 152].» Dessa broderier hava vid något tillfälle borttagits och ersatts med nya i överensstämmelse med ovan lämnade beskrivning. I 1758 års INV. meddelas om mässhaken, att »denne är Den Dyrbaraste och brukas allena på första Dagen i Stora Högtider».

5. *Antependium* av blekskärt, gammalt siden med inslag av silvertrådar, s. k. gyllenduk. Fig. 223. Sytt av fyra hela våder och längs kortsidorna försett med två kantstycken, sammansatta av flera småbitar. Parallellt med underkanten, 30 cm. från denna, en 7 cm. bred silverspets, längs kortsidorna 20 cm. breda spetsar. Längs undre kanten en 10 cm. bred frans av guld- och skära silkestrådar, fästad med en guldspets. Mitt på antependiet Lammet med korsfanan, broderat i hög relief av vitt silke, guld- och silvertrådar. Lammets gloria broderad av gult och två nyanser blått silke, den tretungade korsfanan av vitt och rött silke, stången av guldtråd. Framför lammet Kristi monogram i guld. Foder av blått linne, glest strött med treklöver i guldtryck. L. (överkanten) 230, L. (underkanten) 205, H. 106 cm. Hänger framför altaret i kyrkan. Antependiet är komponerat av Oskar Brandtberg och utfört av Licium 1922, enligt uppgift av tyg och spetsar från gamla spanska kyrkliga textilföremål.

6. *Altarduk* (fig. 223) av handvävd, ångermanländsk lärft med urtagningar längs kortsidorna för altaruppsatsens kolonnsocklar. Längs framkanten en 18,5 cm. bred sydd filetspets med knypplad udd, fästad vid den med hålsöm försedda fällen. I spetsen ingå som dekorativa element Sveriges 24 landskapsvapen, ordnade i tolv grupper om två i vardera. Kring vapensköldarna inträdda guldtrådar. Däröver följande sentens: HONOM / TILL / HÖR / ÄRAN / OCH / VÄLDET / I EVIG / HETER / NAS / EVIG / HETER / AMEN. Innanför fällen en rad i linne broderade spetsrutor med runt om in-

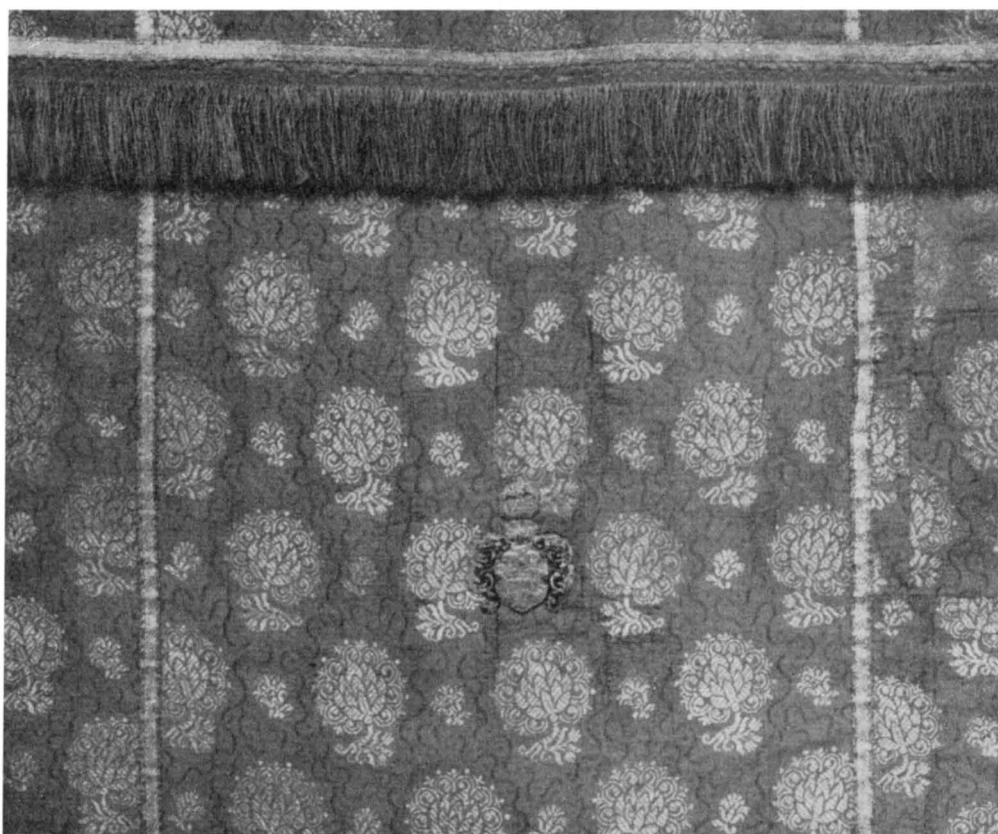
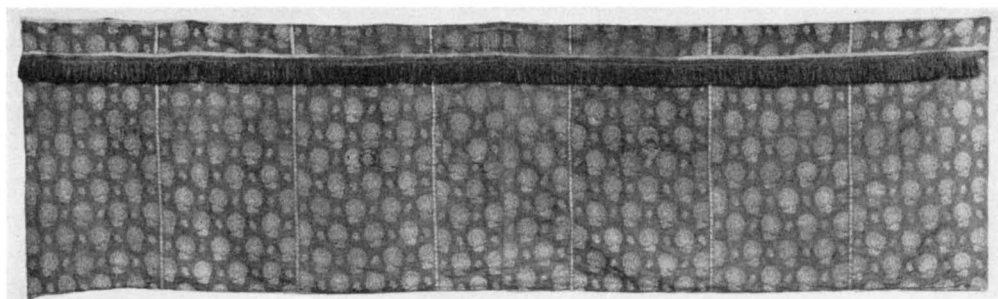

Fig. 220. Antependium samt detalj därav. Rött siden med granatäpplemönster och två vapensköldar i applikationsbroderi. Skänkt 1636 av fältmarskalken Johan Banér. Kungl. Husgerådskam. (s. 284).

Antependium und Detail desselben. Rote Seide mit Granatapfelmuster und zwei Wappenschilden in Applikationsstickerei. Geschenk des Feldmarschalls Johan Banér (1636).

Antependium and detail of d.o. Red silk with pomegranate design and two coats-of-arms in application-embroidery. Given, 1636, by Field-marshal Johan Banér.

trädde silvertrådar. L. (framkanten) 235, L. (bakkanten) 283, B. (utan spets) 86 cm. Förvaras i kyrkan. Duken är komponerad av Agnes Branting och utförd av Licism 1922.

7. *Duk* av vitt linne, gjord efter altarskivans form och helt täckande denna. Tjänar som underlägg åt föregående altarduk. L. (framkanten) 232, största L. 285, B. 151 cm.

8. *Altarduk* av vitt linne med urtagningar längs kortsidorna för altaruppsatsens kolonnsocklar. Längs framkanten en 5 cm. bred hålsömsbroderad fäll. Mitt på den över altarskivans kant nedfallande delen en i hålsöm broderad kvadrat med fem i vit tråd broderade kors. L. (framkanten) 230, L. (bakkanten) 247, B. 97 cm. Ligger på altaret i kyrkan. Duken gjord hos Licism 1922.

9. *Kalkkläde*. Fig. 224—225. Av ljusgrönt, mycket trasigt silkesflor med en 12,5 cm. bred bård i rikt guld- och silverbroderi med i mönstret ifyllt silke i blå, skära och gröna nyanser. Foder av gult siden. L. 87, B. 83 cm. Inv. nr 5049: c.

1737 års inv. omtalar detta kalkkläde på följande sätt: »En fyrkantig Kalkduk af fint Silfwer Flor med 1. quart^s högd af Gull, Sölfwer och Silke Orientaliskt broderie kring, underfodrat med hwitt Taftt. Af Fröken von Düben 1728. förärd.»

10. *Duk*. Fig. 226—227. Av svagt grönt, dubbellagt silkesflor. I kanten en 1,7 cm. bred guldspets, fästad vid den med ett sicksackformat guldbroderi förstärkta fällen. Över hela dukens yta äro omkring 10 cm. långa broderade blomkvistar utströdda. Mittpartiet omgives av en smal, rund krans och i dennas centrum en rosettförmad blomma. Broderierna utförda i guld, silver och silke i blå, skära och gröna nyanser. L. 117, B. 113 cm. Inv. nr 5049: d.

Duken omtalas i 1734 års inv. sålunda: »En grön Silkes flors duk at lägga öfwer Funten in under dopfatet, med Gull, Sölfwer, och Silke påkastade blommor orientalistiskt broderie, garnerad omkring med en fingers bred gull udd.» Efter det följande numret, en handduk (nr 144), meddelas om båda dessa föremål följande: »Dessa bägge senare, äfwen wäl af högwälbem^{te} Fröken von Düben 1728. förärade.» 1911—12 renoverades duken av föreningen Pietas och erhöll då på baksidan ett i kanterna fastsytt, tunt vitt chiffonfoder.

11. *Kudde*, på framsidan klädd med blommigt brokadsiden med ripsbotten i vitt och silver. På bredden över framsidan löpa fyra 1,4 cm. breda guldspetsar, ordnade två och två, delande framsidan i tre fält. Längs kanterna en 1,5 cm. bred guldspets. I hörnen tofsar av guld och blått silke. På kuddens baksida blått siden. L. 56, B. 36 cm. Ligger på altaret i kyrkan. Tillverkad av gammalt siden hos Licism 1922.

12. *Altarpall*, klädd med ett av sex stycken hopsytt överdrag av sidenbrokad i grått och beige med ett blommönster i två nyanser ljusgrönt. Längs tre sidor en 7 cm. bred frans av guld och blått silke, fästad vid överdraget med en smal guldspets. Foder av blått linne. L. 74, B. 36 cm. Står framför altaret i kyrkan. Kläd-seln utförd hos Licism 1922 av gammalt siden.

Fig. 221. Detalj av antependium av svart atlas med guldbroderi, skänkt 1705 av riksänkedrottningen Hedvig Eleonora. Stat. Hist. Mus. (s. 284).

Detail eines Antependiums aus schwarzem Atlas mit Goldstickerei. Geschenk der Königinwitwe Hedvig Eleonora (1705).

Detail of antependium of black atlas with gold embroidery, given, 1705, by Hedvig Eleonora, Queen Dowager of Sweden.

13. *Kollekthåv.* Fig. 228. Av samma stoff som den av Hedvig Eleonora donerade mässhaken (nr 4), med svarvat skaft av mörkbonad furu med ändbeslag av mässing med inskriptionen: ELIAS FVL̄T. På beslaget två krokar för mässingspinglor (den ena saknas). Håven är upptill kantad med en guldspets, nedtill försedd med en guldtofs, 6 cm. lång. Skaftets L. 185, håvens diam. 15, H. 18,5 cm. Inv. nr 5049.

Skaftet till denna håv hör säkerligen till den ena av följande två, i 1675 års INV. omtalade håvar: »Twå håfwor aff Swart borderat Atlask gifne aff Frw Iuliana Fult med förgylta klockor.» Troligt är, att hon lät inrista sin makes och sitt namn på skaftbeslagen. Under årens lopp sletos emellertid håvarna ut, och i 1737 års INV. återfinnas de under följande beskrivning: »Twenne stycken [håvar] af Rödt blommerat Tyg med Mässings Hålkår och förgylta Klåckor.» Att dessa äro identiska med föregående framgår av 1758 års INV., som meddelar följande: »En Håf af Rödt Blommeradt Tyg med Mässings Holekår och förgylt Mässings Klocka. hvarpå står Iuliana Vult. denna Håf omgjord nu af Svart Sammet med Silfver galloner och frantsar. Maken til denna Håfven, såsom mäst brukad och utnött blef år 1759. omgjord, så at allena skaftet brukas med beslag och Klockor, men i det stället gjordes en af rödt Sammet med Guld Galoner och Guld Tofs.» Den sistnämnda håvens skaft är tydligen det här ifrågavarande. Detta har vid något tillfälle erhållit den ena av de två i 1737 års INV. omnämnda håvarna: »Twå Håfwor borderade med Gull samt Silfver hålkår och 2^{ne} Klåckor i hwardera, af Hennes Maj^t Riks-Ånkie-drottningen 1705. förärte.» Skaften till dessa håvar beskrivas nedan (jfr nr 14).

14. *Skaft till kollekthåvar*, ett par, svarvade av mahogny med ändbeslag av förgyllt silver med två pinglor och de sammanflätade initialerna R S F(!) under en kunglig krona och ANNO 1705. Det ena är avbrutet och lagat med ett mässingsbeslag. L. 185 cm. Det andras L. 184 cm. Inv. nr 7565: 28 A-B.

Skaften höra till de av Hedvig Eleonora skänkta håvarna (jfr ovan nr 13).

15. *Skaft till kollekthåvar*, ett par, svarvade av mahogny med ändbeslag av silver med två pinglor. Det ena är spräckt på mitten och lagat med två silverringar. L. 185 cm. Det andra är helt men bär, för överensstämmelsens skull, två silverringar. L. 185 cm. Inv. nr 7565: 28 C-D.

Dessa skaft höra till följande i 1737 års INV. upptagna håvar: »Twänne Håfwor af Silfwerduk, med gull genom brutna Galoner och Gull tåffs eller Frange 3. fingers bred under garnerade, Skafterne af Littern(?) Trä med Silwer beslag och 2^{ne} små Silfwer Klåckor. A^o 1728. af Högwälborne Baronessan Fröken Emerentia von Düben förärte.»

16. *Skaft till kollekthåvar*, ett par, svarvade av ljus, bonad björk med ändbeslag av silver med två pinglor (det ena saknar dessa) och initialerna I S i spegelmonogram under en grevlig krona och ANNO 1709. Bådas L. 185,5 cm. Inv. nr 7565: 28 E—F.

Skaften höra samman med följande par håvar, upptagna i 1737 års INV.: »Twå

Fig. 222. Mässhake av gul sidenrips med guldbroderi, skänkt 1705 av riksänkedrottning Hedvig Eleonora. Stat. Hist. Mus. (s. 286).

Kasel aus gelbem Seidenrips mit Goldstickerei. Chasuble of yellow silk repp with gold embroidery, given, 1705, by Hedvig Eleonora, Queen Dowager of Sweden.

stⁿ dito [båvar] af Swart Sammet med Silfwer Galoner och Silfwer Hålkar och Kläckor, af Jungfru Iuliana Scherberg 1709. förärte.»

17. *Pingla* av silver till kollektåv. Stämplars saknas. H. 3,5, Diam. 2,2 cm. Inv. nr 7565: 21.

MEDELTTIDA
TEXTILIER

Denna pingla hör troligen till det ena av ovanstående skaft, inv. nr 7565: 28 F. Om kyrkans medeltida textilbestånd erhålles en del upplysningar i olika testamente och klostrets diarium. Så bestämmer exempelvis Karl Estridsson i sitt testamente¹ den 23 april 1286, att franciskanerklostret i Stockholm bl. a. skall erhålla ett stycke baldekin.² En mycket stor donation, som, utom fast egendom, även omfattade en mängd kultföremål, skulle enligt Magnus Ladulås' testamente³ av den 22 febr. 1285 tillfalla klostret efter konungens död (1290). Den del av dennes testamente, som rör bestämmelserna om lösöregåvor, lyder i översättning: Vidare skänka vi till högaltaret den bästa altarskruden, som vi äga, jämte en kalk av guld och två stycken baldekin, av vilka det ena skall brukas som antependium framför altaret, det andra som förhänge framför altartavlan under de tider, då det icke är tillåtet att visa denna; vidare en pyxis av silver för den heliga evkaristien, som brukar förvaras i ciboriet. Vidare silverkaren, silverflaskorna och det större rökelsekaret av silver från vårt eget kapell jämte elfenbenskorset, som sättes på ciboriets överdel; ytterligare en mässhake av guldbrokad i s. k. »sänkt» arbete,⁴ och övriga till den prästerliga skruden hörande föremål; vidare en dalmatika och subtile med bilder av den heliga jungfrun samt övriga tillbehör, som erfordras till diakonens och subdiakonens skrud vid mässan; vidare till den heligaste jungfrun Marias altare ett antependium av blyald⁵ jämte mässhake, dalmatika och subtile av baldekin, fodrade med rött siden, och övriga prästerliga prydnader till detta altare, vilka skola begagnas vid större festligheter för den heligaste jungfrun. Slutligen skänka vi till den helige Franciskus' altare den altarskrud, som vi begagna vid mindre högtider, jämte mässhaken med bilder av den heliga jungfrun och övrig prästerlig skrud.

Bland donationer av textilier från 1400-talet böra nämnas tvenne, som finnas antecknade i klostrets diarium. Klosterbrodern Franciskus Henrici skänkte vid sin död på 1430-talet flera utmärkta bonader till sakristian⁶ och broder Nikolaus Laurentii, som dog den 23 maj 1479, donerade två korkåpor och två tunikor till högaltaret.⁷

TEXTILIER
FRÅN 1500-
TALET

Från 1500-talet finnas inga samtida upplysningar bevarade angående kyrkans textilbestånd, men POSSIETH uppräknar (s. 44) följande textilier, som 1560 befunno sig i kyrkans ägo och då överlämnades till Storkyrkan: »1. Ett altarekläde af askefärgadt Flogeld⁸ sänckt med guld och pärlor. 2. En altar lista med 51 forgylta bookstäfwer

¹ D. S. nr 910. — ² Baldekinus, ett med linne eller bomull blandat sidentyg. — ³ D. S. nr 802

⁴ »...casulam aurifrigiatam factam opere plumario, quod wlgo dicitur, sänkth, ...»

⁵ Blyald el. bliant, ett slags oftast med guld genomdraget sidentyg.

⁶ S. R. S. I, s. 74. ⁷ S. R. S. I, s. 77.

⁸ Floghel, ett slags luddig sammet.

af koppar. 3. Ett skiönt Mässe-rede, hakelen af grön flogell. 4. Än ett Mässe-rede, hakelen af hvitt damask. 5. Twenne skiöna altare flanckor. 6. Ett godt handkläde. 7. En lång bordeduk med hedensöm.»¹

18. Om ett enda föremål bland 1500-talstextilierna, ett antependium, är det möjligt att bilda sig en närmare föreställning, tack vare ett av Erik Geringius 1726 utfört kopparstick av detsamma (fig. 229). Det finnes i två exemplar i K. B., det ena signerat: »Eric Geringius Holmia Sculpsit 1726», det andra osignerat och delvis målat med vattenfärg i gult och rött. Antependiet prydes av 22 vapensköldar och lika många hjälmprydnader. Enligt uppgift i 1675 års INV. voro de sydda i guld och silke. De flesta vapnen i denna säkerligen genealogiska vapensammanställning likna mer eller mindre olika svenska medeltida frälsesläkters; ett par äro utländska. Att vapenbilderna avvika från sedvanliga bilder på sigill och andra handlingar kan möjligen delvis bero på feluppfattning av kopparstickaren. Hjälmprydnaderna, som sitta omväxlande över och under vapnen, överensstämma än mindre med sedvanligt sigillmaterial. Räknat i lodräta rader på kopparsticket från vänster till höger äro vapenbilderna: 1) ros (Roos av Ervalla?); 2) lilja, 3) gädda, 4) tre sjöblad (troligen äldre Stureätten), 5) troligen riddaren och lagmannen i Östergötland Svantepolk Knutsson, 6) Folkungaätten, 7) en vinge, 8) tre rosor, balkvis ställda, 9) en av kantskuror bildad bjälke, 10) tjurhuvud, 11) två lejon, stolpvis ställda, 12) lejonörn (Blå), 13) tre lejon (danska riksvapnet),² 14) ett lejon, 15 o. 16) tre lejon (danska riksvapnet), 17) två färlor, 18) lejonörn (Blå), 19) »stengavel», 20) »nässelblad», 21) tre lejon (danska riksvapnet).

Antependiet finnes kvar i 1710 års INV. och avbildades, som redan nämnts, 1726, men saknas i 1737 års INV.

Enligt inventarieförteckning i 1635 års räkenskaper ägde kyrkan då följande textilier:

TEXTILIER
ENL. INV. 1635

Antependier.

18. (Jfr ovan).

19. »1 Guult Blommerat Kaaff Altare Kledhe.» Det skänktes 1654 till Katarina kyrka (RÄKENSK.).

20. »1 Altare Kledhe af guult dammrsk och medh Rödh sammetz list.» Saknas i 1675 års INV.

¹ Hedensöm, broderi av bysantinskt ursprung.

² Danska riksvapnet fördes även i Sverige av konung Valdemars släktgren av Folkungaätten.

Fig. 223. Detalj av antependium och altarduk, det förra av gyllenduk med applikationsbroderi, den senare av lärft med filetspets, utförda 1922 (s. 286).

Detail eines Antependiums aus Goldstoff mit Applikationsstickerei. Altardecke aus Leinwand mit Filetspitze. Beide aus dem Jahre 1922.

Detail of antependium and altar-cloth; the former of yellow cloth with application-embroidery; the latter of linen, with fillet-lace. Executed 1922.

21. »1 Gammelt Söndher Slýtet blåt taafft till Altare Kledhe.» Skänktes jämte andra textilier 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.» (RÄKENSK.).
22. »1 Gammelt grönt Silkes Altare Kledhe.» Saknas i 1675 års INV.
23. »1 Gammelt Grön achtigt Silkes Altare Kledhe.» Saknas i 1675 års INV.
24. »1 Altare Kledhe af Lärfftt medh Knýtning.» Skänktes 1642 eller 1643 »till barnhuus Kyrckian [i Stockholm].» (RÄKENSK.).
25. »1 Grönt Altare Kledhe af Taafft.» Saknas i 1675 års INV.
26. »1 Gammelt Brochot Altare Kledhe.» Saknas i 1675 års INV.
27. »1 Gammelt Rööt bondhe Kledhe.» Saknas i 1675 års INV.
28. »1 Gammel Altar djusk medh förgylte Messingz Spenger», varmed sannolikt avses ett antependium (jfr INV. 1675, nr 59, s. 299).

Altarbrun.

29. »1 Altare Ljyst af in Sprengt yllen tÿgh och gröna franssar.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»
30. »1 Gammel Ljyst medh guldh Uppå.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

Altardukar.

31. »7 Uth Slitne Altare dukar av Lärfftt.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

Mässhakar.

32. »1 Ny grøn Mässe Haka af grönt Sammet.» Saknas i 1675 års INV.
33. »1 Gammel Mässe Haka af Rööt Sammet medh bandh.» Saknas i 1675 års INV.
34. »1 Gammel Mässe Haka söndher Slÿteen af Rööt Kamlaat.» Saknas i 1675 års INV.
35. »1 Guul dammrsk Mässe Haka.» Skänktes 1654 till Katarina kyrka (RÄKENSK.).
36. »1 Mässe Haka medh tågen guldh och Ljyst dhertill.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»
37. »1 Mässe Haka af Hwit Ahrm sin(?) och blåt Korss af duelk.» Saknas i 1675 års INV.
38. »1 Mässe Haka medh — 2 Handha Slagz Atlask i snöre wÿss.» Skänktes 1654 till Katarina kyrka (RÄKENSK.).

39. »1 Gammel Mässe Haka af yllen dammrsk.» Skänktes 1642 eller 1643 »till barnhuus Kyrckian [i Stockholm].» (RÄKENSK.).

Mässkjortor.

40. »1 Ny Mässe Särk medh bandh.» Skänktes 1642 eller 1643 till Jakobs kyrka (RÄKENSK.).
41. »1 Ny Mässe Särk.» Skänktes 1654 till Katarina kyrka (RÄKENSK.).
42. »4 Gamble Mässe Särkier af Lärfftt.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

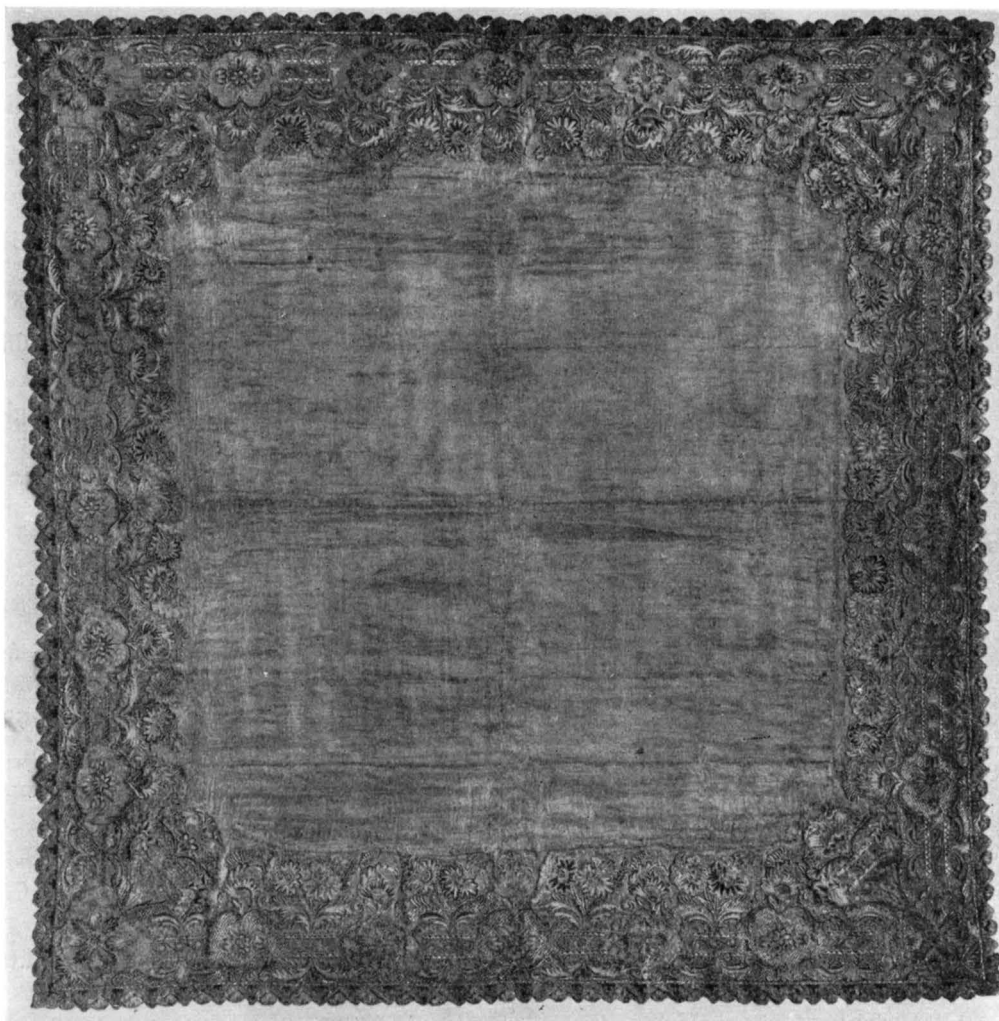

Fig. 224. Kalkkläde av ljusgrönt silkesflor med guld-, silver- och silkebroderi, skänkt 1728 av hovfröken Emerentia von Düben. Stat. Hist. Mus. (s. 288).

Kelchtuch aus hellgrünem Seidenflor mit Gold-, Silber- und Seidenstickerei. Geschenk des Hoffräuleins Emerentia von Düben (1728).

Corporal of light-green silk-veiling, with embroidery in gold, silver and silk, given, 1728, by Emerentia von Düben, Lady-in-waiting.

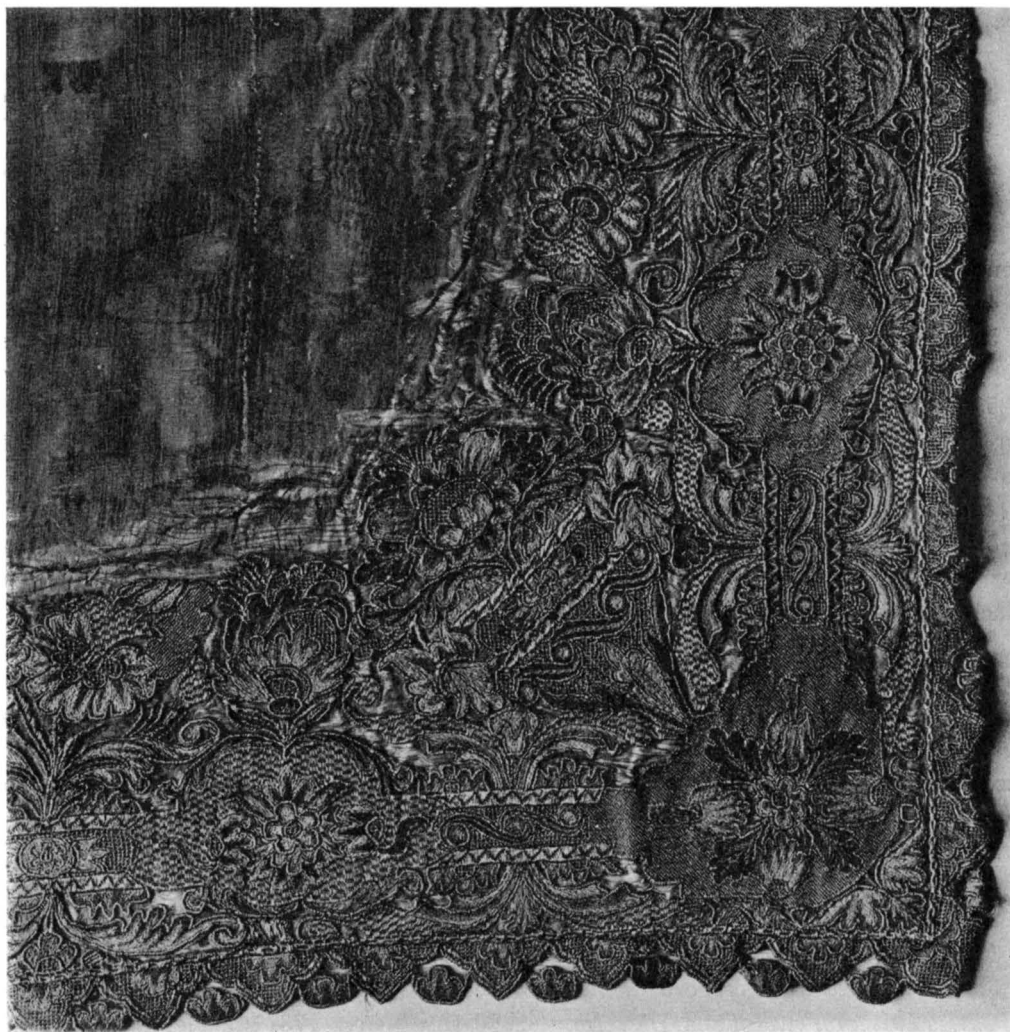

Fig. 225. Detalj av fig. 224.
Detail von Fig. 224.   Detail of Fig. 224.

Kalkkläden.

43. »1 Nýt Kalcke Kledhe.» Saknas i 1675 års INV.

44. »3 Gamble Kalcke Kledhen.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

Diverse textilier.

45. »2 Gammle små Hjendeen.» Saknas i 1675 års INV.

46. »3 Al' blåt Sammet.» Saknas i 1675 års INV.

47. »2 Palle dukar af Lärfft.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

48. »3 Obrukerlighe halsse Lyster Gambla.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

49. »2 HYTE bandh.» Saknas i 1675 år INV.

50. »2 Gammle hufwu dukar af Lärfft.» Skänktes 1639 eller 1640 »till fattighe bondh. Kyrckior.»

51. »Swart fodher boy Öfwer begge Konungarnas Begraffningar», troligen till skydd för Magnus Ladulås' och Karl Knutssons gravmonument (jfr s. 390). Saknas i 1675 års INV.

Håvar.

52. »1 Hååff medh Pärle Stickare Ahrbete.» I 1675 års INV. återfinnes den under följande beskrivning: »Een gammal Hååff borderat på Swart Sammet med Sölfwer kläcka, gifwin af Hans Nielson borgmestare Anno 1626.» Saknas i 1700 års INV.

TEXTILIER
ENL. INV. 1675

År 1675, då nästa inventarieförteckning upprättades, har textilbeståndet undergått mycket stora förändringar. Endast två nummer från 1635 års INV. kunna med säkerhet identifieras, nämligen nr 18 och 52. Troligen är nr 28 detsamma, som nedan beskrives under nr 59. Övriga föremål, som ej bortgivits, hava antingen kasserats såsom oanvändbara eller i något enstaka fall möjligen ej kunnat igenkännas i den nya beskrivningen i 1675 års INV., vilket upptager följande textilier:

Antependier.

1. (Jfr s. 283).

2. (Jfr s. 284).

18. (Jfr s. 293).

53. »Ett Swart Athlask, borderat med gull och Sölf_u blommor, Underfodrat med Swart lerufft, gifwit af Fru Iuliana Fult Anno 1680 (!).» INV. 1737 meddelar, att det då är »aldeles söndrigt och odugligt, undantagne sielfwa blommorne, hwilka kunna tiäna till att utzira ett nytt Täck med». Saknas i 1758 års INV.

54. »Ett af hwitt Sölfwer Moer medh gullfranzar på Kappan, och gullgalonerne sampt een borderat Rooss fram på.» INV. 1737 meddelar om detsamma: »Detta tagits jemte Chor Kåpan [nr 68] af samma slags tåg och en gl. Mäsehake [nr 70], samt wästen el' Kiorteln [nr 69] till Chor Kåpan, jemwäl ett Altare Kläde af hwit Moir, oächta [nr 55], och giorts till ett Altar-täck [jfr INV. 1737, nr 121 s. 308] och

Mässehake [jfr INV. 1737, nr 132 s. 309], samt Pulpet lapp [jfr INV. 1737, nr 148 s. 311], sydt öfwer alt med Rutor af Gull Trå inom en ny Gull Udd, samt omkring Kanten en gl: Gull Galon.»

55. »Ett af hwitt Moer medh Sölf^r och gullspetzar.» I INV. 1700 benämnes det »oächta» och uppgives vara fodrat med lärft. 1737 års INV. omtalar, att »detta ä intagit med i Åfwannämde omgiorde Altare Täck och Mässhake» (jfr ovan nr 54).

56. »Ett gammalt blomerat af gult tygh och gula Frantzar kan intet mehra brukas.» 1700 års INV. upplyser dock, att det ännu vid denna tid är »brukeligt på altaret dageligen». 1737 anses det återigen odugligt, men samtidigt meddelas, att det »sitter fast på Altaret». I 1738 års INV. omtalas, att det »har blifwit wid Högst Sal. Drottning Ulr. Eleon. Bisättning aftagit, at [det] är aldeles obrukelt, men förwaras i Kistan uti Sacristian». En mariginalanmärkning förklarar det kasserat. Ännu 1758 finnes det dock kvar men är »aldeles obrukeligt och sönderslitit. Ligger nu i Kistbotten under de andra Kyrkans Kläder.»

57. »Ett gammalt Altarekläde medh Kappa, dher på Christi Crusifix och Apostlerne sydde medh gull och Silke odugeligh.» Saknas i 1737 års INV.

58. »Een mycket gammal Altare Kappa odugeligh.» I 1700 års INV. angives den vara blå. Saknas i 1737 års INV.

59. »Een Altare Kappa medh några Koppar förgylt beslag uthgammal och aldeles obrukeligt.» (Är troligen detsamma som nr 28 i INV. 1635. Jfr s. 295). Saknas i 1737 års INV.

60. »Ett Swart Sammetz altarkläde med två Rador swarta franssar som brukas widh begrafningar.» I 1737 års INV. uppgives det vara »ganska mycket förslitit»; 1758 kasseras det.

Tillägg till 1675 års INV.: »A^o 1688: ähr tillgiortt af Njö. Nemblⁿ»

61. »1 Altartäcke af Swart Kläde nyt tillgiordt; medh franssar ofwantill underfodrat medh Swart lerufft.» 1737 uppges det vara »gammalt och nog förslitit» men användes ännu 1758, då det blev »efter Högstsal. Drottning Ulrica Eleonoræ begrafning, då det med olja befläckades, någorlunda lagadt i Husgeråds Cammaren, så at det kan vara ännu brukeligt». Det användes »i Bönestunderne i Passions Tiden».

Altardukar.

62. »Två stⁿ drälss duckar på Altare af 2^{ne} bredder giorde af een stoor, och ähre nu hwardera 4 1/2 alln långa.» Den ena av dessa finnes kvar ännu i 1758 års INV.; den andra är kasserad.

63. »Een klöster lärfftz altareduck med Knyttning frampå.»

64. »Een dito med Spetzar kring och med 3 Ringar der uthj desse bookstäfwer I: N: R: I: och H^r Johan Baners wapen, medh Åhrtale 1636.»

65. »Een dito gammal med några lappar på och gammal hwitt Spetz hwilken är omlagat till pallduck.» Denna och nr 63 och 64 uppgivas i 1700 års INV. vara gamla, söndriga och förslitna. I fortsättningen äro de svåra att identifiera, men nr 63

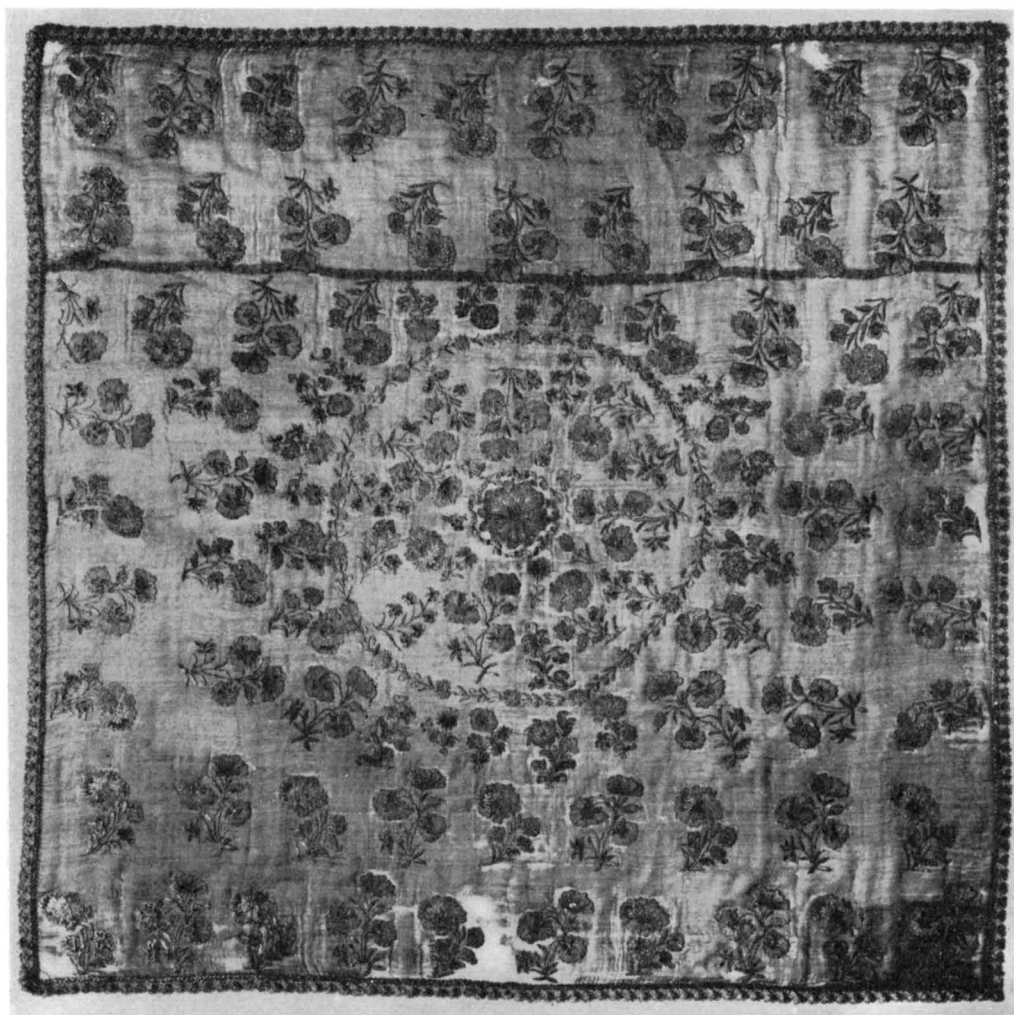

Fig. 226. Duk av ljusgrönt silkesflor med guld-, silver- och silkebroderi, skänkt 1728 av hovfröken Emerentia von Düben. Stat. Hist. Mus. (s. 288).

Tuch aus hellgrünem Seidenflor mit Gold-, Silber- und Seidenstickerei. Geschenk des Hoffräuleins Emerentia von Düben (1728).

Cloth of light-green silk-velvet, with embroidery in gold, silver and silk, given, 1728, by Emerentia von Düben, Lady-in-waiting.

Fig. 227. Detalj av fig. 226.

Detail von Fig. 226.

Detail of Fig. 226.

är möjligen samma som den nedan i 1737 års INV. upptagna nr 122 (jfr s. 308). De två andra saknas i detta inventarium.

66. »Een Dito af Kloster lerufft medh Spettzar fram på gifwin af Frw Iuliana Fult.» Denna är möjligen samma som den nedan i 1737 års INV. upptagna nr 124 (jfr s. 308).

Korkåpor.

67. »Een Kuurkåpa borderat med Sölf_r beslag, underfodrat medh gult Tafft, och een Kappa på Ryggen med ächta Pärlor och een förgylt Sölfwer Knapp gifwen aff Greef Bengt Oxenstierna 1638.» I 1737 års INV. meddelas, att den är »för par Åhr sedan med grönt Tafft fram till fodrat och utbättrat» samt att den »förwaras i Parkoms foder». I INV. 1758 finnes en senare införd anmärkning, som meddelar, att »Kappan med perlorna och den förgylta silfver Knappen såldes d: 5. Dec: 1777. för 750 D Kopp^{mt}».

68. Een Kuurkåpa af hwitt Sölf_r Moer, med Gullgaloner kring och Sölfwer Haka medh een Kappa på Ryggen medh Gullfranssar kring och»

68 a »een biskopmyssa Skäncker aff Kongl: May^t ifrån Klåde Cammaren på Slättet.» INV. 1737 meddelar, att korkåpan är trasig och »sedermera använd blefwen till en Mässhake [jfr INV. 1737, nr 132 s. 309] och Altar-täcke [jfr INV. 1737, nr 121 s. 308], som såwäl här ofwanföre, som effter åt förmäles, jemte de flera saker af samma slags t_yg [nr 54, 55, 69 och 70]». I samma INV. upptages biskopsmössan som särskilt nummer. Den återfinnes i 1758 års INV.

Mässhakar.

69. »Een Mäsekiortill af Sölfwerduck med gullsnören samt een rundh whit Sölf_r Pening medh Twenne wapen; underfodrat medh gult Tafft A^o 1638.» I 1700 års INV. uppgives den vara skänkt av greve Bengt Oxenstierna; en mariginalanmärkning meddelar, att »Silfwer plåten förwaras lös i Skåpet jemte annat smått Silfer tillsammans 6 $\frac{1}{8}$ lod». Jfr s. 335. 1734 göres mässhaken om (jfr nästa nummer).

70. »Een Mässhaka af Sölf_r Moer medh Gull galoner på, och ett wapen under af Kongl: May^{tz} Klåde Cammar.» Både denna och föregående äro 1734 trasiga, och om båda meddelas följande i 1737 års INV.: »Desse bägge med Chorkåpan af Silf_r moir [nr 68] 1734 omgiorde till En Mässhake [jfr INV. 1737. nr 132 s. 309] samt Altartäcke [jfr INV. 1737. nr 121 s. 308].»

71. »Een Mässhaka af Rödh blomerat Gyllenduuk med Christi beläte och Crusifix på Ryggen, medh nytt rödt tafft nyss underfodrat, gifwen af H_r Johan Baner Anno 1636.» I 1758 års INV. meddelas, att den då kasseras och användes till reparation av antependiet nr 2 (jfr s. 284). Till mässhaken fanns ett fodral (jfr nr 103 s. 306).

72. »Een Swart Sammetz Mässhacka med Christj Crusifix på Ryggen och 4: Ewangelister nyss uplagadt, med Swart tafft under effter Sahl: Konung Gustaff Adolphs begrafning.» I 1737 års INV. uppges den vara »söndrig och gammal» och 1758 kasseras den. Denna mässhake har troligen tillhört samma garnityr som antependiet nr 1 (s. 283).

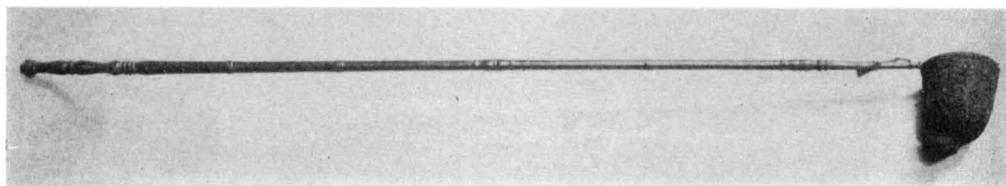

Fig. 228. Kollektståv; skaft av furu, påse av gul sidenrips med guldbroderi, det förra från 1600-talets slut, den senare från 1700-talets början. Stat. Hist. Mus. (s. 290).

Klingelbeutel. Schaft (Ende des 17. Jahrhunderts) aus Kiefernholz, Beutel (Anfang des 18. Jahrhunderts) aus gelbem Seidenrips mit Goldstickerei.

Offertory bag; staff of pinewood deal; the bag of yellow silk repp with gold embroidery. The first-named part from close of 17:th cent.; the bag from beginning of 18:th cent.

73. »Een Mässhacka aff grönt blomerat Kaff medh Christi Crusifix på Ryggen, och Gull galoner kring, gammal underfodrat med hwitt parcum, ähr tagen till Bromma Kyrckja.» I 1700 års INV. finnes den fortfarande upptagen som lån till Bromma, men saknas i INV. 1737.

Mässhakeband.

74. »Femb stycken Mässhackebandh till Mässhakarne.» I 1700 års INV. omtalas, att ett av dem är »utj Bråmma, till Ofwanbemälte Mässe Hacke [nr 73], dee andre mestedels uthsletne». De saknas i 1737 års INV.

75. »Ett slingatt bandh af Swart Silcke med Twå Silkeswippor.» Även detta uppges i 1700 års INV. vara utslitet. Senare kasseras det men användes delvis till ett nytt mässhakeband (jfr INV. 1737, nr 133 s. 310).

Mässskjortor.

76. »Een Messeskiorta heel ferdig och fyn.» INV. 1700 uppger, att den är av »Hollandz Läruft»; i fortsättningen är den svår att identifiera, men är sannolikt samma som en i 1737 års INV. som »lappad och söndrig» betecknad mässskjorta. I 1758 års INV. kallas den »gammal och stoppad».

77. »Een Messeskiorta gammal med swarta Sametz Lappar.»

78. »Een dito gammal, med röda blomerade lappar med Knyttning neder kring.» Till denna och föregående, nr 77, anmärkes i 1700 års INV. att deras »lappar doch lägo särskilt i kistan». Båda saknas i 1737 års INV.

Tilllägg till 1675 års INV.: »A? 1688: ähr tillgiortt af Nyo. Nembl?»

79. »1 St. Messe skiortta aff findt hållandz lerufft.» Denna är sannolikt samma mässskjorta, som i 1737 års INV. uppgives vara av »Hållands lärfftt med stickning omkring halsen». I 1758 års INV. betecknas den som gammal.

80. »1 St. Messeskiortta af findt klösterlerufft.» Saknas i 1737 års INV.

Kalkkläden.

81. »Ett Kalkkläde af gammal Cammarduuk medh dubbla Spettzar och Crantz mitt uthj.» INV. 1737 betecknar det som »helt gammal». Saknas i 1758 års INV.

82. »Ett dito med Hwit Söm och Knyttning kringh.» Saknas i 1758 års INV.

83. »Ett dito med Hwit Söm och Spetzar på gifwit aff Sahl: Häff Predikantens Baskens Enckja A^o 1683» (!). Saknas i 1737 års INV.

84. »Ett dito af Klösterlerufft, sydt alt omkring med silcke och bookstäfwer St: K.» Detta är sannolikt identiskt med följande kalkkläde i 1737 års INV: »Ett d^o af Klöster lärff, sydt alt omkring, söndrigt. obrukligt.» Saknas i 1758 års INV.

Dopfuntskläden.

85. »Een Rundh duuck af Hällans lerufft med Spetzar kring.» Saknas i 1737 års INV.

86. »Ett litet drällzhandhkläde 2 all^r långt att Tärecka Händerne effter Christningen.» Saknas i 1737 års INV.

Pulpetkläden.

87. »Twenne Swarta Sammetz stycken dherpå aff gull och Silcke borderade Rökelisse Kaar medh 2^{ne} Englar, blå stenar uthj och två stiernor dhet ena af detta brukas på ett litet hyende på altaret att läggia emoth Psalm boken.» Saknas i 1758 års INV.

Predikstolskläden.

88. »Ett Prädickstools kläde aff Swart Sammet Nyë all^r långt, gamalt, doch kan än brukass.» Saknas i 1758 års INV.

Tillägg till 1675 års INV.: »A^o 1688: ähr tillgiortt af Nyö. Nembl^o»

89. »1 Stycke nytt Predickstohls Kläde, bestående i Twenne stycken af findt Swart Klädhe, underfodrat medh Swart Lerufft, medh höga Silkes Crepiner rundt om kring predickstohlen alt intill dörren, Item Silkes franssar rundt omkring nedan till.» Enligt INV. 1758 blev det då »förbättradt och lagadt. Crepinerne finnes icke, och öfversta fransen är flyttad på Bårtäcket [jfr INV. 1758, nr 181 s. 315].»

90. »A^o 1698 den 16 Decemb: har hans Kongl May^t allernådigst förährat till Kijrckian eet prädickstohls täche Hwaruthj ähr 46 $\frac{7}{8}$ alnar Swart Sammet sampt der tillhörige Swärta Silkes-Crepiner 13 $\frac{3}{4}$ alnar.» I 1700 års INV. säges det bestå av två stycken. 1737 anses det »utgammalt, obrukligt». Enligt INV. 1758 blev det då »så mycket som det kunde låta sig göra förbättradt och lagadt».

Pulpetkläden på predikstolen.

Tillägg till 1675 års INV.: »A^o 1688: ähr tillgiortt af Nyö. Nembl^o»

91. »1 Stycke af samma Kläde [som nr 89] medh franssar att hafwa Kringom Pulpeten.» Kasserat 1758.

Bårkläden.

92. »Ett Sammetz Bårtäcken Underfodrat medh Tafft gifwit af Frw Sigridh Horn effter sin Sohns begrafningh.» I 1700 års INV. meddelas, att fodret är utnött. Saknas i 1737 års INV.

93. »Ett Dito Sammetz Bäär Täckie, uplagat med Frantzar omkring och Swart dwelsk underfodrat.» Saknas i 1737 års INV.

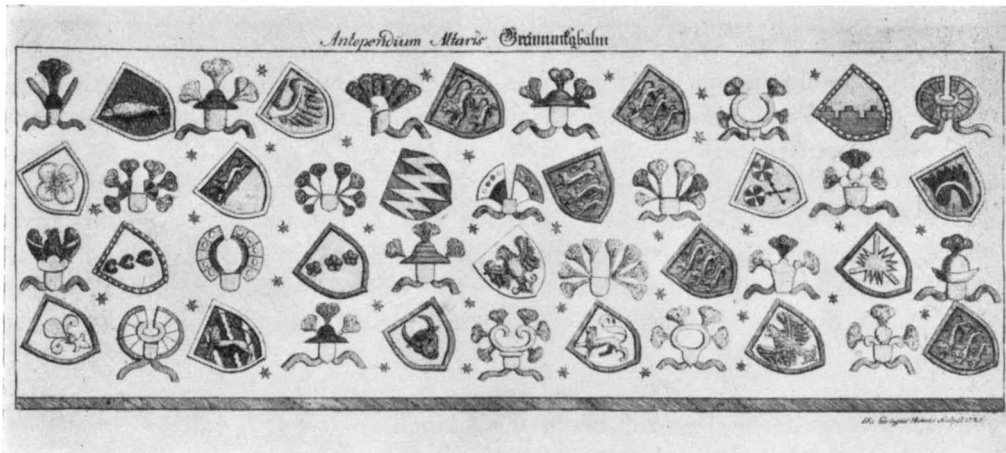

Fig. 229. Kopparstick av Erik Geringius 1726, återgivande ett nu förkommet antependium från 1500-talet, broderat med guld och silke. K. B. (s. 293).

Kupferstich von Erik Geringius aus dem Jahre 1726, der ein (jetzt verlorengegangenes) gold- und seidengesticktes Antependium wiedergibt. 16. Jahrh.

Copperplate engraving, by Erik Geringius, 1726. It represents a now lost antependium, embroidered in gold and silk. 16:th Century.

94. »Twenne Sammetz kläden under lykkystorne på Bähren att brucka.» Saknas i 1737 års INV.

95. »Ett gammalt Sammetz Bähr Täck med gull och Swarta Silkes franssar kringh och gullgaloner, stort kors aff Åhrtaal 1635: effter Sahl: Konungh Gustaff Adolph gifwitt.» Kasserars 1758.

96. »Ett Swart Klädes Bähr Täck medh Frantzar kring tillgiordt Anno 1641 och Twå bredder kläde af 1641 åhrs book Fol: 51.» I 1737 års INV. betecknas det som »gammalt och mycket söndrigt, nu obrukligt.» Kasserars 1758.

97. Ett Dito af Swart Kläde medh Twå bredder i uthan franssar, tillgiordt A^o 1659 Saknas i 1737 års INV.

98. »Ett Dito gamalt medh Twå bredder i.»

99. »Ett Dito gamalt medh Twå bredder i.» I 1737 års INV. avses sannolikt detta och föregående, nr 98, med följande: »Twenne stycken gamla Kläden utan Franssar, det ena brukl^t det andra söndrigt och aldeles odugeligt; Men under stundom i likhwalfwet och Grafwarne brukas.» Båda kasserars 1758

100. »Ett Dito gamalt, som brukas till underkläde mehrendels Odugeligt.» Saknas 1737 års INV.

Tillägg till 1675 års INV.: »A^o 1688: ähr tillgiortt af Njö. Nembl?»

101. »1 St. Njtt Kläde at hafwa på bähren om 2^{ne} bredder, 5 alnar långt.» Saknas i 1700 års INV.

102. »1 St. Njtt Sembre Dito 2^{ne} bredder, 3 al^t långt.» Saknas i 1700 års INV.

Diverse textilier.

103. »Ett lerufft foder öfwer Messehakarne med H^r Johan Baners wapen på A^o 1636.» I 1737 års INV. upptages det i samband med mässhaken nr 71 som »ett millantåg af hwitt lerffft». INV. 1758 omnämner det ej, men det är dock säkerligen ej kasserat.

Altarskrank- och palldukar.

65. (Jfr s. 299).

104. »Een dugelig Pallduuk uthj 3 stycken effter dörarne.» I 1700 års INV. uppges den »gammal, söndrig och förslöten». Saknas i 1737 års INV.

105. »Een gammal och lappat dito.» Denna är sannolikt identisk med följande, i 1737 års INV. omnämnda pallduk: »En gammal Pallduk, nog söndrig ja odugel.» Saknas i 1758 års INV.

Stolskläden.

106. »Ett Stjücke medh 1½ allⁿ bredd 8 al^f långt.»

107. »Ett stjücke boy medh två bredder 10 al^f långt gl^t.»

108. »15 stⁿ Swarta Kläden bestående i brukeg och obrukeg Stufwar.»

109. »7 stⁿ alldeles odugelige Stufwar.»

Tillägg till 1675 års INV.: »A^o 1698 den 18 July är till köpt»

110. »ett Kläde som brukas på Kongl: May^{tz} Stohlar.» Nr 106—110 ingå sannolikt i 1700 års INV. bland ett antal under rubriken »Swart och Rödt Kläde Till Bänckarna» upptagna klädesstycken, vilka där samlats under ett nytt gemensamt nummer, 116 (jfr detta nr i INV. 1700 s. 307).

Håvar.

13. (Jfr. s. 290).

52. (Jfr. INV. 1635 s. 298).

111. »Een Håff med Sölf^r och silcke sydt, gifwin aff Anders Matzson 1673 med Sölwer Kläcka.» I 1758 INV. meddelas om densamma: »War obrukelig, och Skaftet jämte Holcken och Klockan blef skänkt åt Bromma Kyrka, för hvilken en ny håf deraf gjordes; så at den samma nu går utur inventario.»

112. »Een Håff bårderat på Swart Sammet med Sölf^r kläcka gamall.» I 1758 års INV. angives klockan vara av mässing, och håven »utgammal».

TEXTILIER
ENL. INV. 1700

Textilbeståndet förändras obetydligt under tiden fram till år 1700, då ny inventarieförteckning upprättas. I denna återfinnas alla i 1675 års INV. upptagna föremål med undantag av nr 52, 90, 101 och 102. Nyttillkomna föremål äro:

113. En mässkjorta »af Nytt Bomulls Läreffft nu i åhr 1700 förärder». Denna är sannolikt identisk med den ena av de två i 1737 års INV. under nr 138 upptagna mässkjortorna (jfr nr 138 s. 310). Nr 113 saknas i 1758 års INV.

114. Ett kalkkläde »af Blått Atlask, med blått tafftfoder gifwit af Cammereraren Sahl. Anders Rockmans Enkia, Hustru Sigrid Dük.» Detta är möjligen identiskt med det ena av två i 1737 års INV. under nr 143 upptagna kalkklädena (jfr s. 310) Saknas i 1758 års INV.

115. »Ett fyrkantigt Kalck Kläde af hwit flor med Silf: blommor.» Detta står ej upptaget bland textilier i inventariet utan omnämnes i samband med det av grevinnan Maria Eufrosyna De la Gardie 1686 skänkta silvret (jfr s. 324). I 1737 års inv. återfinnes kalkklädet under följande beskrivning: »Ett Kalk Kläde af skir Silwerduk och Silwer Spetsar i kring fordrat med rött lerfft.» Saknas i 1758 års inv.

116. Ett antal under rubriken »Swart och Rödt Kläde Till Bänckarna» upptagna klädesstycken, vilka i inv. beskrivas på följande sätt: 24 bitar användas till bänckarna och äro försedda med anmärkningen »hwileket Kläde är utgammalt och alldeles odugeligt». De återstående styckena äro

- A. »Ett stycke swart Nytt Kläde Enkellt 20 all: långt.»
- B. »Ett Stycke Dito 12 all: långt.»
- C. »Rödt Nytt Kläde i åtskillige Stycken Skuret till Stolarne tillsammans 48¹/₄ all:»
- D. »Halfwa wäder 4 Stycken = 16 ¹/₂ all: gammalt.»
- E. »Omkring wäggarne i Sacerstigan rödt Kläde 24 ¹/₂ all:»
- F. »Ett Stycke rödt Kläde som ligger i Stora Kistan i Sacerstigan.»
- G. »Ett Stycke Dito på en Bruudstohl gammalt.»
- H. »Twå Stycken utgambla Röda Kläden Kring Kistbänckarna.» Av dessa klädesstycken upptagas E, G och H i oförändrat skick i 1737 års inv., medan de andra bitarna sannolikt ingå bland de där under nr 162—166 upptagna klädesstyckena (jfr dessa nr i inv. 1737).

117. »2 stⁿ Rödt Sammet med gullfrantzar, och galoner uppå till Kongl. Maj:estäternes Stolar, samt Sex dýnor, af Sammet uppstoppade, iembwål med galloner på, der af Tree Stycken långa med Toffzar i Hörnen.» 1700 års inv. meddelar, att de då äro starkt slitna och »på Hennes Kl May^{ts} Nådige befallning afhemtade utaf husgeråds Skreddⁿ Dam at förbättrade blifwe». Vidare omtalas, att »Gullfransarne äro på många ställen dels förslitne och dels afgångne». Efter denna reparation kunna de åter användas och finnas upptagna i oförändrat skick ännu i 1758 års inv.

Nästa inventarieförteckning är upprättad år 1710, men denna är endast en ofullständig avskrift av föregående och medtager ej en hel del textilier, som donerades till kyrkan under den mellanliggande tiden. Bland dessa märkes en hel altarutstyrsel, skänkt den 1 april 1705 av drottning Hedvig Eleonora och bestående av antependium (nr 3), altarduk (nr 126), mässhake (nr 4), mässhakeband (nr 137), mässskjorta (nr 139), kalkkläde (nr 142), pallduk (nr 161) samt ett par håvar (nr 14). Dessa föremål finnas upptagna i ett tillägg till 1700 års inv., vilket dock tydligen ej observerats, då 1710 års inventarieförteckning skrevs. Först 1730 äro alla nyförvärven under de förflutna 30 åren medtagna. 1736, 1737 och 1738 upprättades nya inventarieförteckningar, vilka i allt väsentligt överensstämma med 1730 års vad textilierna beträffar.

Till grund för följande ligger 1737 års inv. Först uppräknas under respektive

INV. 1710,
1730 OCH
1736

TEXTILIER
ENL. INV. 1737

rubriker de föremål, som återstå från 1700 års inventarieförteckning, därefter redogöres för nytillkomna textilier.

Antependier.

Nr 1, 2, 53 56, 60 och 61 återfinnas från 1700 års INV. Nyförvärv äro nr 3 (jfr s. 284) samt

118. »Ett Rödt Altare Kläde af Persianskt Tyg, blommor med blått Silke och Silfwer uti, sømt I. H. S. af Silwerduk påsydt. 1704, av dåwarande Cammar Jungfru Wälborne Emerentia von Düben förärt.» I 1758 års INV. meddelas om det samma följande: »Detta täcke brukas nu icke, och Kunde icke hjälpas med den gl. försletne Mässhaken [jfr nr 129 s. 309] som 1704. gafs af Sal. Fröken Düben, ty den var ej allena af annat slags tyg, utan ock aldeles til alt bruk odugeligt.»

119. »Ett Altare Täcke af Swart Sammet underfordrat med swart lärfftt och en rad Silkes Franssar både åfwan och nedan. af Jungfru Iuliana Scherberg förärt.» INV. 1758 meddelar, att det är »det nu warande bästa utaf de svarta och brukas det alla Fastlags och Advents Tider».

120. »Ett Altare Täcke af Silfwerduk, mit uppå med en Sol och Iehova-namnet af Gull derutj broderat, samt med fyra fingers bred genombrutna Gull Galoner omkring garnerad, hela Täcket med fint Canfas fodrat, skiänkt af Högwälborne Baronessan Fröken von Düben A^o 1728.» I INV. 1758 anmärkes: »Detta Altarkläde brukas allena 4.de Dagarne i Högtiderne, samt andra helgedagar» samman med mässhaken nr 131.

121. »Altare täcke af Silfwer moir, med Gull Franssar ofwantill, samt Spetzar mitt uppå och Galoner nedan till, af den gl^a Chorkåpan [nr 68], samt Mässekiorteln [nr 69], Mässhaken [nr 70], och Altare Klädet [nr 55], av samma Tyg som förut förmålt är.» (Jfr nr 54 s. 298). 1758 kasseras det; en del av galonerna användas till ett nytt antependium (jfr INV. 1758 nr 169 s. 313).

Altardukar.

Nr 62 återfinnes med säkerhet från 1700 års INV. Nyförvärv äro nr

122. »En utgammal med helt söndrig Spitz kring, som nu mera brukas på bordet i Sacristian.» (Jfr nr 63 s. 299). Kasseras 1758.

123. »Twå Altar-dukur af Hållands lärfftt, gl^a Spetsar i kring. Eÿ till annat bruklige, än wid Communion i Sacristian.» De användas ännu 1758.

124. »En Altare duk af Hållands lärfftt med en bred pont de paris spets omkring.» (Jfr nr 66 s. 302). Kasserad 1758.

125. »Twå stⁿ Altare dukur af dammask dräll, lappade och oplagade, med breda spetsar omkring», enligt en anteckning efter 1700 års INV. skänkta av fröken Emerentia von Düben den 23 mars 1704. De finnas kvar ännu 1758.

126. »En Hållands lärffts d^o med fina Spitsar, 1705», skänkt av drottning Hedvig Eleonora. Finnes kvar 1758.

127. »En Altare duk af fint Hållandsk lärfftt med en twär hands bred Gull spits frammanföre garnerad. Skiänkt af Fröken von Düben jemte det övriga [nr 9, 10,

15, 120, 128, 131, 135, 141, 144, 147, 153, 155 och 186] Åhr 1728.» Finnes kvar 1758.

128. »En Altare Diskduk af samma Hållands lerfft, med äfwen lika bred gull spits garnerad. af dito [E. von Düben] förärad.» Denna är sannolikt identisk med en i 1758 års INV. sålunda beskriven duk: »En Bord Duk af fint Hollands Lärft med 3 fingers bred Spets.»

Korkåpor.

Nr 67 och 68 a återfinnas från 1700 års INV. Inga nyförvärv.

Mässhakar.

Nr 71 och 72 återfinnas från 1700 års INV. Nyförvärv äro nr 4 (jfr s. 286) samt

129. »En Mässhacka af Rödt Tyg med Gull-blommor, underfordrat med Grönt Siden Sars, och ett hwitt Korss på Ryggen af Sölfwer Duk med en smal Gull Galon Kring Korsset, såsom och en smal Silfwer Galon rundt omkring Mässhaken och Kring Halssen, samt I · H · S. af Silfwerduk på Bröset, d: 23 Martii 1704., förärt af då warande Kammar Jungfrun Wälborne Emerentia von Düben.» Enligt INV. 1758 var den då oanvändbar och kasserades (jfr nr 118 s. 308), varefter silvret utbrändes.

130. »En Mässhake af Swart Sammet underfodrat med hwit Atlask och ett Korss på Ryggen af hwit Atlask, hwaruti är sydt med Silfwer och swart Silke, samt Silf^r Uddar runt omkring Korsset jämwäl en hålig och genom bruten Silfwer spets runt omkring Mässhaken, och en smal dito omkring halssen, jämte I · H · S. sytt af Sölfwer på bröstet, förärat av Jungfru Iuliana Scherberg. Åhretal 1709.» En anmärkning i 1758 års INV. meddelar: »Denna Mässhake brukas i fastlagstiden, samt på stora Bönedagar.»

131. »En Mässhake af Silfwerduk, frampå med I. H. S. och bakpå med Christus på Korsset, altsammans af Gull broderat runt omkring, med Tre fingers breda genombrutna Gull Galoner garnerat, och med Grönt Gull moir fodrat, af Högwälborne Fröken Emerentia von Düben 1728. förärt.» 1758 blev denna mässhake »reparerad och förbättrad med den Pulpet Lappen [jfr nr 147 s. 311] som var af samma slags tyg, och den broderade stjerna som förut var på den gamla casserade moirs Mässhaken [jfr nedan nr 132] samt fodret och något annat som söndrigt vardt». Vidare meddelas, att »denna Mässhaken, hvilken förut blifvit brukad hvar Gudstjenstdag, blef nu tilordnad at brukas allena på annan och fjerde dagar i högtiderne, samt andra stora helgedagar» samman med antependiet nr 120.

132. »En Mässhake af Silfwer moir, med Gull Galoner kring giord Åhr 1735 in Jan: af gl obrukbare Chor Kåpan [nr 68] som här ofwan före förmåles, jemte flere andra saker [nr 54, 55, 69 och 70].» (Jfr nr 54 s. 298). 1758 kasserades den och silvret utbrändes, undantagandes en stjerna, som användes till mässhake nr 131 (jfr ovan).

Mässhakeband.

Från 1700 års INV. återfinnas inga mässhakeband. Nyförvärv äro följande:

132. »Ett blått band Snörmakar Arbete, Kiöpt af Kyrkans medel i stället för det gl^a utslitne (jfr nr 75 s. 303), doch de gl^a Swarta silkes Tofsarne i Ändarne wid-satt.» Användes samman med mässshaken nr 72 och finnes kvar ännu 1758.

134. »Ett Mässeband af Swart Silke med Läder under och Mässings Spänne, Kiöpt 1728.» Användes samman med mässshaken nr 130 och finnes kvar ännu 1758.

135. »Ett mässeband af Gult Silke med Sölfwer Täfsar på ändarne 1728. af högbem^{te} Fröken [von Düben] förärd.» Användes samman med mässshaken nr 131 och finnes kvar ännu 1758.

136. »Et swart med silfwerudd, och silfwer-ränder inwäfwit, fordrat med hwitt atlas.» Finnes kvar ännu 1758.

137. »Et gult silkes blomtyg fodrat med gull moir och smal gull galon omkring och gullfransar på ändarne en twär hand», skänkt 1705 av drottning Hedvig Eleonora. Finnes kvar ännu 1758.

Mässkjortor.

Nr 76, 79 och 113 från 1700 års INV. kunna med någorlunda säkerhet identifieras här. Nyförvärv äro nr

138. »Twenne d^o af grant Bomulls lärffft, den ena [nr 113] gammal, söndrig och mycket stäppad, men den andra god och wäl behållen.» Den senare återfinnes i 1758 års INV.

139. »En Mässe Skiorta af fint Hållans lärffft, med fina Spetsar i kring», skänkt 1705 av drottning Hedvig Eleonora. Återfinnes i 1758 års INV.

140. »2^{ne} st: Mässe Skiortor af Hamplärffft, Kiöpte af Kyrkans Medel Åhr 1728.» Båda återfinnas i 1758 års INV.

141. »En Mässe Skiorta af fint Hållans lärffft, med en tum bred gull udd framför händerna garnerad, af Högwälborne Baronessan, Fröken von Düben A^o 1728. förärd.» Återfinnes i 1758 års INV.

Kalkkläden.

Nr 81, 82, 84, 114 och 115 från 1700 års INV. kunna med säkerhet identifieras här. Nyförvärv äro nr 9 (jfr s. 288) samt

142. »Ett d^o af Cammarduk 3. twär fingers breda spetsar kring, med namn H: E: R: S. och Crona öfwer, samt Jehovah mitt uti», skänkt 1705 av drottning Hedvig Eleonora. Såväl detta som andra här upptagna kalkkläden saknas i 1758 års INV., vilket sannolikt beror på ett förbiseende vid inventariets upprättande. Ett av dem, nr 9, finnes ännu bevarat.

143. »Twenne stycken d^o påsydda med Silke, utgamla», av vilka det ena möjligen är identiskt med nr 114 (jfr s. 306), det andra anskaffat efter år 1700.

Dopfuntskläden.

Från 1700 års INV. återfinnas inga dopfuntskläden. Nyförvärv äro nr 10 (jfr s. 288) samt

144. »En hwit Hand duk, af orientalisk wäf, broderad med Gull, Silfwer och rödt

Silke, en handsbredd högt på både ändarne», skänkt 1728 av fröken von Düben. Finnes ännu 1758.

Pulpetkläden.

Nr 87 återfinnes från 1700 års INV. Nyförvärv äro nr

145. »En Pulpet af Trä att lägga Böckerna uppå wid Altaret, med swart list rundt omkring, inlagt med oliweträ som en Stierna, skiänkt af Jungfru Iuliana Schierberg. Åhretalet 1709.» 1758 reparerades denna pulpet.

146. »Ett litet stycke Sammet med hwitt Atlask underfodrat, och en påsydd Sölfwer Spets omkring, som brukas at läggas på Pullpeten på Altaret, skiänkt af Jungfru Iuliana Scherberg» tillsammans med antependiet nr 119. INV. 1758 meddelar, att pulpetklädet då blev »förbättrat med nytt taft» samt att det »brukas i fastlags och Advents Tiden, samt vid begrafningar».

147. »En liten Pulpets duk till Altaret af samma slags Sölfwer duk [som antependiet nr 120 och mässhaken nr 131] med två små fingers breda genombrutna Gull Galoner kring garnerad och med grönt Gull Moir fordrat, äfwen samma gång [1728] af Fröken von Düben förärt.» 1758 användes detta kläde till reparationen av mässhaken nr 131 (jfr s. 309).

148. »En Pulpet lapp, som jemte Mässehaken [nr 132], etc., och förenämde Altar täcke [nr 121] nu tillika giord blifwit.» (Jfr nr 54 s. 298). 1758 förses den med nytt foder; vidare meddelas i detta inventarium att den »brukas på 2. och 4.de Dagarne i Stora Högtider samt Stora Helgedagar».

Predikstolskläden.

Nr 88, 89 och 90 återfinnas från 1700 års INV. Inga nyförvärv.

Pulpetkläden på predikstolen.

Nr 91 återfinnas från 1700 års INV. Inga nyförvärv.

Bårkläden.

Nr 95, 96, 98 och 99 återfinnas från 1700 års INV. Nyförvärvade äro följande:

149. »Ett sammets Bår Kläde med gamla franssar omkring och foder under, upkiöpt 1718. af Kyrkans medel på några ställen lappat.» Kasserar 1758.

150 »Ett Bårkläde med aldeles utslitne fransar A^o 1701. upkiöpt, mycket förslitit.» Kasserar 1758.

151. »2^{ne} stⁿ swarta Bårkläden af fint swart Kläde med Silkes Franssar och swart lerfft foder, tillgiorde 1723. af en stor Himmel som kiöptes för Kyrkans medel af Gref Torstensson.» Kasserar 1758.

Diverse textilier.

Nr 103 återfinnes från 1700 års INV. Nyförvärv äro nr

152. »Ett millan tåg af grof Slissing» till mässhaken nr 4.

153. »Ett mellantåg af grof Slessing till Mässehaken [nr 131] af dito [fröken E. von Düben] förärt.»

154. »Ett millantåg af Slessing» till antependiet nr 3.

155. »Ett millantåg till fören^{da} Altare Täckte [nr 120] af Slessing.» Dessa finnas ej omnämnda i 1758 års INV. men äro trots detta troligen ej kasserade.

156. »3 st. små dräls handdukar at brukas i Sacristian.» Kasserade 1758.

Altarskrank- och palldukar.

Nr 105 kan identifieras från 1700 års INV. Nyförvärv äro:

157. »1 Diskduk med Spets omkring.» Saknas i 1758 års INV.

158. »1 Dito omgiord till 2^{ne} nedan nämde Palldukar i Sacristian», nämligen »2^{ne} Palldukar i Sacristian af Hållands lärfftt med Spetsar.» Återfinnas i 1758 års INV.

159. »Två Altar Palldukar af Huslärfftt.» Återfinnas i 1758 års INV.

160. »En Altare Pallduk af lärfftt med Spets i kring. opbrukat till andra styckens förbättring.»

161. »Dito en Hållands lerffts med. 2. rader Spetsar Nlⁿ åfwan och nedan», skänkt 1705 av drottning Hedvig Eleonora. Återfinnes i 1758 års INV. Ytterligare två palldukar, skänkta före 1737, finnas upptagna först i 1758 års INV. (jfr nr 185 och 186 s. 315).

Stolskläden.

I oförändrat skick återfinnas nr 117 samt de som nr 116 E, G och H i 1700 års INV. betecknade klädesstyckena, medan de övriga bitarna sannolikt ingå bland följande nr

162. »Ett stycke Rött Kläde om Tyo alnar. tillförne tagit en del deraf till brudepallen och rästen sedermera till bordet i sacristian, hwilket på sådant sätt är åtgångit.»

163. »1 Dito om Tio alnar.»

164. »1 D^o om Tre $\frac{1}{2}$ al.»

165. »1. st: på Kistan darsammastädes [i sakristian] Fyra al.»

166. »4 st. dýnor tillgiorde af gamla röda Klädes stycken.» Av dessa nummer äro 116 G och en av de fyra dynorna under nr 166 kasserade i 1758 års INV. Om övriga stolskläden meddelar samma källa följande: »Ofwanstående kläden, undantagne det sista [nr 164], som består af $3\frac{1}{2}$ aln äro efter Salige Herr Doctor Petterssons omordning, omwände til 10. stycken dynors förfärdigande, som brukas omkring Sacristian.»

Håvar.

Nr 13, 111 och 112 återfinnas från 1700 års INV. Nyförvärv äro:

14. (Jfr s. 290).

15. (Jfr s. 290).

16. (Jfr s. 290).

167. »En Håf af Swart Sammet med Gull Galoner, mässings hålk och Kläcka, ifrån Politiet gifwen.» I 1758 års INV. betecknas den som »den efterste eller fattig Håfven.»

168. »En gl swart borderat håf med Jernhålk och Silber kläcka.» 1758 kasseras den, och »den lilla Klockan af 2. lods vigt» användes »til den ofvanbem^t nya Håfvens

förfärdigande» d. v. s. till häven nr 13, som reparerades detta år och i inventariet betecknas som ny.

Inventarieförteckningen för år 1738 visar ingen förändring av betydelse vad TEXTILIER textilierna beträffar. Nästa inventarieförteckning förskriver sig från 1758, då »på ENL. INV. 1758 Kyrko Rådets Beslut en början blef gjord til en allmän Revision på Kyrkoskruden, så at det odugeliga wardt casset och af det utbrända Silfret samt det som kunde wara dugeligt användt til De Mässekläden som tarfvade förbättring; och Emedan Hans Kongl. Majt genom et Extractum af Kongl. Råds Protocollet tillåtit Kyrko Rådet at af de gamla slarfvor som fordom varit Epitaphie-Fanor i Sal. Konung Gustaf Adolphs Graf-Chor, men då lågo förmultnade på Kyrkohvalfvet, utbränna Silfret och använda Summan til Kyrkoskrudens Reparation samt andra Kyrkans förnödenheter.» Jfr s. 174. Inventariet meddelar ytterligare noggranna instruktioner för textiliernas användning och angiver de dagar, då olika antependier, mässhakar etc. skola begagnas. Dessa bestämmelser finnas angivna i samband med beskrivningarna av de olika föremålen.

Textilbeståndets sammansättning efter den ovannämnda revisionen, som avslutades år 1759, framgår av nedanstående framställning, som under respektive rubriker först uppräknar de från år 1737 bevarade föremålen och därefter angiver nytillkomna textilier.

Antependier.

Nr 1, 2, 3, 56, 61, 119 och 120 återstå från 1737 års INV. Nyförvärv äro:

169. »Et Altare Kläde af rödt Tryckt roseradt sammets Schag rundt ikring med guldgaloner; på hörnen garneradt med Silfver Gramaner; midt på et stort kors af Silfver graman, och ofvanföre en i vågen gående Silfverspets. Detta Altarkläde blef år 1758 gjordt ock köpt af de ofvananförde genom det utbrändt Silfret samlade medel, och blefvo några få dugel. guld galoner (från nr 121; jfr s. 308) dertil använde. Detta brukas nu alla Söndagar», samman med mässhaken nr 174 (jfr nedan).

170. »Et Altare kläde af Carmosin Rödt Sammet, öfveralt rundt omkring samt i hörnen med breda Guldgaloner garneradt, ofvantil en bred Guldfrans; midt uppå Broderade bokstäfver I. H. S. samt A_o 1759. fordradt med rödt Lärft. Detta Altare-täcke behagade Hennes Kongl. Majt Drottningen Lovisa Ulrica, nådigst skäncka til Kongl. Riddarholms kyrkan år 1759. Detta brukas nu allena den första Dagen i de Stora Högtiderne, och emot detta täcket är den röde Sammets Mässhaken [nr 173; jfr nedan] som Hans Excellence Gref [Ture Gabriel] Bjelcke skänkte år 1754.»

Altardukar.

Från 1737 års INV. återstår den ena av altardukarna nr 62 samt nr 123, 125, 126, 127 och 128. Nyförvärv äro:

171. »En Bord Duk af Hollans Lärft med bred Guld Graman gifven af Hennes Kongl. Majt Drottning Lovisa Ulrica år 1759. Brukas 1.ste Dagen i Högtiderne.»

172. »Twenne Drälls Dugar af en bredd hvardera at ligga under de andra. Desse köptes för Kyrkans medel 1756.»

Korkåpor.

Nr 67 och 68 a finnas ännu kvar men ingen ny har förvärvats.

Mässhakar.

Nr 4, 130 och 131 återfinnas från 1737 års INV. Nyförvärvade äro:

173. »En Mässhake af rödt Sammet med breda Guld Galoner omkring samt på ryggen et Kors af breda Guldgaloner och frampå Bröset med I. H. S. märkt ned vid kanten med följande Bokstäfver T. G. B. A. M. O. 1754. förärad år 1754 af Hans Excellence Riks Rådet och Commendeuren af Kongl. Maj^{ts} Orden Högvälborne Herr Grefve Thure Gabriel Bjelcke och dess Grefvinna Fru Anna Margreta Oxenstierna. Denna Mässhake brukas allena på första Dagen i stora Högtider» samman med antependiet nr 170.

174. »En Mässhake af rödt tryckt roseradt Sammets Schagg, med Kors på ryggen af genombrutna Guld och Silfver Galoner, samt uddiga Galoner i Kanterne och omkring halsen; förfärdigad utaf de genom ofvanförde urbrände Silfver samlade Medel år 1758. Denna Mässhake är den som nu brukas alla Söndagar» samman med antependiet nr 169.

Mässhakeband.

Nr 133—137 återfinnas från 1737 års INV. Inga nyförvärv.

Mässkjortor.

Nr 76, 79, 138, 139, 140 och 141 från 1737 års INV. finnas ännu kvar, men några nya ha icke förvärvats. En senare införd uppgift meddelar däremot: »1794. fants 9. Mässkjortor; 2^{ne} däraf äro nya och märkte med en Crona och R. H. K.»

Kalkkläden.

Denna avdelning har helt förbigåtts vid inventarieförteckningens upprättande, ty inga kalkkläden finnas upptagna i densamma. I INV. 1737 funnos åtta stycken och alla dessa torde knappast ha blivit kasserade före 1758 då ett av dem (nr 9) ännu finnes bevarat.

Dopfuntskläden.

Nr 10 och 144 återstå från 1737 års INV. Inga nyförvärv.

Pulpetkläden.

Nr 145, 146 och 148 återfinnas från 1737 års INV. Nyförvärv äro:

175. »Et Pulpet Täckte af rödt tryckt Sammet Schagg med Silfver galon i kring och kors på. gjordt år 1758. af de ofvanförde samlade medel. Detta brukas alla Söndagar.»

176. Et Pulpet Täckte af Drap Dargent med wiolett Botten och Silfver galoner. Skänckt af Sal. Banco Commiss: Gahns fru. Detta brukas allena 1ste Dagen i Stora Högtider.»

Predikstolskläden.

Nr 89 och 90 återfinnas från 1737 års INV. Inga nyförvärv.

Pulpetkläden på predikstolen.

Av de i 1737 års INV. upptagna återfinnes intet. Nyförvärvade äro:

177. Ett pulpetkläde »af blått Sammet, blef år 1759. med ny guldfrens och galoner samt nytt Skin förbättrad och omgjord genom ofvanbe^{nte} medel.»

178. »En D_ af Svart Sammet med svart Silkes Frans gjord ock köpt år 1759 genom ofvanbemälte medel.»

179. »En D_ af Rödt Sammet med guld frans och guld galoner gjord samma år 1759. genom ofvanbemt Samlade Medel.»

Bårkläden

»De gamle äro aldeles obrukelige» och kasseras. Nyförvärvade äro:

180. »Et Stort Sammets Bårkläde med silkesfransar; blef skänkt af nu varande Hans Kongl. Majestät vår Allernådigste Konung Adolph Friedrich. år 1758.»

181. »Et Bårkläde af fint Svart Kläde med fransar blef förfärdigat ock köpt af Kyrkans Egna Medel år 1756.» Till detta begagnades fransen från predikstolsklädet nr 89 (jfr s. 304).

Diverse textilier.

Nr 103 och 152—155 finnas ej upptagna i inventariet, men äro trots detta säkerligen ej kasserade. Nyförvärv:

182. »Et mellantåg af fint Lärft» till antependiet nr 171. Senare har i inventariet införts följande:

183. »4. stycken hand Dukar af Ryss Dräll Köpte år 1758. förslitne.»

184. »Till köpte äro 6 nya handdukar af fin-rutig dräll. omkr. 1780.»

Altarskrank- och palldukar.

Nr 158, 159 och 161 återfinnas från 1737 års INV. Ej upptagna i nämnda INV., ehuru skänkta till kyrkan långt tidigare, äro följande två palldukar, som först nu redovisas:

185. »En Pall Duk af Hollands Lärft med bred spets omkring gifven 1709 af Jungfru Juliana Scherberg.»

186. »En Pall Duk af Hollands Lärft med hand bred guldspets ikring, gifven af Sal. Hof Fröken v. Düben år 1728.» Nyförvärvad är:

187. »En Pall Duk gifven af nu varande Hennes Kongl. Maj. Drottning Lowisa Ulrica år 1759. af Hollands lärft. ingen spets.»

Stolskläden.

Nr 117 och 164 återfinnas från 1737 års INV. Inga nyförvärv. Av klädesstyckena nr 116 E och H samt nr 162, 163 och 165 tillverkades tio dynor till sakristian.

Håvar.

Nr 13—16, 112 och 167 återfinnas från 1737 års INV. Inga nyförvärv.

Vid Riddarholmsförsamlingens upplösning 1807 skingrades en del av kyrkans textilier

Fig. 230. Kalk och patén av förgyllt silver från 1500-talets början, skänkta 1597 av Erik Gregersson. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 318).

Kelch und Hostienteller aus vergoldetem Silber (Anfang des 16. Jahrhunderts). Geschenk von Erik Gregersson 1597. Chalice and paten, of silver-gilt, from beginning of 16:th cent. Given, 1597, by Erik Gregersson.

troligen på så sätt, att de slitna och mindre värdefulla utrangerades. Endast de i det föregående under nr 1—17 beskrivna föremålen finnas numera bevarade.

MEDELTIDA
SILVER

Klosterkyrkan tillförsäkrades redan i Magnus Ladulås' testamente en kalk av guld samt i övrigt en rik uppsättning av altarkärl av silver från konungens eget kapell (jfr s. 292). Under den följande medeltiden förökades kyrkans bestånd av altarkärl och klenoder av guld och silver högst väsentligt. I samband med reformationen berövades kyrkan huvudparten av dessa skatter. Omedelbart efter riksdagen i Västerås, som hölls vid midsommartid 1527, fingo gråbröderna i Stockholm lämna ifrån sig prydnader och altarkärl av silver, bl. a. 10 kalkar, allt tillsammans vägande 88 lödiga mark och 1 lod. Årets räntekammarbok¹ meddelar härom, att »fredaghen nest effter sancti Jacob [den 25 juli] annamades i Gråmunka closter i Stockholm i Gudmund scriffueres Herman fossers Mester Olaffs och Mester dirick myntamestares närwaru thetta effterscriffna Sylff:

¹ K. A. Räntekammarebok 1527, s. 377.

Fig. 231. Kalk och patén av förgyllt silver. Kalkens fot senmedeltida, nod och cuppa samt paténen utförda 1751 av Gustav Stafhell d. ä. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 318).

Kelch und Hostienteller aus vergoldetem Silber. Der Fuss des Kelchs ist spätmittelalterlich; Knauf, Cuppa und Patene wurden 1751 von Gustav Stafhell d. Ä. ausgeführt.

Chalice and paten of silver-gilt. The foot of the chalice mediæval work; the node and cup and the paten executed, 1751, by Gustav Stafhell, the elder.

Först jtt monstrancie wogh 27 lödughe marck 3 lodh ther vthi war jtt Cristalla glasz wogh $1\frac{1}{2}$ löd. marck 1 lodh så war sylffuet ey meer än $25\frac{1}{2}$ löd. marc. 2 lodh. Jtem jtt förgyltt kors 2 ampla 10 löd. marck 7 lodh.

Jtem 7 kalka med patenor 7 små skedhar och en sylfftråd 31 $\frac{1}{2}$ löd. marck.

Jtem 2 kronor 4 kedhior 2 Agnus dei jtt korala band wogh 9 löd. marck 11 lodh.

Jtem Ströningar szom woro på worfru beletes mantell¹ och andra små mantlar 4 löd. marck 3 lodh.

Jtem annamadh szedhan om sancte Katerine tidh [25 nov.] 3 förgylta kalka wogho $6\frac{1}{2}$ löd. marck 2 lodh.

Under 1600- och 1700-talen erhöill kyrkan efter hand en rik skatt av altarkärl och prydnader av silver, oftast såsom votivgåvor. Många av dessa föremål blevo 1734

¹ Ströningar, dekorationer av ädel metall på helgonbilden. Mariabilden har även haft krona av ädel metall. Den hade emellertid blivit stulen år 1506, enligt uppgift i Stockholms stads tänkebok IV, s. 133.

nedsmälta och omgjorda till en uppsättning ljusstakar för altaret och predikstolen, men allt det silver, som kyrkan ägde 1635 och därefter erhållit, befinner sig ännu i dess ägo om än i förändrad form. I det följande beskrives kyrkans nuvarande silverbestånd och i samband härmed redogöres för de äldre föremål, vilkas metall ingår i de nuvarande. — Sedan 1865 är silvret, med undantag för kyrkans stora ljuskrona, deponerat i Stat. Hist. Mus. under i det följande angivna inventarienummer.

1. *Kalk och Patén* av förgyllt silver. Fig. 230.

Kalkens fot sexpassformad med profilerad nederkant, skaftet med rund, tillplattad nod med sex rombiska knappar, cuppan med raka sidor. Längs fotens yttre kant följande punsade inskrift: SKÄNCHT AF / ERICH GREGERSON / ANNO 1597 / FORBANNAT WARI / THENN MIGH RÖFVAR. Noden i drivet arbete. På de sex knapparna står bokstäverna I H E S V S. Kring skaftet, över och under noden, lister av korsblommor i pålagt arbete. På cuppan en refflad stav och däröver en blomkrans, likaledes i pålagt arbete. Kalken saknar stämplrar; troligen svenskt arbete från 1500-talets början.¹ H. 20,2, Fotens diam. 16,1, cuppens 10,9 cm. Inv. nr 3348: 20 a.

Patén med ett i en cirkel inskrivet kors på brädden, och i bottnen Kristus på regnbågen, omgiven av de fyra evangelisternas symboler samt bladverk, allt i graverat arbete. Stämplrar saknas. Diam. 14,8 cm. Inv. nr 3348: 20 b.

Detta garnityr omnämnes alltid i INV. tillsammans med kalken nr 2. Efter beskrivningen av denna följer den för båda numren gemensamma historiska utredningen.

2. *Kalk och Patén* av förgyllt silver, kalken omgjord och paténe tillverkad av Gustav Stafhell d. ä. 1751. Fig. 231.

Kalkens fot rund med profilerad nederkant, urnformig, kannelerad nod samt bägarformad cuppa, invändigt förgylld. På foten, som är medeltida, en korsfäst Kristus, utan kors, i pålörd rundskulptur, och runt kanten följande inskrift i minuskler: TEA · KALKIN · LATAR · SISTR · TALA · TIDHIMAS · DOTT · GORA · I · KLARA · KLOSTAR · FOR · SIC · OC · FOR · SINA · FORALDRA · SIALA.² Cuppan och noden äro tillverkade av Gustav Stafhell d. ä. (jfr nedan). Stämplrar saknas. I bottnen står ingraverat: »XXVII» (lod). H. 16,4. Fotens diam. 11, cuppens 7,8 cm. Inv. nr 3348: 20 c.

Patén utan ornering. Stämplrar: Stockholms stadsstämpel (Upk 68) — årsbokstav P (1751) — mästarstämpel (närmast lik Upk 480) — åldermansranka. Diam. 11,2 cm. Inv. nr 3348: 20 d.

N:ris 1 och 2 upptagas i INV. i 1635 års räkenskaper sålunda: »2 förgyllda kalkar väga tilhopa 66 lodh. 2 förgylde patener om 16 lodh.» I 1675 års INV. återfinnas de som »2 Stⁿ förgylta små Kalckar väga 66 lodh» samt strax därefter »Två stⁿ Patener förgyllda om 16 lodh», med följande marginalanmärkning »till ofwanb^r 2^{ne} kalckar» och med viktsiffran ändrad till 15³/₈ lod. 1700 års INV. upptager: »Een förgylld Kalck med Paten Een mindre Dito med Paten, Tilsammans 76³/₈ lodh»,

¹ C. R. af Ugglas, Kyrkligt guld- och silversmide, Stockholm 1933. S. 17 f.

² Jfr SVERIGES KYRKOR, Stockholm, bd VI, Klara kyrka, s. 193.

Fig. 232. Kalk och patén av förgyllt silver, skänkta 1636 av fältmarskalken Johan Banér.
Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 320).

Kelch und Hostienteller aus vergoldetem Silber.
Geschenk des Feldmarschalls Johan Banér (1636).

Chalice and paten of silver gilt; given, 1636, by Field-
marshal Johan Banér.

vilket dock måste gälla här ifrågavarande föremål. Att viktsiffran, som ju borde vara $81 \frac{3}{8}$, nu anges till $76 \frac{3}{8}$ kan möjligen bero därpå, att något av föremålen under mellantiden blivit förändrat på sådant sätt, att dess vikt minskats. I 1738 års INV. finnes följande efter år 1751 tillskrivna marginalanmärkning till nr 1: »med inscription I. H. E. S. V. S. på förgylta knappar på Handtaget», och till nr 2: »den mindre är Socken buds Kalkn, med Munkebokstefwer omkring foten, Har blefwit omgjorder af Guldsm Stafhell Dr Hauswolfs tid¹ brukas til Socnebud.» Vid vilket tillfälle den av Stafhell tillverkade paténen fått ersätta den ursprungliga kan ej avgöras. I INV. från och med 1736 uppgivas båda kalkarna vara skänkta av Bengt

¹ JUSTUS KRISTOFFER HAUSWOLFF, kyrkoherde i Riddarholmsförsaml. 1745—1752. Jfr s. 352.

Oxenstierna, ett misstag, uppkommet genom felaktig avskrift av föregående INV. Mistaget har uppstått därigenom, att de av Bengt Oxenstierna skänkta föremålen, som 1734 nedsmältes, i inventariet stått upptagna omedelbart före ifrågavarande kalkar. Vid nedsmältningen har donators namn icke strukits och därför, då 1736 års inventarium upprättades, kommit att tillföras de närmast under detsamma stående föremålen (jfr. s. 328).

3. *Oblatask* för sockenbud, av förgyllt silver. Rund, saknar stämplrar. Omkr. 1800. H. 1,8, Diam. 4,3 cm. Inv. nr 7565:19.

Denna ask omnämnes första gången i 1806 års INV. i samband med föregående kalk och patén.

4. *Kalk och Patén* av förgyllt silver. Fig. 232.

Kalkens fot trepassformad med raka partier insatta mellan loberna, profilerad, tresidig nod och bägarformig cuppa, även invändigt förgylld. Foten prydes av tre änglahuvuden i rundskulptur med gyllene hår. Mellan dessa broskornerade kartuscher med små pånitade silvertavlor med graverade scener: Abrahams offer, Jakobs dröm samt Eleasar och Rebecka vid brunnen. Ovanför änglahuvudena tre voluter med bladknippen, omväxlande med fruktfestoner, nedanför dem blad- och broskornament. All ornering i gjutet, ciselerat och pålagt arbete.¹ På noden tre bevingade änglahuvuden samt tre pånitade sköldar av silver med Banérs och von Pfuels vapen och följande inskrift: IOHAN BANER / CATRINA ELISBET / VON PFVL 1636. Cuppans nedre del omgives av en holk i delvis genombrutet silverarbete, med tre änglar med Kristi pinoredskap, omväxlande med kartuscher och graverade scener: Adam, Eva och ormen, Nattvarden samt Korsbärningen, allt omgivet av broskornament. Stämpel (på fotens undersida): fig. 234 b (Upk 6705), två gånger upprepade. I botten ingraverat: »111 LOT». H. 28,5, Fotens diam. 16,5, cuppans 12,5 cm. Inv. nr 7565:7.

Patén, i botten ornerad med Lammet med segerfanan inom en cirkelrund lagerkrans, allt i graverat arbete. Saknar stämplrar. Diam. 19,2 cm. Inv. nr 7565:8.

I 1675 års INV. meddelas: »Een förgylldh Kalck medh förgylt Paten skiänckt aff H: Johan Baner A: 1636 in December väger 111 lodh.» Även en oblatask ingick i donationen, men den nedsmältes 1734 (jfr nedan). Kalken och efterföljande vinkanna samt ett liknande garnityr i Storkyrkan äro enligt UPMARK kopior av de i Tyska kyrkan befintliga, vilka tillverkats av en guldsmed i Augsburg med initialerna B W och skänkts 1632 av Johan Banér. Alla kopiorna bära samma stämpel.¹

5. *Vinkanna* av förgyllt silver. Fig. 233. Formen nästan cylindrisk med profilerad fot och lock, det senare med en krönfigur i silver, Lammet med korsfanan, och ett volutliknande tumtryck samt handtag med karyatid och broskornament. På själva kannan tre ovala fält, omgivna av broskornament, och med scener i drivet arbete: Moses med kopparormen, Jonas kastas i havet och Simson, bärande Gazas

¹ Jfr. SVERIGES KYRKOR, Stockholm, bd. I, Storkyrkan, ss. 454 och 465

Fig. 233. Vinkanna av förgyllt silver, skänkt 1636 av fältmarskalken Johan Banér.
Dep. i Stat. Hist. Mus.

Weinkanne aus vergoldetem Silber. Geschenk des Feldmarschalls Johan Banér (1636). Wine-cup of silver-gilt; given, 1636, by Field-marshal Johan Banér.

a

b

c

Fig. 234. Silverstämplar: a. okänd mästare, på kannan fig. 235; b. okänd mästare, på vinkannen fig. 233; c. Andreas Wickert d. ä., på ljuskronan fig. 248.

Silberstempel: a, unbekannter Meister, auf der Kanne Fig. 235; b, unbekannter Meister, auf der Weinkanne Fig. 233; c, Andreas Wickert d. Ä., auf dem Kronleuchter Fig. 248.

Silversmith's marks: a, unknown master, on cup, Fig. 233; b, unknown master, on cup, Fig. 233; c, Andreas Wickert, the elder, on chandelier, Fig. 248.

portar. Mellan fälten bevingade änglahuvuden och fruktknippen, vilken dekorerung återkommer på locket, som invändigt bär släkterna Banérs och von Pfuels vapen ingraverade jämte följande inskrift; IOHAN BANER · CATRINA · ELISBET · VON · PFUL. 1636. Stämpel: fig. 234 b (Upk 6705). I botten står inristat: »187 LOT» (siffran 7 senare ändrad till 6). H. 38, B. 26, Fotens diam. 17,7 cm. Inv. nr 7665: 1.

1675 års INV. meddelar: »Een förgylt Sölfwer Kanna med Läck på förährt aff H^r. Johan Baner in Decemb: Anno 1640 väger 186 lodh.»

6. *Kanna* av delvis förgyllt silver. Fig. 235. Cylindrisk, med profilerad fotring, runt, nedtill vinkelböjt handtag samt profilerat lock med en likaledes profilerad knopp och ett tumtryck, upprullat i två flikar. Fotring och övre kant, lockets kant, handtaget, knoppen och tumtrycket äro förgyllda. På kannan ingraverat initialerna M · ð · A · ð · S · ð · G · ð · E · ð · D (Mats Andersson och hans hustru). Stämplor: Åldermansrankor i botten och på undersidan av lockets fals. På översidan av samma fals: Augsburgs stadsstämpel — mästarstämpel E B (fig. 234 a). I kannans botten står inristat: »48 LOD 3 PYNT.» H. 16,5, B. 16,5, Bottnens diam. 12,7 cm. Inv. nr 7565: 4.

Omnämnes i 1675 års INV. sålunda: »Een liten Sölfwer Kanna förgylt innan och uthan på Listerne förährd af Sahl: Mathias Andersons arfwingar d 30 Decemb: Anno 1656 väger 48³/₄ lodh.»

7. *Vinkanna* av silver av Michel Beck. Fig. 236. Formen nästan cylindrisk med fot, handtag, snås och lock, det sistnämnda med ett päronformat förgyllt tumtryck vid gängjärnet. Foten består av en utskjutande förgylld kant. Runt kannan fyra förgyllda band och på ömse sidor om snåset de ingraverade Gyllenstiernska och Yxkullska vapnen, samt bokstäverna E. G. S. och B. Y. (Erik Gyllen Stierna och Beata Yxkull). Under det senare vapnet på en bandvimpel årtalet 1658. På locket graverat bokstäverna I H S inom en förgylld lagerkrans. Stämplor: Stockholms stadsstämpel (Upk 27) — mästarstämpel M B (Upk 155). H. 25,6, B. 26,5, Bottnens diam. 19 cm. Inv. nr 7565: 2.

I 1675 års INV. läses: »Een Sölfwer Kanna med förgylte lister och twänne wapn^r på Skiänckt efter Sahl: H^r Erich Gyllenstiernas begrafning d 10 Octob: Anno 1658 väger 150 lodh.»

Fig. 235 och 236. Kanna av silver, skänkt 1656 av Mats Andersson. Vinkanna av silver, utförd av Michel Beck och skänkt 1658 av Beata Yxkull. Dep. i Stat. Hist. Mus.

Kanne aus Silber, geschenkt 1656 und Weinkanne aus Silber, ausgeführt von Michel Beck, geschenkt 1658. Silver cup, given 1656. Wine-cup of silver, executed by Michel Beck and given 1658.

8. *Kalk, Patén och Oblatask* av förgyllt silver.

Kalken (fig. 237) har profilerad fot i sexpass, kulformad nod med tre pålödda, bevingade änglahuvuden samt även invändigt förgylld cuppa i bägarform med följande inskrift: *HIC EST SANGVIS MEUS HIC CALIX EST NOVI TESTAMENTI* och en graverad blomranka. Stämplars saknas. I fotens botten står inristat: »53³/₄» (lod). H. 25,5, Fotens diam. 17,3, cuppens 11,1 cm. Inv. nr 7565: 5.

Patén (fig. 237), ornerad med ett kors inom en cirkel, graverat på brädden, och följande inskrift i en cirkel i botten: *HOC EST CORPUS MEUS*. Saknar stämplars. På undre sidan står inristat: »14 lod». Diam. 17,8 cm. Inv. nr 7565: 6.

Oblatask av in- och utvändigt förgyllt silver. Rund, med fotring och lock med en utskjutande kant. På locket graverat en cirkelrund ram med följande inskrift: *PANIS QVEM MANDUCAMUS EST NE COMMUNIO CORPORIS CHRISTI*. Stämplars saknas. I botten inristat: »20 lodh». H. 5, Diam. 12,7 cm. Inv. nr 7565: 15.

I 1675 års inv. finnes följande senare införda meddelande: »Anno 1686 d¹ December förährade Hennes Furstel: Durch Lieuchtigheet Maria Efrusina effter fordom Kongl: Rådet och Drotzet Högwällb^{ne} Grefwe Gabriel Delagardie fölljande Silfwer till Riddarholms Kyrkian som wäger Nemblⁿ

¹ Datum aldrig insatt.

Fig. 237. Kalk och patén av förgyllt silver, skänkta 1686 av grevinnan Maria Eufrosyna De la Gardie.
Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 323).

Kelch und Hostienteller aus vergoldetem Silber. Geschenk der Gräfin Maria Eufrosyna De la Gardie (1686). Chalice and paten, of silver-gilt; given, 1686, by Countess Maria Eufrosyna De la Gardie.

Een Sölf Kanna förgylt inuti och Wapner uthom	103 ¹ / ₄ lod
Een förgylt Kalck	53 ³ / ₄ »
Een förgylt ask.....	20 »
Een förgylt Paten	14 »
Ett fyrkantigt Kalck Kläde af Hwit flor med Silf Blommor.» ¹	
Kannan nedsmältes 1734 (jfr s. 328.)	

9. *Oblatask* av ut- och invändigt förgyllt silver, av Kristian Henning (Gläser, 1709. Fig. 238. Rektangulär, på fyra plattade kulfötter, lock med lås, som öppnas genom en tryckknapp på främre långsidan. Ornering av våglistor längs lockets och askens kanter. På bakre långsidan ingraverat initialerna : C. H. : G. L. : / 1710. Stämplor: Åldermansranka — årsbokstav W (1709) — Stockholms stadsstämpel (Upk 59) —

¹ Jfr s. 307, nr 115.

mästarstämpel C H (Upk 378). Under stämplarna ingraverat: »26 $\frac{1}{4}$ lo.» L. 13, B. 10,5, H. 5,5 cm. Inv. nr 7565: 16.

1710 års INV. meddelar: »Een fyrkantig uthan och innan förgylld oblatz ask förärt 1710 af gullsmed, Mr Christiani Henning.»

10. *Flaska* för sockenbud, av förgyllt silver, av Gustav Stafhell d. ä. 1718. Fig. 239. Cylindrisk, med rundad över- och underkant, profilerat lock samt bärbygel. Flaskan har ett inre lock, bestående av en korkplatta mellan tvenne förgyllda silverskivor, den övre med ögla och två ringar. Stämplor: Äldermansranka — årsbokstav F (1718) — Stockholms stadsstämpel (Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477). H. 9,5, Diam. 6 cm. Inv. nr 7565: 18.

I 1675 års INV. omnämnes: »Een liten förgylldh Sölf^r flaska af Sahl: H^r Jöran Ulf Sparre d 30. Decemb: 1656 väger 25 lodh.» Om denna flaska meddelas följande i 1737 års INV.: »En förgylt Silfwer Flaska av H^r Jöran Ulf sparre A^o 1656 gifwen, wägit 25. lod, enligt förra Inventarierne, och omgiorder till Sochnebods flaska, Rund med grep, innan och utan förgylld, och Beslag och Spännen A^o 1718 till en Sammets Handbok, giordt af åfwannemde Silf^r flaska.» (Om kyrkohandboken jfr s. 331).

11. *Dopfat* av silver, av Gustav Stavhell d. ä. 1727. Fig. 240. Musselformigt, med ett i rundskulptur utfört, bevingat änglahuvud på den upprullade smala ändan. Loberna, 15 stycken, äro invändigt försedda med bevingade änglahuvuden med akantuspendentiv i gjutet, ciselerat och pålött arbete, utvändigt skrafferade och med blanka ramar. Den mittersta loben bär på utsidan följande inskrift: HANC DIVINI LAVACRI PATERAM / BAPTIZANDIS IN TEMPLO RIDDAR- / HOLMENSEI DEDIT ET SACRAVIT / . E. V. D. / A^o 1728 D: 28 JANUARIU. Invändigt i bottnen Kristi dop i drivet och ciselerat arbete. Stämplor: Årsbokstav P (1727) — Stockholms stadsstämpel (närmast lik Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477) — äldermansranka. L. 52, B. 45 cm. Inv. nr 7565: 22.

Omnämnes i 1730 års INV. sålunda: »Ett Dopfat af Sölfwer formerat som en Mussla, i Bottn drifwit med Christi döpelse historia, af högwälborne Fröken Emerentia von Düben, A^o 1728, efter Herrar Föreståndarnes quittance, förährat, väger 257 $\frac{3}{4}$ lod. Där till ett foder med swart läder öfverdraget och med rödt sämsk fordrat.»

12. *Kandelabrar*, ett par, fempipiga, av silver, av Gustav Stafhell d. ä. 1734. Fig. 241. Avlång fot med bågformigt avslutade kortändar och intagningar på långsidorna, profilerad och försedd med ramverklister med musslor. Från foten stiger ett postamensliknande skaft, starkt insvängt och prytt med ett par kvinnohuvuden och ett par bevingade änglahuvuden, förbundna med blombestoner, allt i gjutet och ciselerat arbete. På skaftet ett hopbundet akantusknippe, förgrenade sig i fem ljusarmar med bladornerade pipor och sexpassformade manchetter. Stämplor: Äldermansranka — årsbokstav X (1734) — Stockholms stadsstämpel (närmast lik Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477). H. 54,5 B. 65 cm. Inv. nr 7565: 23—24.

Den för alla kandelabrarna gemensamma historiska utredningen följer efter nr 14.

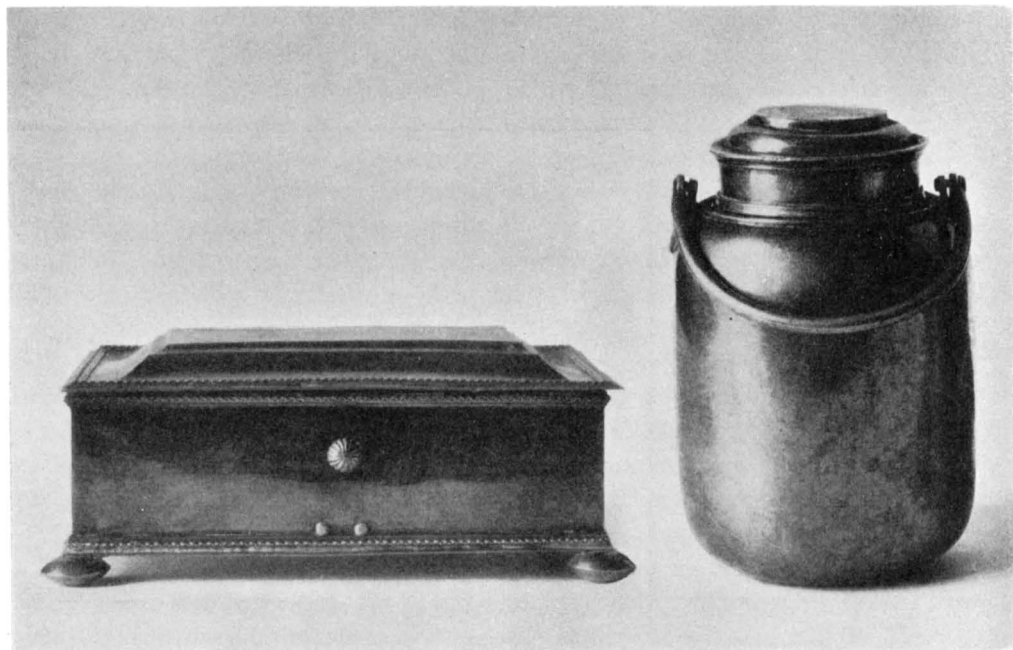

Fig. 238 och 239. Oblatask av förgyllt silver, utförd 1709 av Kristian Henning (Gläser) och skänkt av denne. Flaska av förgyllt silver för sockenbud, utförd 1718 av Gustav Stafhell d. ä. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 324; 325).

Hostienbehälter aus vergoldetem Silber, angeführt und geschenkt von Kristian Henning (Gläser) 1709. Flasche aus vergoldetem Silber für den Krankenbesuch des Geistlichen, ausgeführt 1718 von Gustav Stafhell d. Ä.

Wafer-box of silver-gilt; executed, 1709, by Kristian Henning (Gläser), and given by him. Can. of silver-gilt, for sick-calls in the parish, executed, 1718, by Gustav Stafhell, the elder.

13. *Kandelabrar*, ett par, trepipiga, av silver, av Gustav Stafhell d. ä. 1735. Fig. 242. Svängd och profilerad fot med ramverklistor med blombuketter och musslor, indelad i fyra breda och fyra smala fält med ramverk i ciselering. Skaftet, förbundet med foten genom en rund, tillplattad mellanled, är svängt, firsidigt och kannelerat, prytt med blombuketter och slutar i en bladörnerad ljuspipa med sexpassformad manchett. Vid skaftet äro de två S-formigt svängda, med akantusblad prydda ljusarmarna fästade. Stämplor: Äldermansranka — årsbokstav Y (1735) — Stockholms stadsstämpel (Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477). I bottarna står inristat: »189 $\frac{3}{4}$ », respektive »188 $\frac{3}{4}$ 1». H. 39,5, B. 38 cm. Inv. nr 7565:25—26.

Den för alla kandelabrarna gemensamma historiska utredningen följer efter nr 14.

14. *Kandelaber*, fyripig, av silver, av Gustav Stafhell d. ä. 1735. Fig. 243. Foten är profilerad, indelad i fyra breda och fyra smala fält och ornerad med en ciselerad bladlist, ramverk, akantuspendentiv m. m. Balusterformat skaft med samma ornering. På skaftet en knopp, vid vilken fyra ljusarmar äro fastsatta så, att de två mellersta korsa varandra. Ljusarmarna äro ornerade med akantusblad och sluta med

Fig. 240. Dopfat av silver, utfört 1727 av Gustav Stafhell d. ä. Gåva av hovfröken Emerentia von Düben. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 325).

Taufschüssel aus Silber, ausgeführt 1727 von Gustav Stafhell d. Ä. Geschenk des Hoffräuleins Emerentia von Düben.

Christening-dish, of silver; executed, 1727, by Gustav Stafhell, the elder. Gift of Emerentia von Düben, Lady-in-waiting.

bladornerade ljuspipor med runda manchetter. Stämplor: Åldermansranka — årsbokstav Y (1735) — Stockholms stadsstämpel (Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477). I botten står ytterligare inristat: »108 $\frac{3}{4}$ lo». H. 35, B. 34 cm. Inv. nr 7565: 27.

Sjutton föremål av Riddarholmskyrkans silverförråd utrangerades år 1734 och nedsmältes, vilket framgår av nedan återgivna utdrag ur 1736 års INV. Av detta silver tillverkades ovan beskrivna fem kandelabrar på bekostnad av drottning Ulrika Eleonora d. y.¹ Nämda INV. meddelar följande:

»Efterföljande Kyrkans Inventarii Silfwer, såsom dels obruket^t, dels mindre nödigt, är med Öfwer Ståthållarens Högwälb^{ne} Herr Grefwe Michael Törnflychts bewiljande, blifwit åhr 1734 d. 30 Maii utgifwit till Gullsmeden Mest^r Gustaf Stafhäll, och i Kyrko Föreståndarens närvaro då tillika afwägit at hos honom omarbetas så långt som kunnat förslå till nya Predikestols- och Altare Lius-stakar, samt en Handstake, effter de Modeller som Hennes Kongl: Maj^t sielf allernådigt anbefalt, Näml_

	Gla In- ventarii wigten	Nu ut- wägit till Mr Stafhall
Twå stycken Liusstakar med trekantiga fötter af Högwälb ^{na} Fru Grefwinnan Anna Maria Kruus A ^o 1681. skiänckte, till fyllnad på den nua Leijonhufwudska Graf ^{ens} Kiöp, med utstuckit A ^o 1677...	262	260
Twå stycken drefne Liusstakar effter fordom Högwälborne Fru Beata Yxkull A ^o 1668 d: 10. Junii gifne	227 $\frac{3}{8}$	224 $\frac{3}{4}$
Twå stycken förgylta Stakar med Fuglar under piporna, af fordom Kl. Rådet Högwälborne Gref Magnus Gabriel De La Gardie A ^o 1648. förärde	183	181 $\frac{1}{2}$
Twå st ^{na} förgylta stakar med drifwit arbete af Fru Maria Cabeliau för dess Mans wapns opsättjande A ^o 1682. d: 30. Junii gifne.....	100 $\frac{1}{2}$	99 $\frac{1}{2}$
En Silfwer Kanna inuti förgylt och wapnar utanpå, af Hennes Furstl. Durchl. Maria Euphrosina efter dess Herres, framl. Kongl. Rådets och Drottzens Högwälb ^{ne} Grefwe Magnus De la Gardies begrafning, A ^o 1686. förärd	103 $\frac{1}{4}$	102 $\frac{3}{4}$
En förgylt Oblatask af H ^{er} Johan Baner A ^o 1636 skiänckt	41	40
En förgylt Kalk innan och utan, med Läck och Pateen af drifwit arbete A ^o 1643. förärd af H ^{er} Bengt Oxenstierna.....	83	83 $\frac{5}{8}$
En Oblats Ask med Ked oförgyld ²	5 $\frac{7}{8}$	6
En hwit drefwen Silfwer Ask efter Sal. Jungfru Karin Gyllenstierna A ^o 1663 förärd	16 $\frac{1}{4}$	17

¹ LOOSTRÖM s. 79 uppgiver dem felaktigt vara skänkta av hovfröken E. von Düben.

² I 1675 års INV. finnes följande uppgift om denna ask: »Een st^{na} Dito (Oblatz ask) af Sölfr^e med Kiedh A^o 1597 5 $\frac{7}{8}$ (lodh).»

Fig. 241. Kandelaber av silver; av Gustav Stafhell d. ä. 1734. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 325).
 Silberner Kandelaber, ausgeführt 1734 von Gustav Stafhell d. Ä. Candlestick, of silver; executed, 1734, by Gustav Stafhell,
 the elder.

En Sex kantig Oblats Ask förgylld med söndrigt gångjärn.....	11 $\frac{1}{8}$	11
En hwit slät Sölfwer ask, af fru Grefwinnan Anna Maria Kruus A ^o 1681 förärd	40 $\frac{3}{4}$	40 $\frac{3}{4}$
En dop skåhl hel förgylld med Knappar under A ^o 1658. Kiöpt för Kyrkans egna medell	144	141 $\frac{7}{8}$
	lod 1 218 $\frac{1}{2}$ 1 208 $\frac{3}{4}$	

Och emedan detta Silfwer ej gjort tillfyllest, så har Hennes Kongl: Maj^{te} Allernådigst täckts bestå all den öfrige Silfwer-Bekåstnaden samt Arbetslönen för alt samman, och wäge desse nya Stakar som följer, Näml^{te}

Twänne Stakar till Predikestolen, med 3. Pipor ihwardera, den ena väger	189 $\frac{3}{4}$
den andra väger	188 $\frac{3}{4}$
Twenne St: nya Stakar till Altaret, med fem Pipor i hwardera, den ena väger	488
den andra	480 $\frac{1}{2}$
En ny Handstake d ^o med fyra Pipor, väger	108 $\frac{3}{4}$
	1 455 $\frac{3}{4}$ »

16. *Kalk, Patén, Vinkanna och Oblatask* av silver, av Gustav Staffhell d. ä. 1736 och 1737.

Kalken (fig. 244), delvis förgylld, har en sexpassformad, profilerad fot, nod, indelad i sex fält samt en bägarformig cuppa, invändigt och delvis utvändigt förgylld. På fotens profilerade del en bladlist och däröver ramverk. Noden prydes med ramverk och blomkorgar. Cuppan omgives av en holk, ornerad med en bladlist, beslagsornament, utväxande i voluter och bladrankor, musslor m. m. Över holken är cuppan förgylld, och där är ingraverat släkterna Lewenhaupts, Stenbocks, Sparres och Dohnas vapen samt initialerna G. M. L. H. (Gustav Maurits Lewenhaupt, d. 1700), M. C. S. — G. S. — C. E. D., avseende dennes tre gemåler: Magdalena Katarina Stenbock, d. 1676, Görvel Sparre, d. 1691 och Charlotta Eleonora Dohna, d. 1735. Stämplrar: Äldersmansranka — årsbokstav Z (1736) — Stockholms stadsstämpel (Upk 64) — mästarstämpel G S (Upk 477). Över stämplarna står inristat: »64 lo». H. 26,5, Fotens diam. 14,9, cuppans 13,5 cm. Inv. nr 7565: 13.

Patén (fig. 245), helt förgylld, ornerad med samma vapen och initialer som kalken, och försedd med samma stämplrar, undantagandes årsbokstaven, som är A (1737). Bredvid stämplarna inristat: »21 $\frac{3}{4}$ lo». Diam. 16,8 cm. Inv. nr 7565: 14.

Vinkanna (fig. 246), invändigt förgylld, päronformad, på utsvängd, rund, profilerad fot och med handtag, snås och lock. På locket ett liggaude Lamm med korsfana (avbruten) samt ett volutliknande tumtryck. Foten prydd med en bladlist, kannans övre och nedre del med ramverk med blommor och blad; på locket en bladlist och blomguirland samt, över snåset, en fruktkorg, allt i ciselerat arbete. Mitt på kannan samma vapen och initialer, som på föregående. Stämplrar samma som på kalken. I botten står: »109 lo». H. 32, B. 20, Bottenens diam. 13,5 cm. Inv. nr 7565: 3.

Oblatask (fig. 244), invändigt förgylld. Rektangulär, med avskurna, svängda hörn, fyra utplattade kulfötter och lock. Ciselerad och graverad ornering av bladlist och ramverk med akantus m. m. På locket samma vapen och i botten samma stämplrar som på ovannämnda kalk. Över stämplarna inristat: »42 $\frac{3}{4}$ lo». L. 14,6, B. 12, H. 8 cm. Inv. nr 7565: 17.

Om dessa fyra altarkärl meddelas följande i 1737 års INV.: »1737 i Julij. Öfverståhållaren Högwälborne H^r Grefwe Michael Törnflycht hafwer å framl^{ne} Grefwinnans Högwälborna Fru Charlotta Eleonora von Dohnas wägnar till kyrkan förärt det Silfwer

Fig. 242 och 243. Kandelabrar av silver, utförda 1735 av Gustav Stafhell d. ä.
Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 326).

Silberne Kandelaber, ausgeführt 1735 von Gustav Stafhell d. Ä.   Candlesticks, of silver; executed, 1735, by Gustav Stafhell, the elder.

quantum som hon i lifstiden förordnat, hwilket doch blifwit till följande stycken förarbetat med Högwälbemelte H^r Grefwens egen bekåstnad Nembl.

1 Kanna innan förgyld.....	109. 1:
1 Kalk sammaledes.....	:64: —
Paten. Hel förgyld	:21 ³ / ₄
1 Ask innan förgyld.....	42 ³ / ₄ »

16. *Kommunikionsked* av silver utan dekorering och stämplar. L. 16,8 cm.
Inv. 7465: 20.

Omnämnes i 1737 års INV. sålunda: »Änn en liten sked med ett qwarters långt rundt skaftt brukas at uttaga smålk eller annat som råkar komma i vinet el. Kalken.»

17. *Kyrkohandbok*, (fig. 247) tryckt i Stockholm 1693; »Uti thet af Kongl. Maj:t Privilegerete Burchardi tryckieri»; pärmar av brunt läder med kvadratiska silverbeslag i hörnen prydda med initialen C i spegelmonogram under en kunglig krona. Mitt på vardera pärmen en oval silverplåt, ramad av en blomranka och med följande inskrifter; på den främre: KONG^{le} / RIDDERHOLMS / KYRKIAS, på den bakre: HANDBOK / ANNO / 1718. Bokspännen, likaledes av silver, med ciselerade voluter och blommor. Silverarbetet utfört av Gustav Stafhell d. ä. Inv. nr 7565: 29.

Jfr utdraget ur 1675 års INV. under nr 10, s. 325. Boken var då bunden i sammet. Enligt i 1738 års INV. var den då ombundån i chagrin.

Fig. 244. Kalk och oblatask av silver, utförda 1736 av Gustav Stafhell d. ä.
Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 330).

Kelch und Hostienbehälter aus Silber, ausgeführt 1736
von Gustav Stafhell d. Ä.

Chalice and wafer-box, of silver; executed, 1736,
by Gustav Stafhell, the elder.

18. *Ljuskröna* av delvis förgyllt silver, av Andreas Wickert d. ä.¹ Fig. 248. Kring en ej ursprunglig cylinder av mässing tre stora genombrutna glober, sammansatta av blommor och akantusblad i drivet och ciselerat arbete. Den understa globen störst, den översta minst. På var och en av dem sitta med ryggarna mot centrum sex figurer i rundskulptur, på den översta barn, på den mellersta kvinnor (fig. 250) och på den understa män (fig. 249). Dessa figurer hålla de S-formigt böjda och med utspringande bladornament och ax prydda ljusarmarna, vilka sluta i ljuspipor med dubbla, bladformade manschetter med uppvikta bräddar. Vid varje manschett en ängel. I de båda övre raderna sitta änglarna under manschetterna och stödja dessa med sina huvuden, i den undre framför manschetterna. Vid den undre globen svävar en ängel, som bär en plåt, på ena sidan graverad med Sveriges och Holstein-Gottorps förenade vapen under en krona samt initialerna HERS/GEV (Hedvig Eleonora Regina Suecorum Gothorum Et Vandalorum), allt inom en lagerkrans; på den andra sidan följande inskrift: DEO / ET / ÆTERNITATI / SACRUM, / IN MEMORIAM OPTIMI CONIUGIS, / AUGUSTISSIMI

¹ Rosenberg, Marc, Der Goldschmiede Merkzeichen I. S. 102.

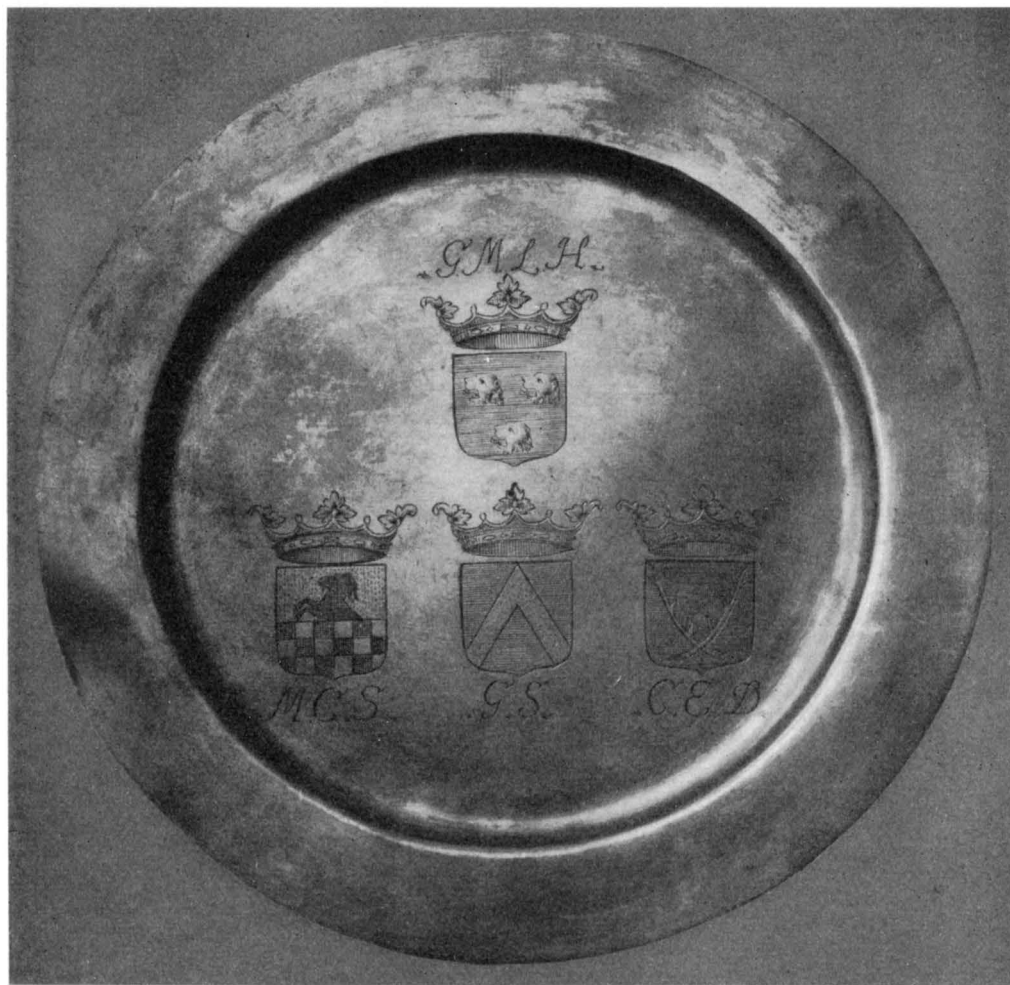

Fig. 245. Patén av förgyllt silver; av Gustav Stafhell d. ä. 1737. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 330).
 Hostienteller aus vergoldetem Silber, ausgeführt 1737 von Gustav Stafhell d. Ä.
 Paten, of silver-gilt; executed, 1737, by Gustav Stafhell, the elder.

SUECORUM QUONDAM REGIS, / CAROLI GUSTAVI, / TEMPLO RIDDERHOLMENSIS / MONUMENTUM
 HOCCE CONSECRAVIT / HEDWIG ELEONORA, REGINA VIDVA / ANNO DOMINI / MDCLXIII.¹
 Stämplor: Augsburgs stadsvapen — mästarstämpel A W (fig. 234 c). Alla blommotiv, ljusarmarnas bladholkar och ax, figurernas hår och änglarnas vingar, hår och höftkläden förgyllda.

¹ Översättning: Änkedrottning Hedvig Eleonora skänkte åt Riddarholmskyrkan denna votivgåva, helgad åt Gud och evigheten, till minne av den bäste bland makar, svearnas stormäktigaste konung, Karl Gustav, år 1663.

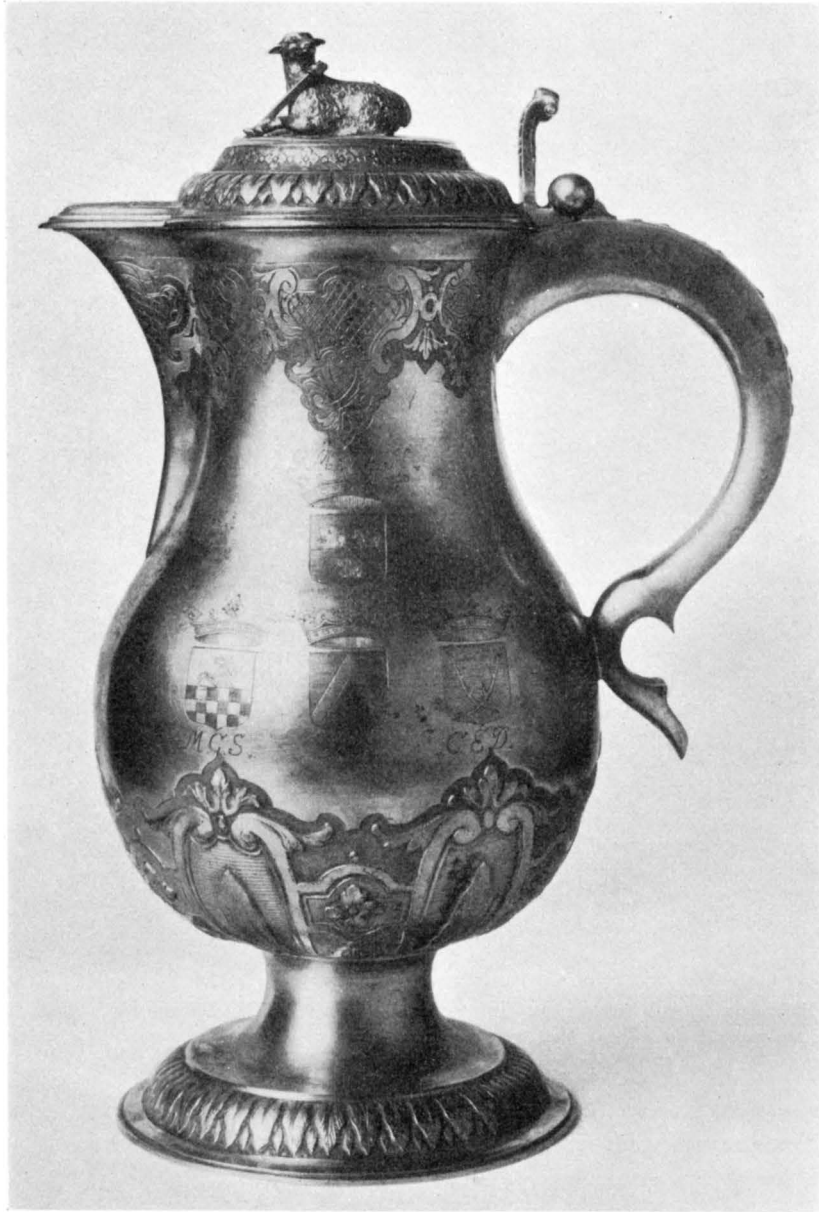

Fig. 246. Vinkanna av silver, utförd 1736 av Gustav Stafhell d. ä.
Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 330).

Silberne Weinkanne, ausgeführt 1736 von Gustav Stafhell d. Ä.   Wine cup, of silver; executed, 1736, by Gustav Stafhell, the elder.

Om ljuskronan meddelas följande i 1675 års INV.: »Een Lius Crona af Sölfr Anno 1663 in,¹ Skiänckt af Hennes Majjt^t Rijkz Enckiedrätningen Hedvig Eleonora efter Dhes Sahl: Herres Konung Carl Gustaffz begrafning, Höglåfl: i åminnelse, och väger 4812 lodh.» I marginalen är senare anmärkt: »Denna Liuscrona reoveratz och om lagat A^o 1693 och så [mycket] Silfr tillagt at Cronan nu [väger] effter assessor Strömners Attest 4979 lodh.» I 1737 års INV. tilläggas: »Men när denna Lius Crona 3de gången repareras skulle, blef den med alla sine stycken d: 22. April 1731 wägd på Kongl. Mjntet — pag: 143. i 1733. Åhrs Kyrkio Räkning 4875 L.; och då gafs till reparation åt gullsmeden Mr Gottfried du Bois, från hwilken han på Kl. Mjntet återwägdes, enligt Mjntmäst^{er} Zedriks attest af d: 18. Decemb: 1731. pag: 144. i 1733 Åhrs Kyrko Räkning 4888.» En anmärkning i 1737 års INV. meddelar slutligen: »... i löst smått silfer 6 1/8 lod i Skåpet liggande hwaribland 2 stycken med dess skruf, hörande till Silfwerliuskronan.» Kronan hängde under 1800-talets slut och 1900-talets början i Konungens våning i slottet men återfördes till kyrkan efter den senaste restaureringen 1922 och upphängdes på sin tidigare plats i koret.

19. *Ljusstakar*, ett par, av koppar och mässing, förgyllda och försilvrade, från 1600-talets mitt. Fig. 251. Foten, som på mitten är insnörd, vilar på tre kulfötter och är på nedre delen ornerad med tre bevingade änglahuvuden och fruktknippen, på övre delen med tre änglahuvuden och broskornament. Änglahuvudena i rundskulptur, det övriga i relief. Skaftet består av en päronformad och en balusterformad del, skilda från varandra och från foten av smala profilerade mellanleder, ornerade med vardera tre utspringande, vingliknande, genombrutna ornament med drakhuvuden. Den päronformade delen av skaftet prydes av tre nakna, manliga halvfigurer med korslagda armar, nedtill utlöpande i akantusblad. Mellan dessa figurer, såväl upptill som nedtill, ett änglahuvud, liksom föregående i rundskulptur. Den balusterformade delen av skaftet omslutes av en holk, bildad av tre akantusblad med nerver av pärlstavar. Upptill bevingade huvuden i relief. Droppskålen är också ornerad med tre änglahuvuden i rundskulptur och tre blad- och fruktknippen. Från droppskålen reser sig en hög ljuspipa i form av en fyrdelad lilja, vilande på en smalare, profilerad fot. Förgyllningen omfattar hela staken utom ornamenten, vilka med några få undantag äro försilvrade. H. 141 cm. Inv. nr 5049: 1—2.

Stakarna omnämnas i 1675 års INV. omedelbart efter den ovan beskrivna ljuskronan sålunda: »Item Twå stoora Liusstackar på altaret, som fuller äro av Koppar och Messing, Men förgylt och för-Sölfrade, dherföre dhe och här tillika upsättes, effter som dhe och samma gång med Lius Cronan af Hennes Kongl: Mayjt^t Richz Enckidrottningen Skiänckte ähre.»

Sedan Riddarholmsförsamlingen upplöstes 1807 och kyrkan kort tid därefter upphört att tjäna som gudstjänstlokal (jfr s. 19), förordnades genom kungl. brev av den 6 april 1824, att kyrkans nattvardskärl och andra silverföremål skulle överlämnas till

¹ Datum saknas.

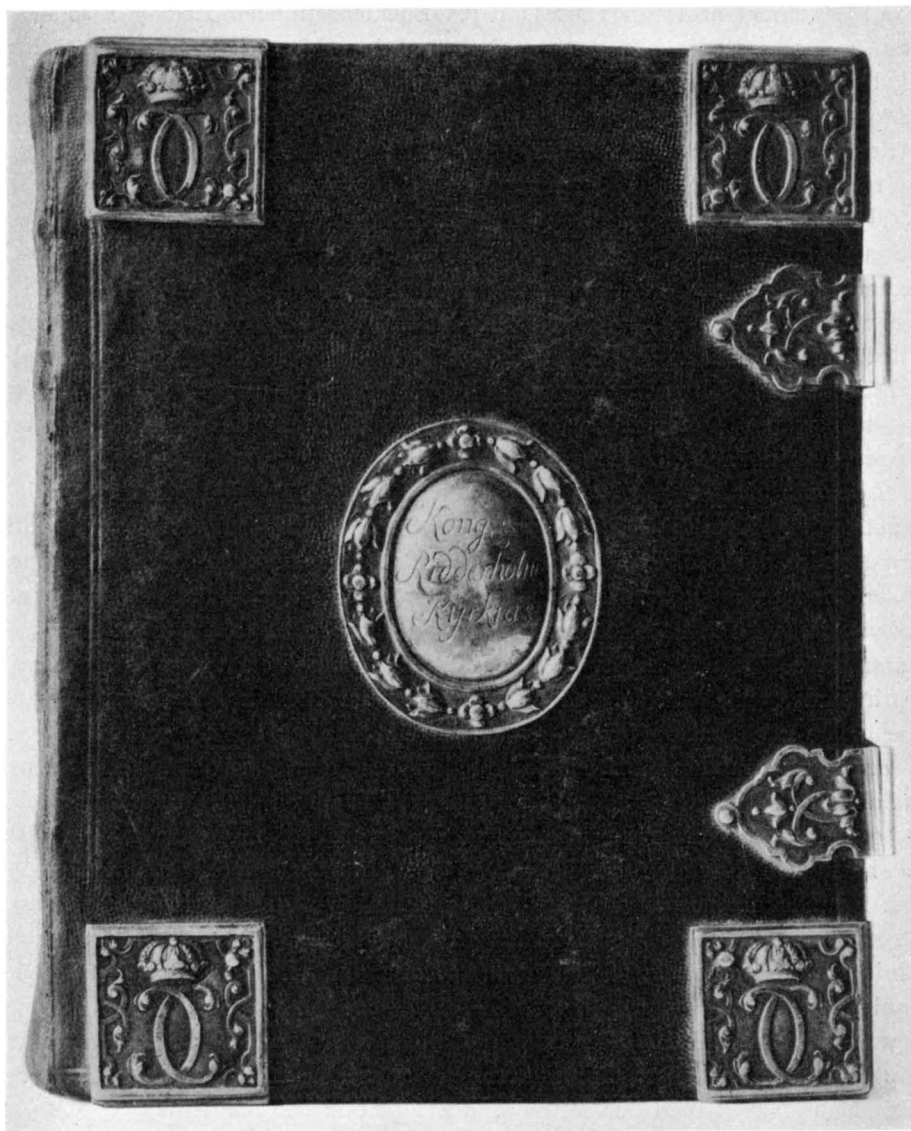

Fig. 247. Kyrkohandbok med beslag och spännen av silver, utförda 1718 av Gustav Stafhell d. ä. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 331).

Kirchenhandbuch mit silbernen Beschlagen und Krampen, ausgeführt 1718 von Gustav Stafhell d. Ä. Church Handbook, with silver mounts and clasps; executed, 1718, by Gustav Stafhell, the elder.

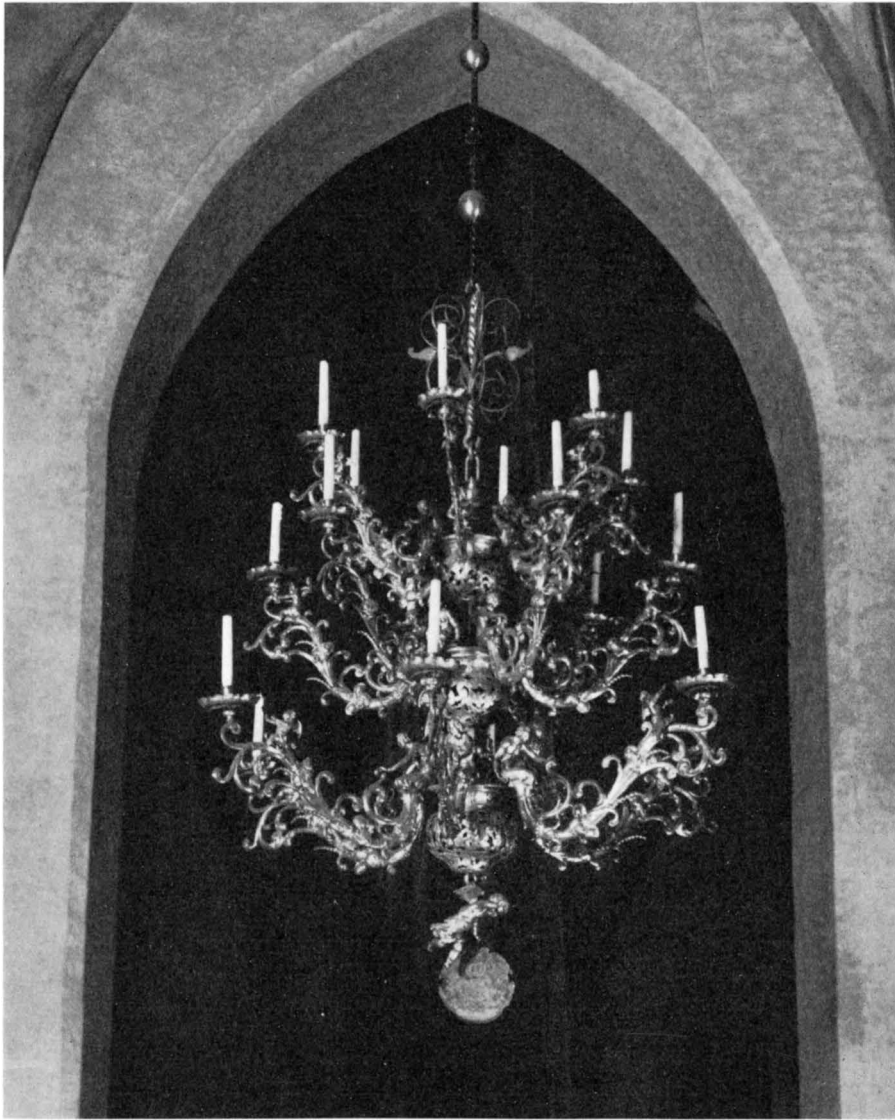

Fig. 248. Ljuskrone av silver, utförd av Andreas Wickert d. ä. i Augsburg och skänkt 1663 av riksänkedrottningen Hedvig Eleonora (s. 332).

Silbener Kronleuchter, ausgeführt von Andreas Wickert d. Ä., in Augsburg. Geschenk der Königinwitwe Hedvig Eleonora (1663).

Chandelier, of silver; executed by Andreas Wickert, the elder, of Augsburg, and given, 1663, by Hedvig Eleonora, Queen Dowager of Sweden.

Fig. 249. Ljusarm, detalj av ljuskronan fig. 248.
 Detail des Kronleuchters Fig. 248. Arm of chandelier, Fig. 248.

Kungl. Kammarkollegium att förvaras i Skattkammaren. 1865 överflyttades allt silvret därifrån till Stat. Hist. Mus. där det fortfarande är deponerat.

FÖRKOMNA
 BELYSNINGS-
 REDSKAP

Kyrkan ägde år 1635 enligt inv. i detta års räkenskaper fem ljuskronor, vilka beskrivas på följande sätt:

»2. Mäsingz Liuss Kronor medh — 10 pyper Hwar ...	30:—:—
1 Liuss Krona medh — 6 Pyper.....	7:—:—
1 Lyten Liuss Krona medh — 4 Pyper	5:—:—
1 Lyteen Järn Krona med Rödh Färgha	1:—:—»

Den sistnämnda av dessa, som troligen var en medeltida järnkrona, överläts enligt följande anteckning i 1637 års räkenskaper till Maria Magdalena kyrka:¹ »Till Südermalms kyrkia ähr leffwererat effter kyrkioherdens anhållande een liten Järn krona medh Rödh färgha.» Ehuru de övriga ljuskronorna ej omnämnas i 1675 års inv. synas de dock ännu befinna sig i kyrkans ägo. Följande uppgift i 1683 års räkenskaper torde nämligen gälla just dessa: »Den 12 Septemb, försåldt till en Russe Kyrckians Messing Liuus Cronor och wogo som fölljer. Nembl:

¹ Att Maria Magdalena kyrka är identisk med »Südermalms kyrka» framgår av utredning i: E. LUNDMARK, Maria Magdalena kyrka, s. 73 ff. (SVERIGES KYRKOR, Stockholm, bd VIII, h. 1).

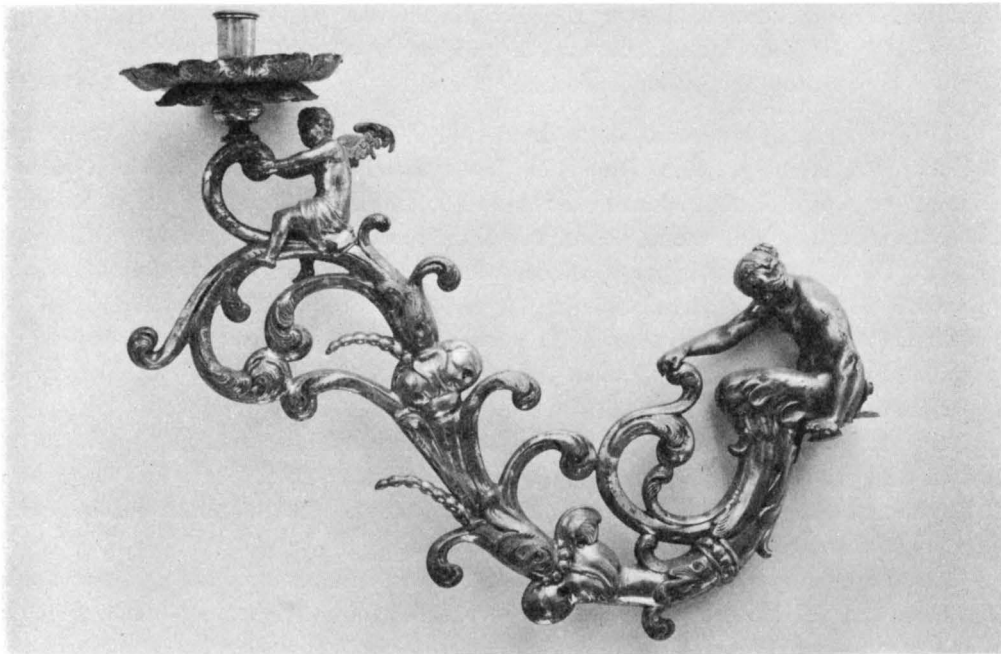

Fig. 250. Ljusarm, detalj av ljuskronan fig. 248.
 Detail des Kronleuchters Fig. 248. Arm of chandelier, Fig. 248.

Dhen 2de störste 23 L $\mathbb{E}$ 10 mkr som försåldes effter betingan med H^{re} Directeurerne för $1\frac{1}{4}$ d. km! p^r marken, giör ..... 587: —
 Dhen minste 5 L $\mathbb{E}$ försåldt effter ordre för 1 d. p^r mkr ..... 100: —
 Noch Jernstengerne som Cronorna hengde på wogo 19 mkr som och försåldes för 1 d. p^r mkr ..... 19: —

Samtidigt med ovannämnda försäljning gjordes en beställning på nya kronor hos mästern Hans Jakob Birman.¹ Därom meddelas följande i 1684 års räkenskaper:

April. »Staakmakaren Mester Hans Jacob Birman i Afrächning på Messing Cronorne han förfärdigar bekommet effter ordre och quittens den 4 Aprill 1683..... 166: 21 $\frac{1}{3}$ »
 Augusti. »Messingslagaren Mester Johan Zinell för 30 st: Mässing Musslor till Nya Lius Cronan som wogo 41 mkr à 3 d. effter ordre och quittens af ofwanmälte Dato..... 41: — »
 September. »Klockgiutaren Mester Bierman i Afrächning på den Nya liuus Cronan bekommet moot quittens den sidste Semptembris ... 221: 14 $\frac{2}{3}$ »

¹ HANS JAKOB BIRMAN, styckgiutare, d. 1697. Jfr SVERIGES KYRKOR Stockholm, bd 1, Storkyrkan, s. 597 och fig. 326 samt om sonen KRISTOFFER BIRMAN, s. 482 och fig. 245.

December. »Staakmakaren Mester Hans Jacob Bierman bekommet resten för den Nya liuus-Cronans förfärdigande eftter quitterat ordre vltimo Decembris 1684..... 211: 17 $\frac{1}{3}$ »

I 1700 års INV. omnämnas dessa kronor sålunda: »Een stoor Liuss Crona med 30 armar aff Messing. Een Dito med Trettjö armar.» Samma års INV. omtalar dessutem en tredje krona: »Een Dito Finske Församlingen tillhörigh med 24 armar.» Enligt ROTHLIEB (s. 40) skulle denna krona ha återlämnats 1726 och samtidigt en ny inköpts. Detta års räkenskaper meddelar också mycket riktigt: »1726 Januarj Stycke-giuterskan Madame Catharina Meijer för en Lius Crona eftter räkning ordres och Qvittance 185.16. —.» Men trots detta upptages såväl i 1737 som 1758 års INV. en 24-armed ljuskrona, tillhörig Finska församlingen, medan å andra sidan den av fru Meijer inköpta aldrig nämnes.

1731 (enl. uppgift i 1737 års INV.) donerar kyrkoherde Croël¹ en ljuskrona till kyrkan, om vilket 1736 års INV. meddelar: »En liten lius Crona med 16 pipor af H^r Kyrkoherden Johan Croël förärt till Kyrkan.» Dessa ljuskronors liksom den övriga belysningsarmaturens öden efter 1758 äro okända.

Förutom ljuskronor användes i stor utsträckning ljusstakar och väggarmar för ett eller flera ljus till kyrkans belysning. I INV. i 1635 års räkenskaper finnas upptagna följande:

»1 Mäsingz Liuss staka medh — 2 Pÿper.....	3:—:—
4 stora Mäsingz Liuss stakar medh een Pÿpa	12:—:—
1 Liuss staka medh — 1 Pÿpa	1:—:—
4 Små Mäsingz Liuss stakar medh eet Liuss	6:—:—
1 Mäsingz Ahrm medh — 3 Pÿper.....	3:—:—
1 Mäsingz Ahrm — 3 Pÿper Ofärdigh	4:—:—
5 Gamble Mäsingz Pÿper	2:16:—»

Dessa föremål utgå emellertid ur inventarierna under årens lopp utan att närmare uppgifter lämnas om vart de taga vägen. Endast de två mässingsljusarmarna med tre pipor vardera kunna möjligen identifieras med följande i 1675 års INV.: »2 stⁿ Messing Liuus Armar med tree stora pippor.» Detta är senare överstruket och försett med marginalanmärkningen »finska församlingens». I 1700 års INV. finnas de ej längre upptagna och hava tydligen återlämnats till Finska kyrkan.

I stället för de utrangerade belysningsredskapen anskaffas nya. 1675 års INV. upptager följande:

- »10 stⁿ Messing Liuus Armar medh een pippa
- 2 stⁿ Dito medh 2^{ne} pippor
- 1 Liuusstacka aff Messing medh Tre pippor
- 1 st dito med Fyra Pipor.»

¹ Magister JOHANNES CROËL, kyrkoherde i Riddarholmsförsaml. 1728—1737. Jfr s. 351.

En senare införd anteckning omtalar följande donation:

»A^o 1696 d 3 Junij. Hans Kongl. May^{tt} allernådigst föräbrat till Riddarholmen. som för har varit brukat widh Slätz Kiyrckian Enkla Messing Liussarmar 7 stückn. Twenne Messing Liusarmar med 3 pypor. Twå store gl Messingstakar med 1 pyä Hwar. Twenne Gutna Malm stakar med tree pypor.» Av dessa föremål äro den fyrpipiga och de två gamla enpipiga mässingsstakarna försvunna i 1730 års inv. Den trepipiga mässingsstaken finnes kvar, men omnämnes däremot ej i 1736 års inv. då den tycks vara borta. Sistnämnda källa meddelar, att ljusarmarna äro uppsatta »på ömse wäggarne nedre i Kyrkan». Slutligen omtalas en ny malm-ljusstake. Denna och de två tidigare nämnda malmstakarna »brukas med Talg-liusen i Sacerstian, på Predikestolen och altaret». På läktarna har nu anordnats belysning, och därom meddelas följande: »På qu[inn-folks]läktaren 2^{ne} Mässingsplåtar med 1 pipa hwar samt en mässingsarm med 3 pipor. Manfolksläktaren 4de med en pipa hwar.»

Kristusbild, tillhörande en »Kristi grav», skulpterad i ek och ursprungligen krederad och målad. Fig. 252. Vänstra hälften av huvudet, hela högra armen, vänstra underarmen' och fötterna saknas. Håret faller ned i en ornamentalt behandlad slinga över högra axeln; kring höfterna ett ländkläde. L. 187, B. (över axlarna) 47 cm. 1400-talets förra del.

I samband med en donation av rådmannen Ingevald Thorstensson år 1505 omtalas en »Kristi grav» i Riddarholmskyrkan. Donatorn begär nämligen, att det för honom »mätte hållas ena Siälo mässo om Söndagen i S. Erasmi chor wid wårs herres graf bak

KRISTUSBILD

Fig. 251. Ljusstake av förgylld och försilvrad koppar och mässing, skänkt 1663 av Hedvig Eleonora. Dep. i Stat. Hist. Mus. (s. 335).

Leuchter aus vergold. u. versilb. Kupfer u. Messing (1663). Chandlestick, of gilt- and silv. copper and brass. 1663.

DOPSKÅLS-
SOCKEL

Fig. 252. Kristusbild, del av en »Kristi grav». 1400-talets förra hälft (s. 341).

Christusbild von einem »Grab Christi». Erste Hälfte des 15. Jahrh.

A figure of Christ, from an »Easter sepulchre». First half of the 15:th century.

i Closterkyrkian». (JORDEBOK I s. 455.) Av allt att döma fanns Kristusbilden till denna »wårs herres graf» kvar i kyrkan ännu vid 1700-talets början. POSSIETH omnämner nämligen (s. 43) bland bevarade medeltida altarprydnader i kyrkan även »Jesus ett liggande lik».

Den här ifrågavarande Kristusbilden, vilken enligt uppgift av överintendenten frih. Rudolf Cederström förvarades i Arsenalen under 1700-talets senare del, kan möjligen vara identisk med den av POSSIETH omnämnda skulpturen. Mot detta antagande talar emellertid följande uppgift från år 1768: »Et Crucifix, jämte en bild af en Riddare, som varit Landsförrädare och blifwit nedgrafwen lewande, fundne i huset, 3 Kronor kalladt.»¹ Med »Et Crucifix» avses den här ifrågavarande Kristusbilden; fynduppgiften måste däremot anses mera tvivelaktig.

Från Arsenalen kom det s. k. krucifixet och riddaren jämte andra historiska föremål till Livrustkammaren, där de återfinnas i inv. för år 1803 under nr 978: »1 Trädbild af en gl. Riddare, 1 Crusifix af Träd.» En senare tillagd anmärkning meddelar, att dessa föremål äro »Aflemnade till kongl: Riddare holms kyrkan d: 1 Sept: 1804».

Dopskålssockel av gulvit, svagt grönådrig marmor. H. 99, B. (vid basen) 78 cm. Fig. 254. Uppställd vid östra väggen i norra sidoskeppet.

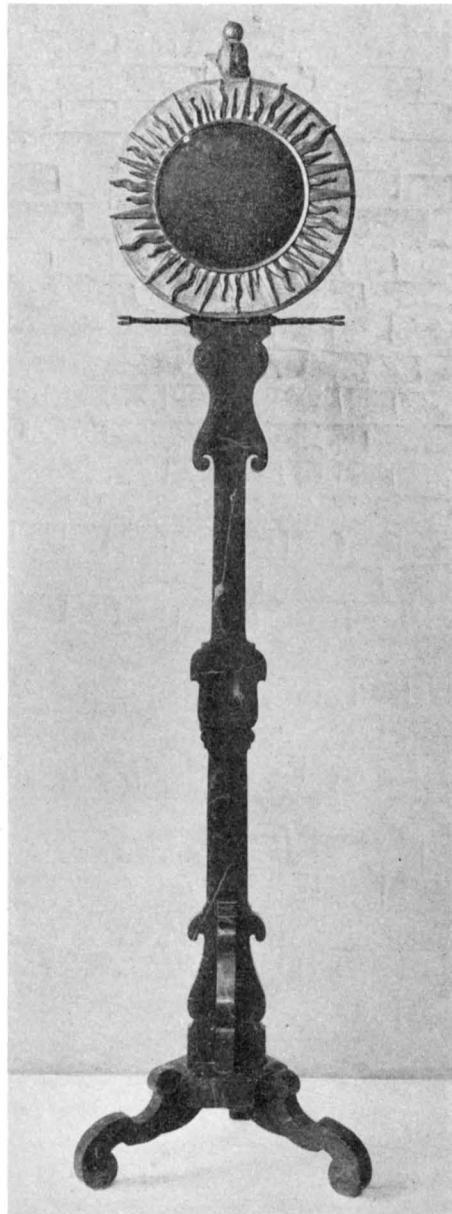
¹ Beskrifning på de uti Arsenalen i Stockholm befintliga förnämsta märkvärdiga Saker. Den Svenska Fatburen, Fjerde Öpningen den 16 sept. Det omnämnda huset revs i början av 1770-talet för att lämna plats för det s. k. Lilla bankohuset, Järntorget 53 — Skeppsbron. I registret till Samfundet S:t Eriks årsböcker 1903—22 står genom en tillfällig felskrifning hänvisat till Gustav Banérs hus på Riddarholmen (nuv. Birger Jarls torg 7), under 1700-talet Riddarholmsförsamlingens kyrkoherdehus. Skall vara Johan Banérs hus, även kallat Tre kronor.

På en rakt uppstigande, låg fot en insvängd skaftdel, liksom foten åttasidig med varannan sida konkav och varannan rak; de senare äro försedda med var sin pilaster. På skaftdelens plana ovansida en av fyra liggande, kannelerade voluter stödd, profilerad platta, varpå dopskålen har stått. Stod före den senaste restaureringen i koret till vänster om altaret. Till densamma har troligen hört det av hovfröken Emerentia von Düben år 1728 till kyrkan skänkta dopfatet (s. 325, fig. 240).

ROTHLIEB (s. 36) uppger efter RÜDLING, att en dopfunt, troligen den ovannämnda dopskålssockeln, skänktes till kyrkan av hovfröken Emerentia von Düben den 24 dec. 1734, vilken dopfunt »ställdes öfver hennes redan inköpta graf i Choret nedanför Konungarne Magnus Ladulås och Carl VIII Knutssons Cenotapher» (grav nr 4, jfr s. 650).

En medeltida *dopfunt* av vanlig kalkformig typ synes av ROTHLIEBS beskrivning (s. 36) att döma tidigare hava funnits i kyrkan. Han omtalar, att den stod vid början av kvinnfolksbänkarna och var av huggen sten, »till skapnaden nästan som en Kalk, omgifven af ett Trägaller, på en från golfvet upphöjd fotställning». Om själva funten är ingenting utöver detta känt, men det omgivande skrancket omtalas ofta i kyrkans räkenskaper. 1723 utbetalas transportkostnader »för det gambel! Skrancket, som togs wÿd Kungens Stall att giöra skranck ikring Funten af» och följande år debiteras kyrkan en summa av 24 dlr kopparmynt för »ett skranck omkring Funten med Swart och wÿt marmorfärg samt förgylta lister». Dessutom utbetalas sistnämnda år ett flertal småsummor för diverse utförda arbeten på dopfuntsskrancket.

Nummertavlor, ett par, av svartmålat, marmorerat och förgyllt trä. Fig. 253. Upp-

DOPFUNT

Fig. 253. Nummertavla av svartmålat, marmorerat och förgyllt trä. 1730-talet.

Verstafel aus schwarz-
bemaltem, marmoriertem
und vergoldetem Holz.
Um 1730-40.

Number-board of wood,
painted black, marbled
and gilded. From the
decade 1730-40.

NUMMERTAV-
LOR

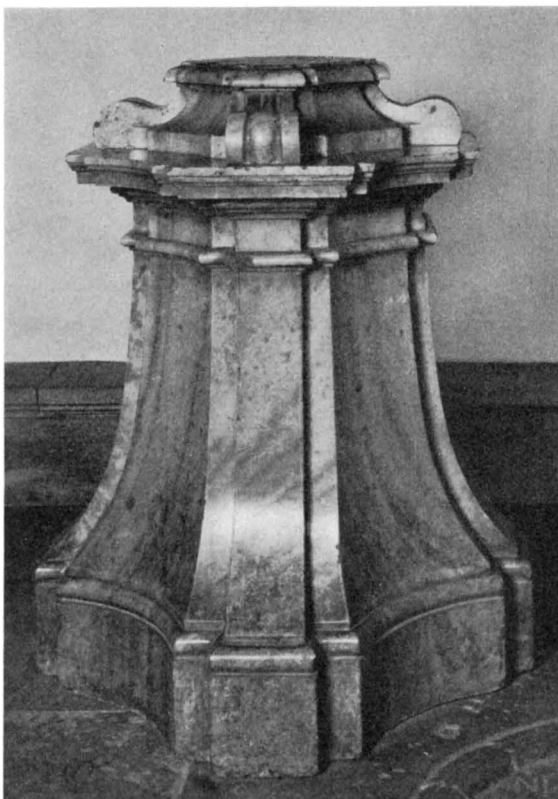

Fig. 254. Dopskålssockel av grönådrig marmor, troligen skänkt till kyrkan 1734 av hovfröken Emerentia von Düben (s. 342).

Taufschalensockel aus grüner-
ädertem Marmor, wahrschein-
lich Geschenk des Hoffräuleins
Emerentia von Düben (1734).

Pedestal and base of baptismal
font; green-veined marble. Pro-
bably given to the church, 1734,
by Emerentia von Düben, Lady-
in-waiting.

ställda invid vardera av korets två västligaste väggpelare; de stodo före sista restaureringen på ömse sidor om altaret. Tavlorna bestå av ett stativ, vilande på en trefot och uppåt avslutat med en förgylld knopp med ett block. Stativet uppbär den av en förgylld strålgloria ramade, runda nummertavlan, som är lös och kan höjas och sänkas med hjälp av ett rep, som löper över blocket i stativets knopp. H. 265, tavlornas diam. 57 cm. På stativet sitta fästade två hållare av järn, avsedda för ljusarmar. De sistnämnda äro nu förkomna.

Om nummertavlornas tillkomst meddelar ROTHLEB följande (s. 43): »År 1727 [skänktes] af Mjölnearen vid Strömquvarnen, Anders Lundell, tvenne prydliga Stoder för Nummer-taflorne med sina ljusarmar af malm, hvilka han sjelf förfärdigat.» Siffer-

tavlorna utbytas senare mot nya enl. följande uppgift i 1736 års INV: »Sammaledes år 1736 opköpt 2^{ne} taflor fram wid altaret i Choret i de gl taflornas ställen, på derföre stående trästoder hängiande, i form af Solen, förgylte. med 36 st. swarta bläck Zipfror.» Om dessa nya siffertavlors och siffrors tillkomst meddelas i 1734 och 1736 års räkenskaper följande: »1734. Maii 6 [erhåller] Bildthuggaren Gottlob Rosenberg för 2^{ne} Numer taflor med bildthuggararbete och äkta guldförgylte 28:—», den 24 juli 1736 mottager »Bildthuggaren Gottlob Rosenberg för 2^{ne} till Kyrkan förfärdigade och lefwererade Siffer tavlor 10:—» och den 3 jan. 1737 betalas »Bleckslagaren Joachim Rör för [36] swarta bleck Numror 3:—.» Om ljusarmarna meddelas följande i 1736 års INV: »2^{ne} p^r mässingsarmar med 4 pipor, på de 2^{ne} stoderna fram i Choret, på ömse sidor om Zipfer taflorne i form af Solen.» I INV. för år 1730 finnas de ej omnämnda och kunna följaktligen antagas vara tillverkade under den mellanliggande tiden.

I kyrkan funnos redan före 1727 tre nummertavlor, om vilka 1702 års räkenskaper meddela följande: »Snickaren Mest^r Jonas Geting, som i Kyrckian har å nyo giort 3: st: taflor att hängia Zifrone på, hwar effter Psalmerne igentagas, bekommet 3:—:—», »Målaren Anders Udde, som samma taflor med swart färga anstruket och Ljistorne Omkring förgylt, bekomit 2: 16:—» samt »Bleckslagaren Mr Börge Kruse som har förfärdigat 138 st Zifror af Bleck, att bruka på desse Taflor 20: 24:—». Dessa tavlor med tillhörande siffror äro nu förkomna.

Guëridoner, fyra stycken, av krederat och förgyllt trä, utförda i början av 1800-GUERIDONER talet, troligen efter ritning av arkitekten Fredrik Blom. H. 205 cm. Uppställda i Bernadotteska gravkoret. På en cylindrisk sockel, vilande på tre fötter i form av lejonassar, stå tre egyptiserande hermer omkring en kannelerad kolonn med bladkapital, uppbärande en skål med sex ljushållare; en elektrisk lampa är senare inmonterad i skålens mitt.

Timglas. År 1689 anskaffades ett timglas till kyrkan, varom räkenskaperna TIMGLAS meddela: »Handelsman Clas Dyrbricken for ett Messing timeglas med 4 rum och hwyt sand, som skal brukas i Kyrckjan.» Ett nytt timglas inköptes 1719, då man enligt kvittens i detta års räkenskaper betalade »bilthuggaren Buchard Precht för 1: Timmeglas på Predikestohlen 100:—». Dess utseende framgår av Prechts egenhändig skrivna räkning (RÄKENSK. 1719), enligt vilken han tillverkat ett timglas »mit einen pedestal undt an dren ziraten nebenst könichlichen nahmen und krohne wi auch dises alles mit feinen golde glas gult Verguldet nebenst den dar zu gelegten eisen werck kostet zu sammen 100 D Silber.» Båda dessa timglas äro förkomna.

Spets till tornspira. Av trä. Uppställd i nischen väster om ingången till SPETS TILL TORNSPIRA Banérska gravkoret. Består av en fyrkantig bjälke, vars ena ände är huggen till en lång smal spets. Den andra änden, som på tre sidor är försedd med urhuggningar och hål för fästande av beslag, är brandskadad. L. 130, B. 20 cm. Kyrktornets spets, som vid branden 1835 föll ned, tillvaratogs och uppställdes sedermera i kyrkan.

Johan Elavi Terserus
född 1605 död 1678
Kyrkoherde i Riddarholms-
meningen i Stockholm.

Fig. 255. Johannes Elavi Terserus, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1665—68. Porträttet målat 1668 av okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan.

Malerei aus 1668 von unbekanntem
Meister.

Painting from 1668 by unknown master.

KYRKO-
HERDE-
PORTRÄTT

Kyrkan har haft en samling prästporträtt, som säkerligen på vanligt sätt varit uppsatta i sakristian. Då församlingen år 1807 upplöstes, blevo porträtten överflyttade till Storkyrkan. De befinna sig nu jämte porträtten av pastores primarii i kyrksalen i Storkyrkans församlingshus, Stortorget 1. Serien är ej fullständig. Samtliga äro målade med olja på duk, och de nedan angivna måtten avse spänramen.

Johannes Elavi Terserus (Dalekarlus), f. 1605, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. 1665—68, d. 1678. Fig. 255. Porträttet målat 1668 (jfr inskriften nedan). Bröstbild, halft en face åt höger, brunt hår och skägg, vänstra handen framför bröstet.

Fig. 256. Markus Simming, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1669—74. Porträttet målat 1674 av okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan (s. 348).

Malerie aus 1674 von unbekanntem Meister.

Painting from 1674 by unknown master.

I övre vänstra hörnet inskriften: JOHAN: ELAI TERSERUS. / A^o ÆTATIS 63. På duken baksida står N° 1. 72 × 60 cm. Enkelt profilerad, förgylld ram. Storkyrkans inv. nr E 56.

I Bromma församlings äldsta inventarieförteckning, från år 1715, är bl. a. upptaget ett porträtt av Terserus, vilket i en senare inventarieförteckning säges ha blivit den 21 aug. 1738 jämte ett nu förkommet porträtt av kyrkoherden Zakarias Laurentii Klingius överfört till Riddarholmskyrkan. Troligen är det ovan beskrivna porträttet detsamma, som där omnämnes.

Fig. 257. Johannes Vultejus, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1678—1700. Porträttet målat 1698 av okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan.

Malerei aus 1698 von unbekanntem Meister.

Painting from 1698 by unknown master.

Markus Simming, f. 1621, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. 1669—74, d. 1690. Fig. 256. Porträttet målat 1674. Midjebild halvt åt höger, brunt hår och skägg, högra handen stödd mot en bok, i den vänstra handskar. På duken inskriften: ÆTATIS SUE 53. / ANNO 1674. På baksidan står N° 2. 102 × 81 cm. Förgylld, gustaviansk ram. Storkyrkans inv. nr E 57.

Johannes Vultejus (Stockholmensis), f. 1639, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. från 1678 till sin död 1700. Fig. 257. Porträttet målat 1698. Bröstitbild, halvt en face åt höger, grått hår och skägg, vänstra handens fingrar utom tummen instuckna i rocken, bakgrunden utgöres av en kvaderstensvägg med utblick. På duken inskriften:

Fig. 258. Zakarias Esberg, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1700—08. Okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan. Malerei von unbekanntem Meister. Painting by unknown master.

NATUS DIE 22 JUNIJ A^o 1639 / DEPICTUS A^o 1698. På baksidan står N° 3. 78 × 64 cm. Förgylld rokokoram. Storkyrkans inv. nr E 53.

Zakarias Esberg (Nericus), f. 1666, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. 1700—08, d. 1708. Fig. 258. Bröstitbild, kroppen något åt höger, huvudet något åt vänster, ljusbrunt hår och skägg. Bilden inom en målad, rektangulär, profilerad ram (fönsteromfattning). På duken inskriften: DOCT. ZACH. ESBERG. / NAT: 1666. DENAT: 1708. EODEM. A^o DESIGN. EPISC: WEXION: På baksidan står N° 4. 81 × 65 cm. Förgylld rokokoram. Storkyrkans inv. nr E 52.

Johannes Ekendahl (Fjerdhundrensis), f. 1668, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. från

Johannes Ekendahl
1641 1668 464 1722
i Storkyrkan 1715-1722.

Fig. 259. Johannes Ekendahl, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1715—22. Okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan.
Malerie von unbekanntem Meister. Painting by unknown Master.

1715 till sin död 1722. Fig. 259. Brösbild något åt höger, mörkbrunt hår och något gräsprängt skägg. På dukens baksida står N° 10. 86 × 72 cm. Slät, förgylld ram. Storkyrkans inv. nr E 50.

Johan Possieth (Roslagus), f. 1667, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. från 1722 till sin död 1728. Fig. 260. Brösbild, halvt en face åt vänster, mörkt hår och svart kalott, vänstra handen vilar på en igenslagen bok på ett med en röd duk övertäckt bord. Upptill på duken inskriften: JOHAN POSSIETH. PAST: RIDDARHOLM ET BROM. / AB. ANNO. 1722. AD. ANNUM. 1728. / NAT. D: 31 DECEMB 1667. DENAT D: 27 JULI. 1728. På baksidan står N° 6. 81 × 65 cm. Enkelt profilerad, förgylld ram. Storkyrkans inv. nr E 55.

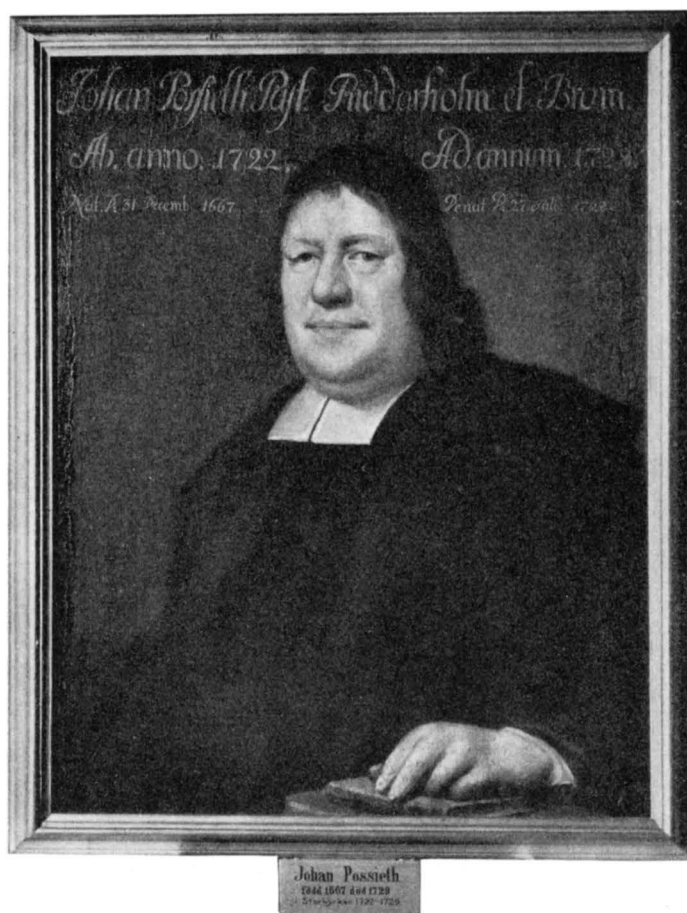

Fig. 260. Johan Possieth, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1722—28. Okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan. Malerei von unbekanntem Meister. Painting by unknown master.

Johannes Croël, f. 1676, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. från 1728 till sin död 1737. Fig. 261. Porträttet målat 1735. Bröstkbild en face, grå lockperuk och svart kalott, högra handen framför bröstet, skjortlinningen synlig. På dukens baksida står N° 5 samt NATUS A^o 1676¹ PICTUS. A^o 1735. 82 × 64 cm. Förgylld rokokoram. Storkyrkans inv. nr E 58.

Johan Kristian Törning (Vestmannus), f. 1701, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. från 1737 till sin död 1741. Fig. 262. Bröstkbild något åt vänster, grå lockperuk. 82 × 65 cm. Förgylld rokokoram. Storkyrkans inv. nr E 59.

¹ ROTHLEB uppger 1678.

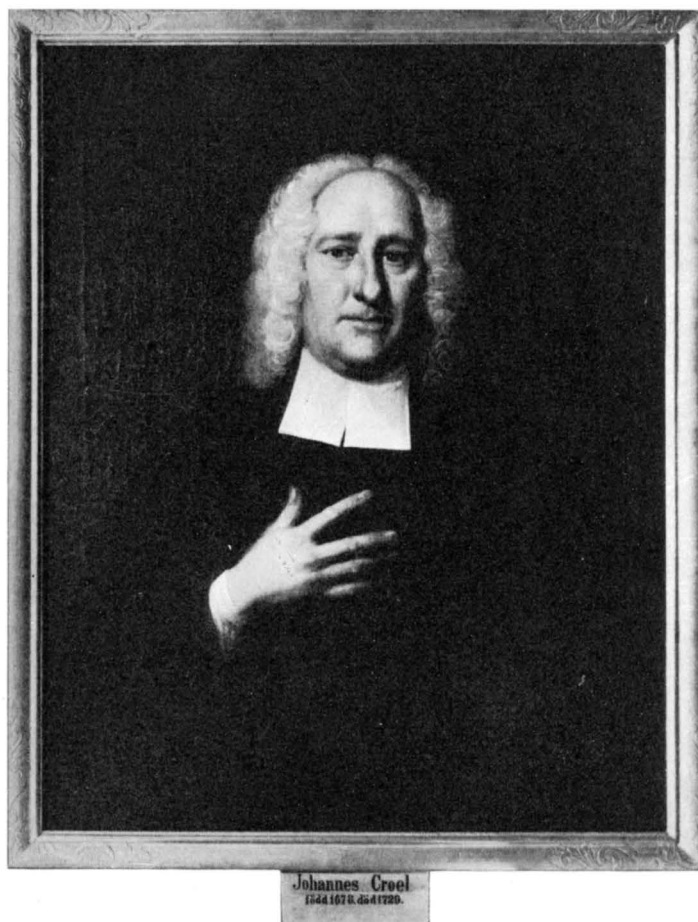
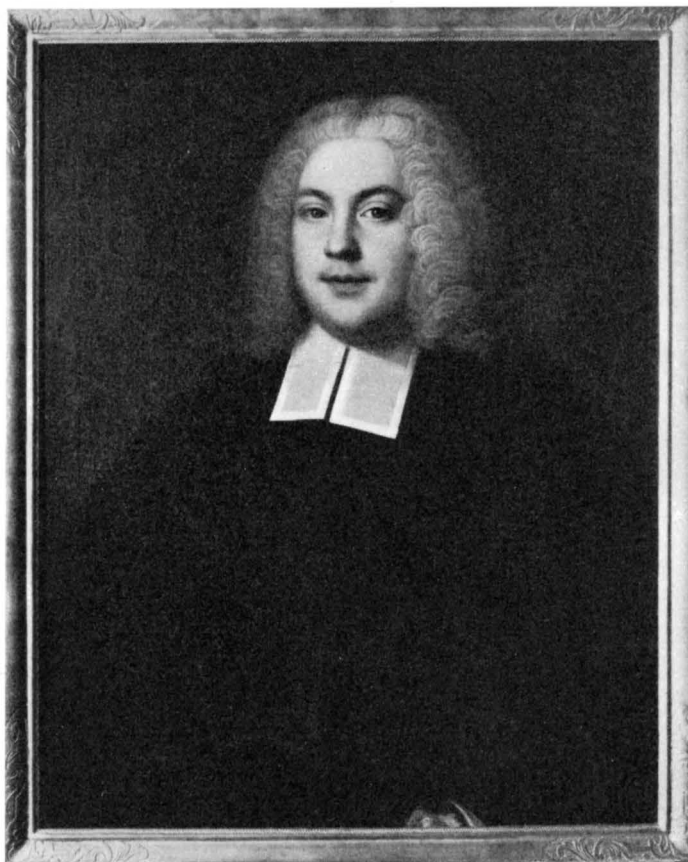

Fig. 261. Johannes Croël, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1728—37. Porträttet målat 1735. Tillhör numera Storkyrkan (s. 351). Malerei von unbekanntem Meister (1735). Painting from 1735 by unknown master.

Samuel Troilius, f. 1706, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. 1741—45, d. 1764. Fig. 263. Porträttet målat 1752 av Lorents Pasch d. ä. Brösbild, huvudet något åt höger, grå peruk, om halsen en av kappen dold länkkedja med serafimerordens kors, bakgrunden utgöres av en bokhylla med böcker. På dukens baksida står N° 7 samt HERR BISKOP TROILIUS GAMMAL 46 ÅR. AFTAGIT ÅHR 1752. MÅLAT AF LORENTZ PASCH. 81 × 64 cm. Förgylld rokokoram. Storkyrkans inv. nr E 54.

Justus Kristoffer Hauswolff,¹ f. 1708, kyrkoh. v. Riddarh.-församl. 1745—1752, d. 1773. Fig. 264. Brösbild något åt höger, grå peruk och svart kalott, bakgrunden

¹ Storkyrkans inv. uppger bilden föreställa kyrkoh. Gabriel Rosén, d. 1784. Jfr SVERIGES KYRKOR, Stockholm, bd VI, Klara kyrka, s. 167 och fig. 18.

Johannes Christ. Törning
född 1737, död 1741
Kyrkoherde i Riddarholm

Fig. 262. Johan Kristian Törning, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1737–41. Okänd mästare. Tillhör numera Storkyrkan (s. 351).

Malerei von unbekanntem Meister.

Painting by unknown master.

utgöres av himmel med moln. På dukens baksida står N° 8. 79 × 61 cm. Förgylld rokokoram. Kopia. Storkyrkans inv. nr E 51.

Serafimerklocka. Då kyrkans klockor vid branden 1835 smälte ned, måste en ny klocka anskaffas, för att statuternas föreskrifter om serafimerringning¹ skulle kunna följas. Den göts och uppsattes 1839. Klockan är kring övre kanten dekorerad med serafimerkedjan och inskriften: GLORIA ALTISSIMO SUORUM REFUGIO; därunder löper en bård av bladornament och palmetter. En liknande bård löper längs klockans nederkant; under bårdens följande inskrift: FRED. SEIPEL & J. G. LILIENDAHL. ÆRE

KLOCKOR

¹ Jfr s. 366.

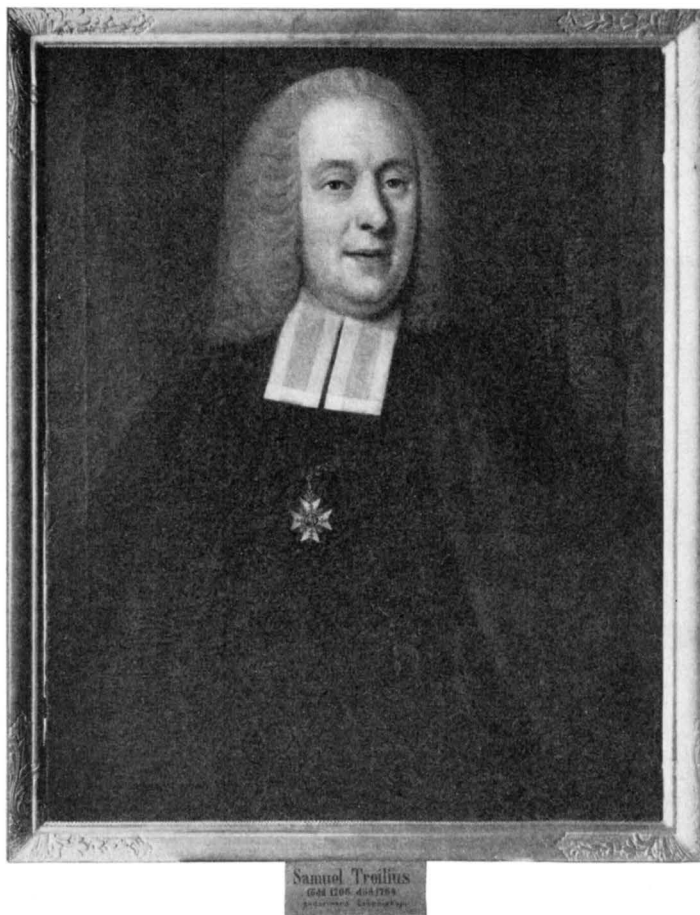

Fig. 263. Samuel Troilius, kyrkoherde vid Ridderholmsförsamlingen 1741—45. Porträttet målat 1752 av Lorents Pasch d. ä. Tillhör numera Storkyrkan (s. 352).

Malerei von Lorents Pasch d. Ä. 1752. Painting by Lorents Pasch, the elder 1752,

CAMPANARUM ET INCENDIO TURRIS RIDDERHOLMENSIS RESIDUO ME FUNDEBAT HOLMIE ANNO MDCCCXXXIX. Mellan bårderna äro två olika stora fält med inskrifter. I det större fältet läses: MAGNI IN MEMORIAM / GUSTAVI II ADOLPHI / FILIA JUBENTE REGINA / A. C. MDCXXXIV / PRIMUM FUSA / PER INTEGRA DUO SÆCULA / NUNC LÆTOS NUNC FERALES / EDITI SONOS / PIIS FESTOS ANIMIS / DONEC / CONFLATA FLUMINE / A. C. MDCCCXXXV / ET SUBLIMI CUM TURRE IN CINERES COLLAPSA / TANDEM NUTU / CAROLI XIV JOHANNIS / POTENTISSIMI ET OPTIMI / SVECORUM NORVEGORUMQUE REGIS / POST QUADRIENNIUM RESURGENS / PLANCTUM IBO CELEBRATUMQUE / UT PER XVII ANTEHAC-LUSTRA / ITA PER VICES MORTALIUUM FUTURAS / V. D. / REGUM FUNERA / REGNIQUE PRIMORUM. I det mindre fältet, som krönes av en strålgloria med cirkel och triangel,

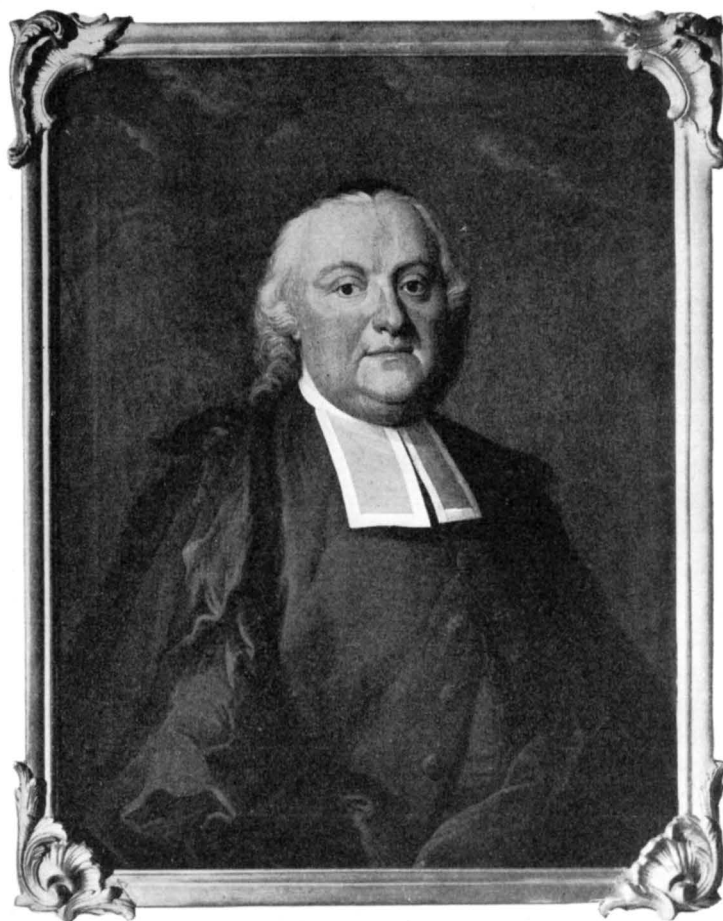

Fig. 264. Justus Kristoffer Hauswolff, kyrkoherde vid Riddarholmsförsamlingen 1745—1752. Kopia. Tillhör numera Storkyrkan (s. 352).
Malerie von unbekanntem Meister. Painting by unknown master.

kors, tallkvistar och björklöv, läses: ACCIPITE TERRE PROCERES / IN TERRAM CADIVI / VANITAS VANITATUM / ET OMNIA VANITAS / UNA VIRTUS / CLARA ÆTERNAQUE / HABETOR (O:HABETUR).¹ Klockans diameter 160 cm.

¹ Översättning: Ära åt den Högste, de sinas tillflykt. Fred. Seipel och J. G. Liliendahl gjöto mig i Stockholm år 1839 av klockmalm och återstoden från Riddarholmstornets brand. Först gjuten år 1634 till minne av den store Gustav II Adolf på befallning av hans dotter, drottningen, ljöd jag, än glatt, än sorgset under hela två århundraden för fromma själar, tills jag år 1835 smälte och tillsammans med det höga tornet föll ned och blev till aska. Men tack vare Karl XIV Johan, svearnas och norrmännens mäktige och gode konung, återuppstod jag efter fem år och, liksom under de 17 förgångna lustren, skall jag gå mot klagan och fest och även i fram-

Dekoreringen på klockan är utförd efter modeller av A. M. Fahlerantz,¹ vilket framgår av en kvittens, daterad den 22 februari 1839, i räkenskaperna för kyrkans iståndsättande efter branden.

ÄLDRE KYRK-
KLOCKOR

Äldre kyrkklockor. Enligt POSSIETH (s. 70 ff) funnos vid 1700-talets början i tornet fem klockor, alla skänkta av drottning Kristina 1634. Samma källa meddelar följande om deras utseende och inskrifter.

»Then första är then så kallade Stoorklockan, som väger wid pass aderton Skieppund. På then öfwersta krantsen läses thessa ord: IN. MEMORIA. ÆTERNA. ERIT. JUSTUS. AB. AUDITIONE. / MALA. NON. TIMEBIT. A. C. MDCXXXIV.² På then ena sidan står thet Kongeliga wapnet under hwilket Konung Gustaf Adolphs wahnliga divise finnes: GLORIA ALTISSIMO SUORUM REFUGIO. Mitt emot på andra sidan: DENUO. HOLMLÆ. ANNO. 1668. TEMPLI. IMPENSIS. / FUSA / FUSORE. PETRO. ELIAS. DANT. Kring nedersta randen föreställes thenna mening: IN. MEMORIAM. ET. HONOREM. SEPULTURÆ. POTENTIS. PRINCIPIS. GUSTAVI. ADOLPHI. MAG. SVEC: G. W. REGIS. Z. C. PARENT. SUI. CHARISS: CHRISTINA. D. G. SVEC. G. W. DESIG: REGINA. Z. C. ME. FUNDI. CURAVIT.»³

»Then andra Klockan efter ungefärlig wicht stiger til fiorton Skieppund hafwandes kring öfwersta Krantsen samma inscription, som then förra. På sidan thet Kongel. Wapnet med underskrift: GLORIA. ALTISSIMO. SUORUM. REFUGIO. Kring then undra widden: (här följer samma inskrift som finnes på motsvarande plats på föregående klocka). Allranederst står med mindre bookstäfwer: CLAS JACOBSON. OLOF PEHRSON KYRKIOWÄRDAR M. JURGEN PUTENSEM (!). M. HINDRICH WAMDAM (eller WARNDAM) ME FECIT.»

»Then tredje Klockan hafwer ord ifrå ord samma inscription som then näst förenämnda.»

»På then Fierde Klockan, som eljest kallas Presteklockan äro följande verser gutne: TÅ I KONG CARL DEN ELFTES TYD ALT SIG TILL BÄTTRING WÄNDE, / TÅ MISTE OCKSÅ IAG MITT LIUD, THET MIG TILL NYTTA LÄNDE, / ATT IAG PÅ NYTT OMGUTEN WARDT MITT EMBETE ATT GÖRA, / ATT GIFWA TECKN TILL RÄTTAN TYD THEM SOM GUDS ORD SKULL FÖRA, / THER AF IAG OCKSÅ FICK MITT NAMN, OCH WARDT PRÄSTKLOCKAN NÄMDER, / OCH

tiden följa konungarnas och de främstes i riket liktåg. Hören, jordens barn, I, som skolen falla till jorden: Fåfångligheternas fåfånglighet och alltings fåfånglighet. Dygden allena anses berömvärd och evig.

¹ Fahlerantz, Axel Magnus, ornamentbildhuggare och skriftställare, f. 1790, d. 1854.

² Översättning: Den rättvise skall alltid vara i evig åminnelse, och han skall icke frukta det onda.

³ Översättning: Ära vare den Högste, de sinas tillflykt. Gjuten ånyo i Stockholm år 1668 på kyrkans bekostnad av gjutaren Peter Elias Dant. Till minne och ära av likbegängelsen av sin käraste fader, den mäktige fursten Gustav Adolf, Svea, Göta och Vendes store konung etc., lät Kristina, med Guds nåd Svea, Göta och Vendes utvalda drottning etc., gjuta mig.

GENOM MESTER BIERMANS KONST I RIDDERHOLMEN KÄNDER. / JOH: VULTEJUS. PASTOR. Kring widden: ANTIST: G. STIERNHOFF. ET. P. GALLE ANNO MDCXCV.»

»Then femte kallas teckn Klockan eller Pinkan är all öfwer guten med ryska bookstäfwer; Lärer förmodeligen wara ett byte af Nowangård frå Ryska feigden. Men när, hurulunda och af hwem hon är kommen finnes ingen underrättelse. En sådan Klocka finnes jemwäl uthi St Clarae torn.» Prestklockans omgjutande 1695 bestyrkes av skrivelser, daterade i november 1695 (O. 1), och kvittens i 1696 års räkenskaper. Arbetet utfördes av klockgjutaren Hans Jakob Birman.¹

Tornur med slagverk. Urverket är uppmonterat i tornet och drives med lod. Det är utfört 1840 enligt följande uppgift, ingraverad på en oval plåt, fästad på verket: FÖRFÄRDIGAD / AF / C. F. E. GERNAND / ÅR 1840 N° 1 / FÖRÄNDRAD AF G. W. LINDEROTH / ÅR 1860 / MOT ERSÄTTNING AF 2500 RD. RMT. Fyra runda urtavlor av trä, klädda med svartmålad kopparplåt och med visare och siffror av förgylld koppar. Slagverkets tim- och kvartklockor äro upphängda i tornspiran. Båda klockorna äro dekorerade med bårder av bladornament längs över- och nederkanterna samt inskriften: GUTEN AF FRED. SEIPEL & J. G. LILJENDAHL I STOCKHOLM 1840. Timklockans diameter 90, kvartklockans 80 cm. Slagverket är sedan länge satt ur funktion. Vid den senaste restaureringen ansågs det ej nödvändigt att åter sätta det i stånd.

TORNUR

Redan under 1600-talet fanns i kyrkan ett tornur, om vilket dock närmare underättelser saknas. Det överlämnades på Karl XI:s befallning till Kungsholms kyrka den 5 januari 1696. Samtidigt gav konungen sitt tillstånd till en insamling av medel till ett nytt tornur för Ridдарholmskyrkan (POSSIETH s. 75). Arbetet med det nya verket anförtröddes åt urmakaren Henrik Rücken, som under åren 1698—1700 tillverkade detsamma, vilket framgår av kvittenser i kyrkans räkenskaper för dessa år. Det nya tornuret var försett med slagverk. Den 30 december 1699 betalades till »Kläcke Jutaren Gerhard Meijer, arbeta lön för twenne gutne Kläckor, till Urvärcket 760: 26: 16.» (RÄKENSK.). POSSIETH meddelar om dessa klockor, att »af then malm, som fans igen efter timklockan och metalstyckerna på [tornet] tre Kronor, sedan then olyckeliga wådelden åhr 1697 thet kongl. Slottet öfwer gick, giöts uppå Kongl. May^{tts} befallning then timklockan, som nu hänger uthi Ridдарholmstornet, på hwilken thenna eftertänckeliga och sinnrika Inscription läses: LECTORES. MIREMINI. / EX. QVA. EGO. NATA. / TOTI. CIVITATI. ERAT. NOTA. / NUNC. IGNOTA. / MATER. / EHEU. CECIDIT. / AULA. INCENSA. INCENDIO. PERIBAT. / EGO. UT. FILIA. / EX. LIBERALITATE. REGIA. / RESTITUTA. ET. EVECTA. / SONO. ET. MONEO. / AUDITE. / HORA. AUDITA. DUODECIMA. / QVOTIDIE. VELIM. AUDIATIS. / CAROLUM. DUODECIMUM. ESSE. SALVUM. / PRIMA. ILLIUS. FELICITATIS. / SIT. INITIUM. / ULTIMA. XII^{ma}. REGIÆ. SALUTIS. NUNQVAM. / FINIS. / ANNO. DOMINI. MDCXCVIII. På klockan, som slår fjerdedelar läses kring widden thessa

¹ Personnotis s. 339.

Fig. 265. Riksbanneret, utfört i Paris till Adolf Fredriks krönung den 26 november 1751. Av ljusblå sidenrips med broderi i guld, silver och silke (s. 361).

Reichsbanner, aus hellblauem Seidenrips mit Gold-, Silber- und Seidenstickerei, ausgeführt in Paris zur Krönung Adolf Fredriks am 26. November 1751.

Standard of Sweden; executed in Paris for the coronation of Adolf Fredrik, 26 November, 1751. It is of light blue silk-repp, with embroidery in gold, silver, and silk.

Fig. 266. Detalj av fig. 265, visande det opersonliga svenska stora riksvapnet.
 Detail von Fig. 265 mit dem unpersönlichen grossen schwedischen Reichswappen.   Detail of Fig. 265, showing the non-personal full arms of Sweden.

ord: ME FECIT HOLMLÆ GERHARD MEIJER, ANNO 1698. GLORIA IN EXEL-
 SIS DEO.»¹ Dessa klockor hängde uppe i tornspiran, som hade s. k. »durchsichter»

¹ Översättning: Läsare, I undren, varifrån jag kommer. Känd var min moder, okänd är hon nu för hela staden; o, ve, då borgen (slottet Tre kronor) brann, föll hon ned och förintades genom elden. Men jag, dottern, återuppstånden och upphöjd genom kunglig frikostighet, ljuder och manar. Hören! Den tolfte timmen är slagen. Dagligen skulle jag vilja, att I hören, att Karl XII är välbehållen. Det första (timslaget) må vara början till dennes lycka, det sista, det tolfte, må aldrig vara slutet på den kungliga välfärden. I Herrens år 1698. Gerhard Meijer göt mig i Stockholm, år 1698. Åra vare Gud i höjden.

(jfr fig. 102). Kopparslagaren Lorentz Palm erhöll år 1700 600 dlr kmt »uthi Arbettzlöhn för Tornetz betäckningh, på de stellen, derest den gamla Taak kopparen blef borttagen, och Säjjarne kommo att sittaa, samt och att förfärdiga durchsichterne, der slagh klåckorne hängia.» (RÄKENSK.).

Tornuret fordrade ständiga reparationer, varom talrika uppgifter finnas i handlingarna. Kyrkorådets prot. för den 30 maj 1722 meddelar att »Urmakaren Mest^r Drejer berättar at uhret uti Tornet skall wara så nött och förlohrat, at där ej sielfwa wärcket blefwe nu med det första lagat och förbättradt wore till befabra at det toge så anseenlig skada, at det sedan ej utan anseenlig bekåstnad står till hielpa, ty resolverades, at Mest^r Drejer nu straxt drager behörig försårg om uhrwärecketz fullkomme- lige förbättring.» 1737 kvitterar han »för tornurets reparation 100: —.» Tio år senare är tornuret återigen i behov av reparation. Enligt kyrkorådets prot. den 9 september 1747 »Beswårade sig kyrkioherden däröfwer at Urmakaren fredman¹ icke hölle Uret uti jemn gång, och at stundom slaguret stundom fierdels uret sloge mer för mindre. Han hade af deras kongl Högheter måst förmärcka, det de tilräkna kyrkiobetienterna skulden at Uret går så ojämnt. Han bad derföre at antingen Urmakar fredman motte upkallas til nästa sammanträde eller ock af H. Slottsfogden förekallas, och få tienl. skrapa för sin försummelse.» 1749 utkvitterar »Smeden Adam Krögert för Torn Urets förbättrande 85: 10 $\frac{2}{3}$ » och fyra år senare, 1753, erhåller »Catharina Hamn för Torn Urets förbättrande 116: 21 $\frac{1}{3}$ ». Trots den tidigare tillrättavisningen missköter Fredman sitt arbete. Kyrkorådets prot. den 17 april 1755 meddelar, att »KyrkoHerden föredrog huru Urwärecket, oacktadt den i förl: år skjedda stora reparation, så wårdslösas af Urmakaren Fredman, hwilcken för dess wårdande likwäl äger af Cronan 12 famnar wed årligen, så at han lämnat dess skötsel i en usel och fattig persons åtgärd, i stället för riktiga kistor til lod, woro sten sammanbundne med tågstuppar, och sjelfwa linan nog förnött, samt dess ordenteliga updragande som tidast försummas; då likwäl detta ur bör wara det hwarefter alla Collegier sig rätta. Rs: Herr Slottsfogden Holmer förklarade at han för detta mål haft Fredman förut för SlottsCancelliet, men han oacktad all åtwarning ännu framfar i sin wårdslöshet, så wille Herr Slotsfogden ej allenast honom än en gång upkalla, utan ok tala härom med Hans Excellence Öfwerste Marskalcken Gref Ekeblad, under hwilkens commando Fredman såsom Håf Urmakare stode; samt emedan Kyrkorådet ej stort kunde trygga sig wid Fredman, beslöts at Kyrkoskrifwaren skulle tala med en annan Urmakare som ginge up i tornet, besiktigade uret och kunde wid nästa Kyrkoråd lämna tillförlitelig underrättelse om dess tilstånd och nödwändiga reparation.» Samma källa meddelar den 12 september 1755 att »Urmakare Nyberg inkallades och honom föreständigades at med första skynda på Urwäreckets fulkomliga istånd sättjande, hwilcket han lofwade, och sade han sig endast wänta på wigternas ellr Lodens hitkomst från Bruket.» Efter denna reparation synes urverket hava fun-

¹ Den från C. M. Bellmans diktning välkände hovurmakaren JEAN FREDMAN, f. 1712, d. 1767.

gerat tillfredsställande en längre tid. Först 1820 behövde det återigen lagas, då enligt kvittens utbetalades »till Urmakaren Kihlberg för reparation å Torn-Uret 170 (dr kmt).» Detta urverk förstördes vid kyrkans brand 1835.

Solur. I samband med tornuret talas i räkenskaperna även om ett solur. I 1700 års räkenskaper meddelas, att »Såsom Uhrmakaren Mest. Hindrich Rycken till Tornet en Sohlvysare har förfärdigat, att när klart väder är, Uhrwäret der efter rätta, och han derföre bör hafwa 6 dlr 2:—:—.» Solvisaren satt sannolikt i samma tornrum, där tornuret var uppställt och fördärvades liksom detta vid branden 1835.

Riksbaner av ljusblå sidenrips. Fig. 265. Banéret är tvätungat och på båda sidor försett med broderier i guld och silver. I mitten det opersonliga stora svenska riksvapnet med serafimerordenskedja men utan mantel och med lagerfestoner och korslagda flädermusvingar nedtill (fig. 266). Kronan är delvis broderad med rött silke, serafimerkedjans patriarkalkors med gråblått silke. Duken är strödd med öppna kronor, placerade tre och tre. Längs kanten löper en bård, sammansatt av liggande ovaler med strålände nordstjärnor, de förra i guld, de senare i silver; vid kanten är fästad en guldfrans. Förgylld, kanelerad fanstång med handfäste, klätt med blå sammet och prytt med silverfransar. Fanstångens spets av förgylld mässing av Brett lancettlik form med en större, slutna, och tre små, öppna kronor, allt i genombrutet arbete. Banéret är slaget om stången och fastsytt med guldtråd. Vid fanstångens spets äro fästade två grova guldsnodder med stora tofsar i snörmakeriarbete. Banéret förvaras upp-

SOLUR

RIKSBANÉR

Fig. 267. Serafimerbanéret, skänkt till orden 1809 av Karl XIII. Av grå sidenrips med broderi i guld (s. 366).

Serafimerbanner aus grauem Seidenrips mit Goldstickerei (1809). The Banner of the Order of the Seraphim, of gray silk-repp. 1809.

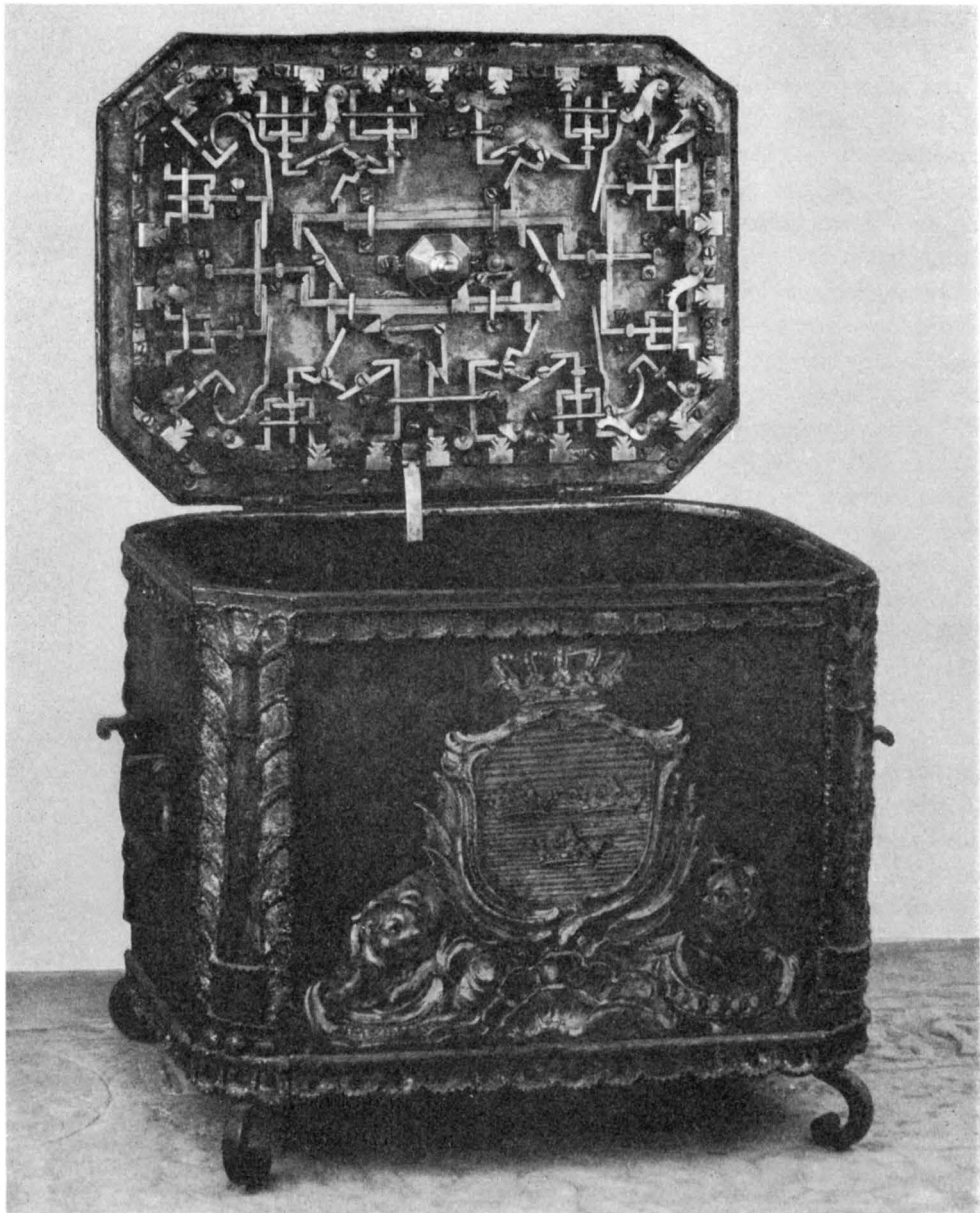

Fig. 268. Förvaringskista av järn, innehållande statuterna för alla Kungl. Maj:ts Orden. Ornamenten äro dels drivna i koppar och förgyllda, dels målade. 1700 talets mitt (s. 370).

Eiserner Behälter, in welchem die Statuten aller königlichen Orden aufbewahrt werden. Die Ornamente sind teils in Kupfer getrieben und vergoldet, teils gemalt. Mitte des 18. Jahrh.

Iron chest containing the statutes of all the Royal Orders. The ornamentation is, in part, chased in copper and gilt, and partly painted. Middle of 18:th century.

Fig. 269. Baksidan av den på föregående bild återgivna förvaringskistan för alla Kungl. Maj:ts Orden.

Hinterseite des auf vorigem Bild wiedergegebenen Behälters.

Back of chest, shown in the foregoing plate.

Fig. 270. Statuter för serafimer-, svärds- och nordstjärneordnarna, givna av Fredrik I och daterade den 23 februari 1748 med tillägg av den 3 maj samma år. Sigilldosen av silver, tillverkad 1747 av Gustav Stafhell d. ä. (s. 371).

Statuten des Serafimer-, Schwert- und Nordsternordens, erlassen von Fredrik I unter dem 23. Februar 1748 mit Supplement vom 3. Mai desselben Jahres. Die Siegeldose aus Silber wurde 1747 von Gustav Stafhell d. Ä. angefertigt.

Statutes of the Seraphim, Sword, and Northern Star Orders, presented by Fredrik I and dated 23 February, 1748, with additions of May 3, the same year. The silver box was made in 1747 by Gustav Stafhell, the elder.

rullat kring stängen och är försett med dubbla fodral, ett äldre av ursprungligen ljusblått och grått, nu gröngrått, randigt siden med toppskoning av läder samt ett av blått siden, utfört 1922. Banéret är uppställt till vänster om altaret och fastlåst i ett enkelt, gråmålat stativ av trä. Banérets L. 344, B. 162 cm. Fanstångens L. 428 cm.

Riksbanéret utfördes till Adolf Fredriks kröning den 26 november 1751 i Paris.¹

SERAFIMER-
ORDENS TILL-
HÖRIGHETER

Riddarholmskyrkan är ordenskyrka för serafimerorden, i vars ursprungliga statuter bl. a. följande stadgas: »Riddare skal dubbas uti Riddareholms Kyrkan här i Stock-

¹ St. Eriks årsbok 1918. s. 98.

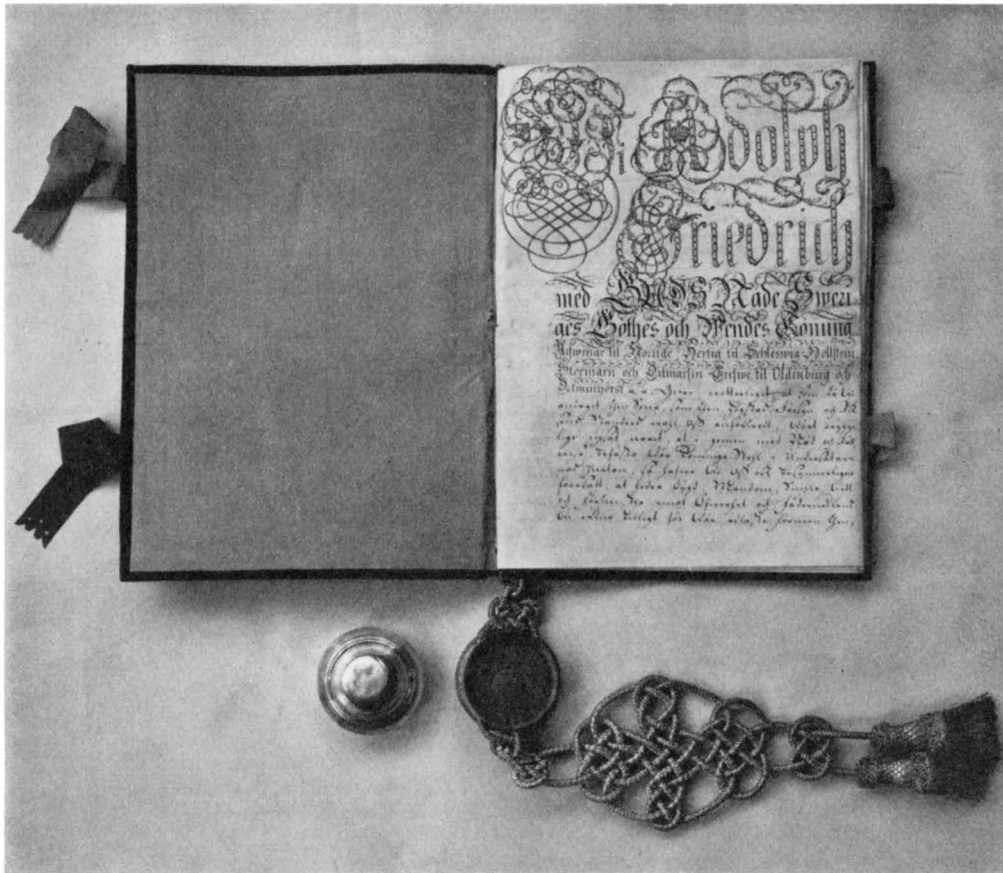

Fig. 271. Statuter för serafimer-, svärds- och nordstjärneordnarna, givna av Adolf Fredrik och daterade den 25 november 1751. Sigilldosan av silver, av Gustav Stafhell d. y. 1755 (s. 371). Statuten des Serafimer, Schwert- und Nordsternordens, erlassen von Adolf Fredrik unter dem 25. November 1751. Die silberne Siegeldose wurde 1755 von Gustav Stavhell d. J. angefertigt. Statutes of the Seraphim, Sword, and Northern Star Orders, presented by Adolf Fredrik and dated 25 November, 1751. The silver box was made in 1755 by Gustav Stafhell, the younger.

holm, ther någre Swea och Götha Konungar begrafne äro, hwilke ofta til Swea Rikets förswar och heder med blod färgat sine Wapn och kläder.¹ Nu är någor til Riddare efter thenna Stadga giord, warde tå hans sköldemärke uppå en kopparplåt satt i Riddarholms Kyrkas Chor, ther Riddarne sit säte hafwa, och må wapnet prydas med Riddarens walspråk, samt therunder teknas hans Namn, så och dag och år, tå han til Riddare dubbad är.² Nu blifwer Riddare i Stockholm död, warde tå bisatt eller

¹ Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning angående Trenne Riddare-Orden. Gifwen Stockholm . . . then 23 Februarii 1748. Stockholm 1748. Kap. I, § 11.

² Ibid. Kap. I, § 27. Numera uppsättes wapnet i kyrkan först efter riddarens död.

Fig. 272. Botten av den på fig. 271 förekommande sigilldosan.
 Boden der auf Fig. 271 abgebildeten Siegeldose. Bottom of the seal-box shown in Fig. 271.

begravwen i Riddarholms Kyrkan. Framför Liket skal Ordens teknet med thes tilhörigheter bäras, och förgylte Sporrar uppå locket af Lik-kistan läggas.¹ Blifwer inländsk Riddare död å andra orter här i Riket, tå skal jemväl uti Riddareholms Kyrkan för honom ringas, samt ett kort åminnelse Tal af Öfwer-Hofpredikanten, på en ther til utsatt dag hållas.² Twenne Pärma-böcker förfärdigas, hwaruti thenne Ordens lagar skrifwas. Then ene förwaras i Ordens Cancelliet, then andre i Riddareholms Choret i et uti wäggen med kedja häftat skrin.»³

Sedan serafimerorden 1809 erhållit ett eget banér (jfr nedan), förvaras även detta i kyrkan.

Serafimerordens tillhörigheter i Riddarholmskyrkan äro följande:

Serafimerbanér, en processionsfana, av grå sidenrips. Fig. 267. Fanan är två-

¹ Ibid. Kap I, § 40. Jfr gravarna nr 11 och 12, s. 666 ff.

² Ibid. Kap. I, § 42. Numera ringes även för utländska serafimerriddare.

³ Ibid. Kap. II, § 11.

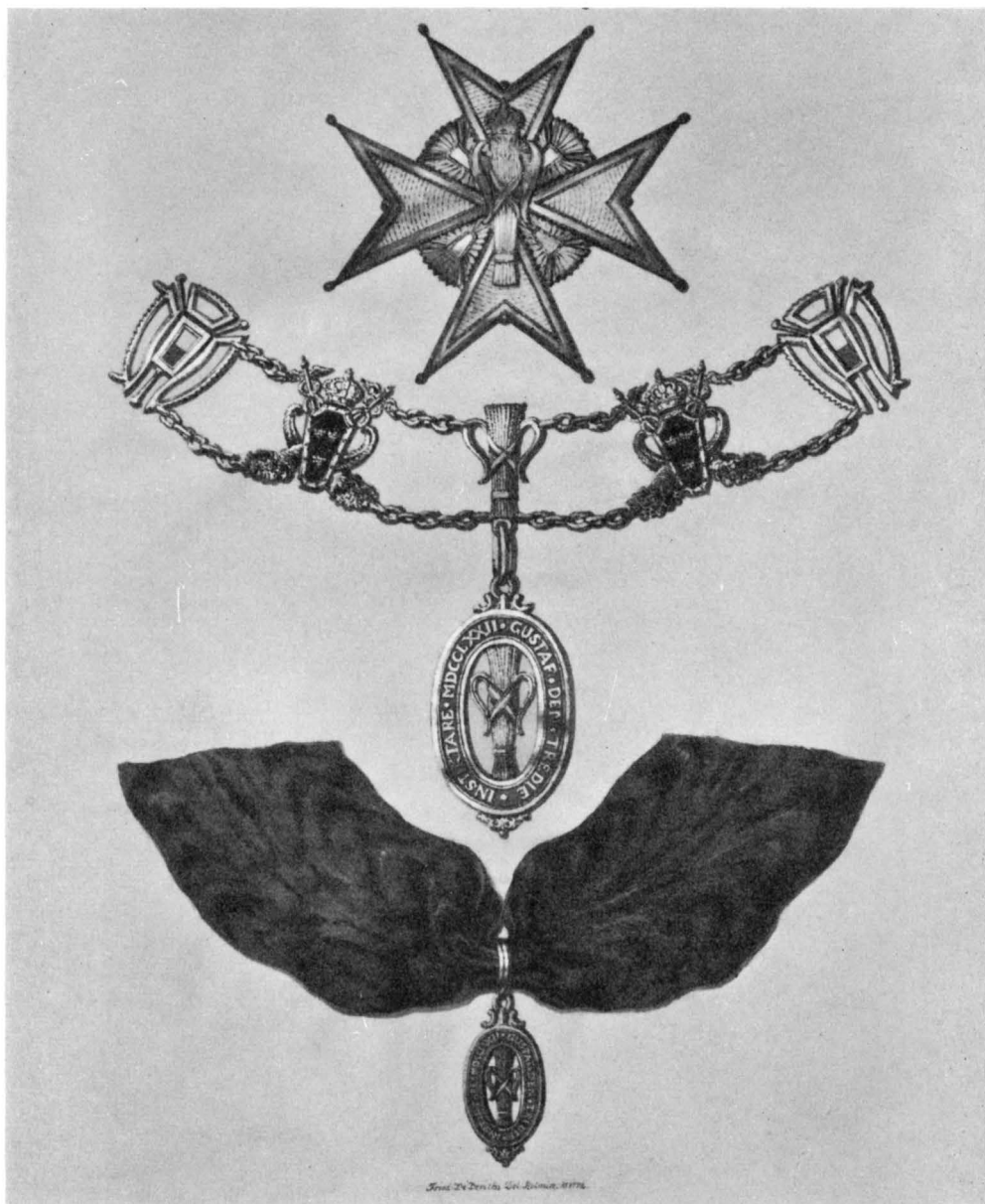

Fig. 273. Vasaordens insignier. Akvarell, utförd 1772 av Friedrich De'Derichs och tillhörande de av Gustav III den 29 maj 1772 givna statuterna för vasaorden (s. 372).

Insignien des Vasaordens. Aquarell, ausgeführt 1772 von Friedrich De'Derichs für die von Gustav III. am 29. Mai 1772 erlassenen Statuten des Vasaordens.

Insignia of the Vasa Order. Water-colour, executed in 1772 by Friedrich De'Derichs, and belonging to the statutes of the Order issued by Gustavus III on the 29 May, 1772.

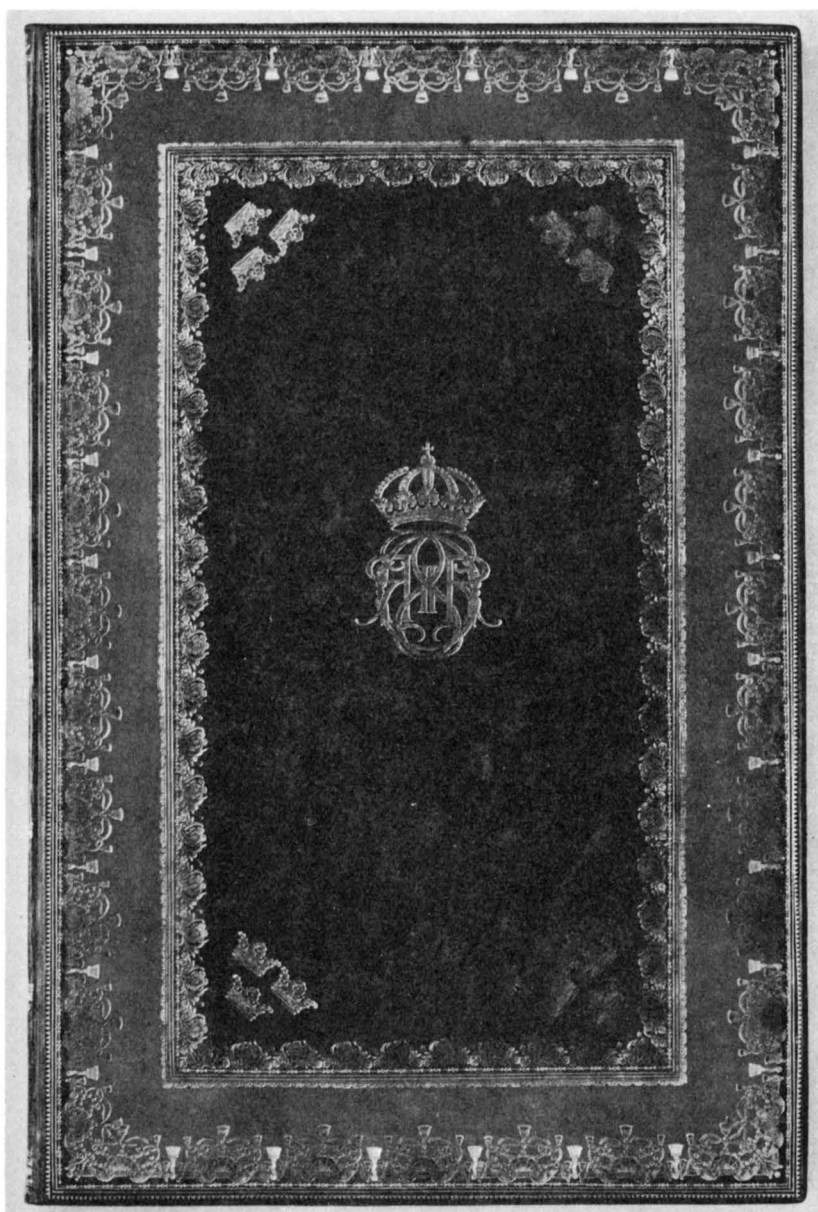

Fig. 274. Statuter för alla Kungl. Maj:ts Orden, givna av Oskar II och daterade den 24 november 1902. Band av brunt kalvskinn, utfört av hovbokbindare G. Hedberg (s. 372).

Statuten für alle königlichen Orden, erlassen von Oskar II. unter dem 24. November 1902. Einband aus braunem Kalbleder von Hofbuchbinder G. Hedberg.

Statutes of all the Royal Orders, presented by Oskar II and dated 24 November, 1902. The binding, in brown calf, is by G. Hedberg, Bookbinder to the Court of Sweden.

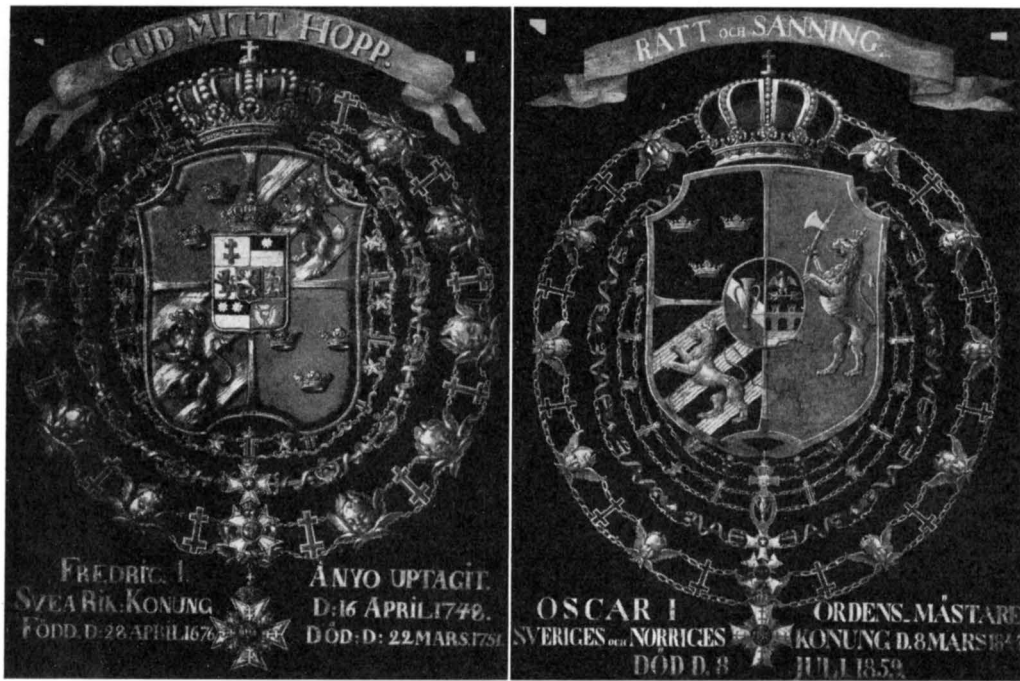

Fig. 275. Serafimersköldar för två ordensmästare, Fredrik I och Oskar I (s. 372).
 Schilde zweier Serafimer-Ordensmeister.

Arms of two Grand-Masters of the Order of the Seraphim.

tungad och på båda sidor försedd med delvis mycket höga guldreliefbroderier. I vart och ett av de övre hörnen en öppen krona och däremellan ordens »härskri»: IESVS / HOMINVM SALVATOR; därunder sju serafer i cirkel, omgivande de av ett kors krönta initialerna I H S. I vart och ett av de nedre hörnen ett patriarkalkors och däremellan en öppen krona. Längs fanans kant en bård av svart sammet med guldspets samt fransar av snodda guldtrådar; i hörnen tofsar av samma material. Dukens övre kortsida är slagen kring en stång, som i ändarna är avslutad med förgyllda pinjekottar. Denna är med en gul silkessnodd upphängd på en kannelerad fanstång, som upptill är försedd med en tvärslå, ävenledes avslutad med pinjekottar. Fanstångens spets av förgylld mässing, bestående av riksäpplet, krönt av ett patriarkalkors och omgivet av tre serafer. Banéret, som är försett med ett fodral av ljusblått siden, tillverkat 1922, är uppställt till höger om altaret i ett trefotliknande stativ av empireform, prytt med bladornament och »löpande hunden». Banérets L. 169, B. 105 cm. Fanstångens L. 350 cm.

Banéret skänktes till serafimerorden sommaren 1809 av Karl XIII.¹

Förvaringskista av gjutjärn, svartmålad. Till grundformen rektangulär med avrundade hörn, platt lock, fyra fötter i form av lejonassor; utan handtag. På

¹ Ordensprot. 3 juli 1809. Enligt benäget meddelande av greve Sten Lewenhaupt.

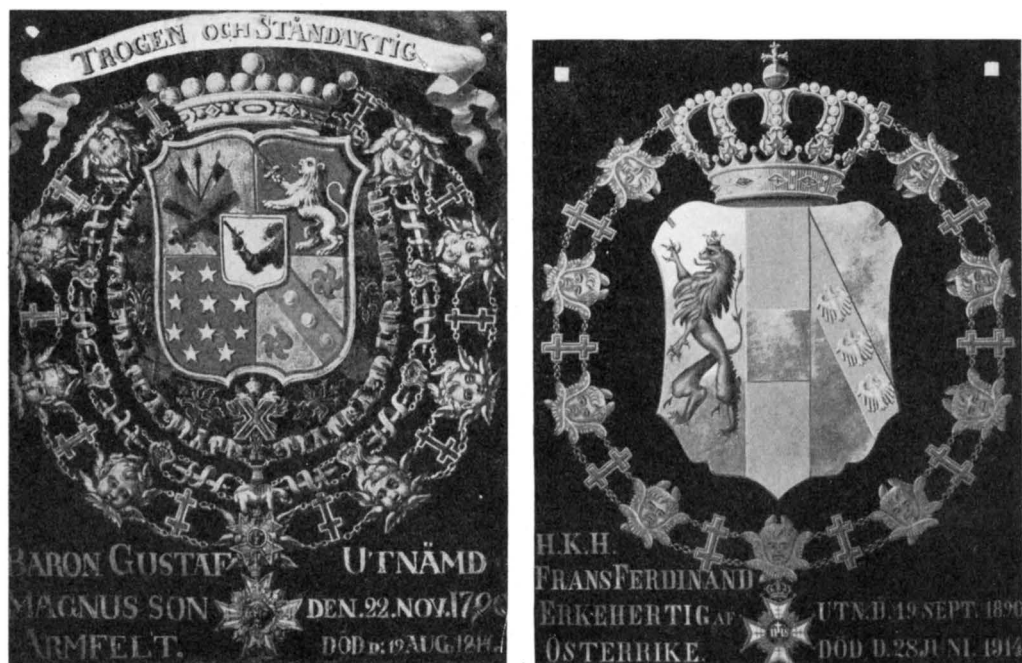

Fig. 276. Serafimersköldar för en adlig och en furstlig riddare, frih. Gustav Maurits Armfelt och ärkehertig Frans Ferdinand av Österrike (s. 372).

Schilde adliger und fürstlicher Serafimeritter.

Arms of Knights of the Seraphim who belonged to the nobility or royal families.

kistans framsida initialerna B. S. Locket är försett med två grova gångjärn och prydes av serafimerkedjan, som omramar en lyftring, nyckelhålet och de av ett kors krönta initialerna I H S. I hörnen fleuroner. Ornamentala detaljer utförda i relief och målade i guld och blått. Locket låses med ett konstlås med fyra kolvar, en vid vardera av sidorna. Kistan, som är tom, är invändigt klädd med kork. L. 59, B. 46, H. 44 cm. Uppställd på en plint av kolmårdsmarmor till höger om altaret.

Förvaringskista av järn, blåmålad, innehållande serafimer-, svärds-, nordstjärne- och vasaordnarnas statuter. Fig. 268—269. Till grundformen rektangulär med avfasade hörn, plant lock, fyra volutformigt böjda fötter av fyrkantjärn samt på vardera kortsidan ett handtag, likaledes av järn. Kistan är dekorerad med dels i koppar drivna och förgyllda, dels målade beslag och vapen. På kistans framsida en krönt kartusch med det svenska lilla riksvapnet, omgiven av två lejon. Under kartuschen en mussla samt rocailler. Kistans hörn försedda med beslag i form av uppåtväxande stiliserade träd; längs kanterna en bladlist. Locket prydes av rocaille- och musselornament; över nyckelhålet en plåt i form av ett tillbakaseende lejon; längs kan-

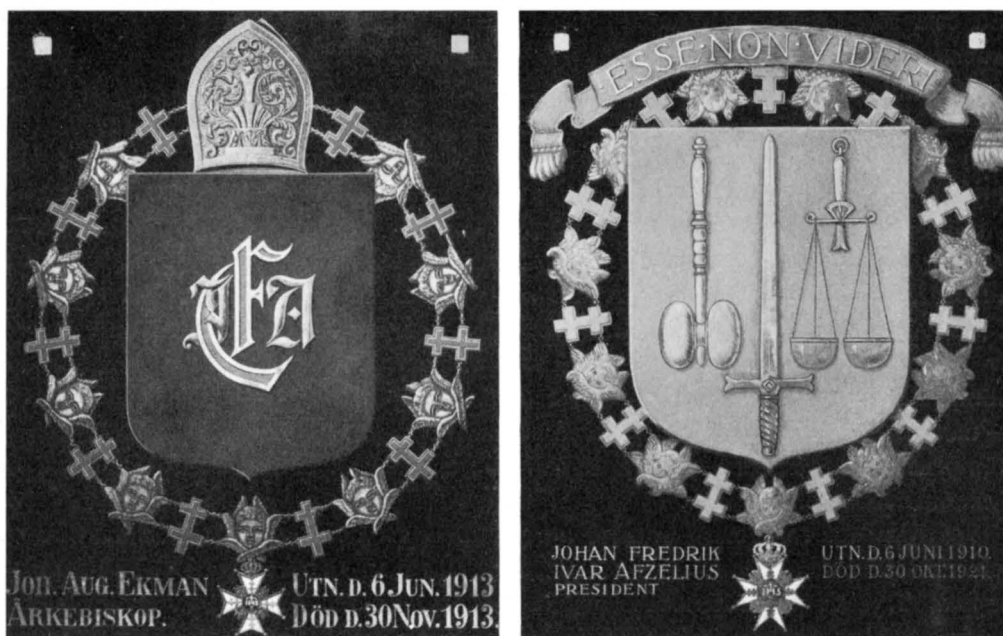

Fig. 277. Serafimersköldar för två icke adliga riddare, ärkebiskopen Johan August Ekman och hovrättspresidenten Johan Fredrik Ivar Afzelius (s. 372).

Schilde zweier nichtadliger Serafimeritter.

Arms of the Knights of the Seraphim who were not nobles.

terna spetsverk. Locket låses med ett konstlås med 26 kolvar. Tidigare fanns ytterligare en tillfällig låsanordning för hänglås, som borttogs 1915.¹ Kistan är invändigt mönjerfärgad. L. 66, B. 48, H. 60 cm. Står på golvet till vänster om altaret.

Statuter för alla Kungl. Maj:ts Orden (serafimer-, svärds- och nordstjärneordnarna), givna av Fredrik I och daterade den 23 februari 1748, med ett tillägg den 3 maj samma år. Fig. 270. Statuterna äro skrivna på 16 blad av pergament, infästade med snodder av guld- och silvertråd i en pärm (45,5 × 31,5 cm.), klädd med blå sammet, invändigt fodrad med gul sidenrips och försedd med blå och gula knytband. Vid fästsnodderna hänger ett sigill, svenska stora riksvapnet, i en invändigt och delvis utvändigt förgylld dosa av silver med lock (diam. 18,5 cm.), tillverkad av Gustav Staffhell d. ä. 1747. Stämplor: Stockholms stadsstämpel (Upk 479) — årsbokstav L (1747) — mästarstämpel G S (närmast lik Upk 483) — åldermansranka. Fästsnodderna äro knutna i korsformigt mönster och avslutade med två tofsar av guld- och silvertråd.

Statuter för alla Kungl. Maj:ts Orden, givna av Adolf Fredrik och daterade den 25 november 1751. Fig. 271. Skrivna på 17 blad av pergament, bundna på samma

¹ Den förvaras nu i den ovan beskrivna, i övrigt tomma kistan.

sätt som föregående. Pärmens $43,3 \times 31,5$ cm. Vid fästsnodderna hänger serafimerordens sigill i en silverdosa (diam. 9 cm.), liknande den ovan beskrivna och tillverkad av Gustav Stafhell d. y. 1755 (fig. 272). Stämplor: kontrollstämpel (Upk 798) — Stockholms stadsstämpel (Upk 791) — årsbokstav T (1755) — mästarstämpel (Upk 792) — viktstämpel 13 L[od] $2 \frac{1}{8}$ g[rän] — åldermansranka. Bredvid stämplorna står inristat »11 $\frac{3}{8}$ lo[d]». Fästsnodderna knutna som föregående och avslutade med tofsar.

Statuter för vasaorden, givna av Gustav III och daterade den 29 maj 1772. Skrivna på 6 blad av pergament. På ett sjunde blad en i akvarell utförd bild av de tre ordensinsignierna, signerad: FRIED: DE 'DERICHS. DEL: HOLMIÆ. A^o 1772 (fig. 273). Bundna som föregående i en lika stor pärm och med samma sigill i en silverdosa av samma utseende, tillverkad av Gustav Stafhell d. y. 1772. Stämplor: Kontrollstämpel (Upk 802) — Stockholms stadsstämpel (Upk 81) — årsbokstav O (1772) — mästarstämpel (otydlig, men säkerligen samma som föregående, Upk 792). Bredvid stämplorna står inristat »11 $\frac{7}{8}$ lo[d]». Fästsnoddarna knutna som föregående och avslutade med tofsar.

Stadgar för serafimer-, svärds-, nordstjärne- och vasaordarna, givna av Oskar II och daterade den 24 november 1902, försedda med serafimerordens sigill i pressat papper. Tryckta på 21 textsidor hos P. A. Norstedt & Söner samt med fyra blad med de fyra riddarordnarnas insignier i ljustryck. Band (fig. 274), utfört av hovbokbindaren G. Hedberg, i brunt kalvskinn med marmorerad mittspegel, omgiven av dubbla bordyrer och med Oskar II:s krönte namnchiffer i mitten, allt utfört i guldtryck; skydds- och försättspapper överklätt med grön sidenmoaré. Bokbandet förvaras i en skyddskartong, invändigt fodrad med flanell.

Portfölj av rött läder, i vilken ovan beskrivna handlingar förvaras. Försedd med bordyrer i guldtryck och läderremmar för hopknytning.

Serafimersköldar. Serafimeriddarnas sköldar äro sedan den sista restaureringen av kyrkan uppsatta på en panel, som löper utefter korets och norra sidoskeppets väggar. Den är i koret indelad i tre horisontella rader av fack och i norra sidoskeppet i två rader. I koret äro i varje fack uppsatta tre sköldar över varandra på sådant sätt, att namnen på de två bakomvarande sköldarna äro synliga. Före restaureringen voro sköldarna anbragta direkt på väggarna och gingo i koret upp till, och ställvis ovanför valvkonsolerna (jfr fig. 142); även i södra sidoskeppet voro sköldar uppsatta.

Sköldarna utgöras av svarta¹ metallplåtar, varpå serafimeriddarnas vapen äro målade i heraldiska färger jämte namn, titlar, data för utnämning och död, samt, i regel, valspråk. Fig. 275—277 visa några exempel på sköldar från olika tider. Sköldarnas storlek är något varierande, c:a 50×70 cm. Sköldarna för ordens herrar och mästare, de regerande konungarna av Sverige, samt för de båda svenska drottningarna Sofia och Victoria äro något större, c:a 70×90 cm. Fig. 275. Dessa äro uppsatta

¹ Ett undantag utgör kejsar Frans Josefs av Österrike-Ungern sköld, som är vit.

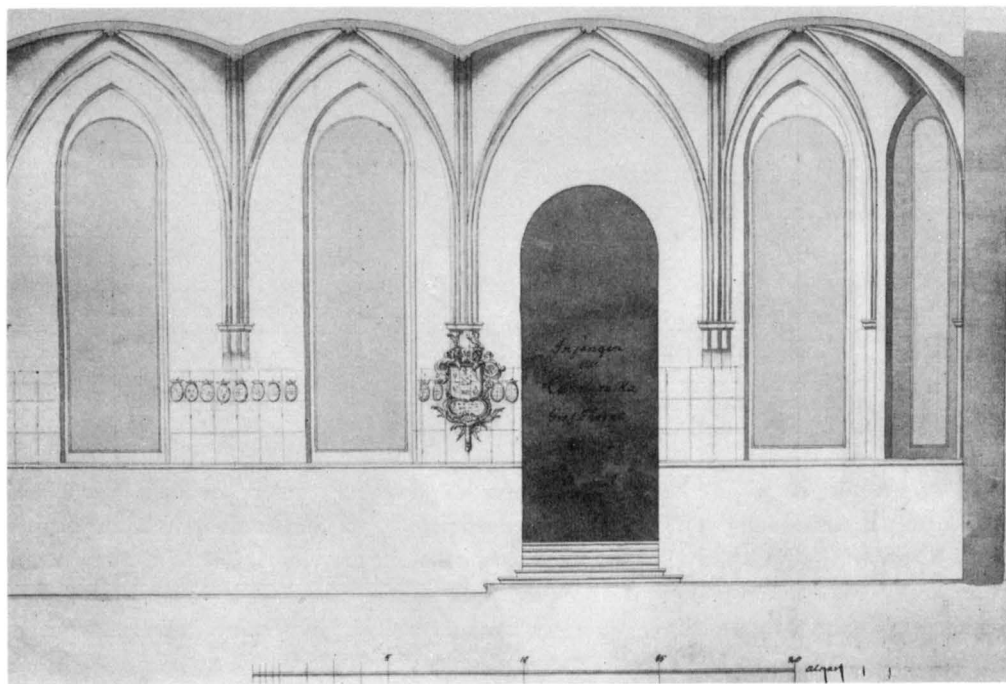

Fig. 278. Sektion mot norr av kyrkans kor, visande förslag till placering av serafimersköldar av oval form. 1700-talets mitt. Fullerö arkiv.

Schnitt gegen Norden durch den Chor der Kirche mit Entwurf für die Anbringung von Ovalen Seraphimerschilden. Mitte des 18. Jahrh.

Section, towards the north, of chancel, showing proposed placing of the arms, on oval shields, of the Knights of the Order of the Seraphim. Middle of 18:th century.

i öppningarna till de tre kungliga gravkoren. I november 1935 var sköldarnas antal 583 st.

Från början har man tydligen haft för avsikt att göra sköldarna ovala i likhet med den danska elefantordens sköldar. Detta framgår av en i Fullerö arkiv befintlig ritning av kyrkans kor (fig. 278), på vilken sköldarnas form och placering angivits.